

AZ
ERDÉLYI
REFORMATA
ANYASZENTEGYHÁZ
NÉVKÖNYVE

1864re kolozsvári ev. ref. theol.
fakultás könyvtára.

HETEDIK ÉVFOLYAM.

Kölsch

KÖLOZSVÁRTT,

AZ EV. REF. FŐTANODA KÖNYVNYOMDÁJA BETŪIVEL.

MDCCCLXIV.

Rövidítés okáért használt betűk értelmezése.

a. e. = anyaegyház.

l. e. = leányegyház.

l.sz. = lelkek száma.

t.sz. = tanulók száma.

l. = lelkész.

s. l. = segéd lelkész.

t. = tanító.

l. t. = leánytanító.

Az erdélyi egyházakban, kevés kivétellel, az iskolatanítók énekvezetők is.

A károlyfehérvári egyházmegye és ezen egyházmegyébeni egyházak

TÖRTÉNELME.

Midőn a károlyfehérvári ref. egyházmegye és ebbeni egyházak történelme leírásához kezdek, jól tudom, hogy azt a sem irigylést, sem utánczást nem érdemlő szerepet vállalom el, melyben többször kifárad ily kitérést és csüggedetlen erőfeszítést igénylő munkához nem szokott erőm. A tollam alá vett tárgy szoros viszonyban van azon idők történelmével, melyben a magyar királyi trón visszaállításáért és a magyar alkotmányos nemzeti létért vívott küzdelmek, a magyar nép történelmében korszakjegyekké, és a protestans vallásszabadságérti harcok, az emberi nemzet civilizációjának világútjában tájékozó mértföldkövekké jegyeztettek fel. Nem téveszthetem előlem, hogy Erdély Magyarországtól elszakadva kis ország, de mint önálló állam a szétrettent magyar nemzetiségnek menhelye, az alkotmányos életnek védvára, és a Magyarhont elnyelni akaró két szomszéd nagyhatalom ellenében, néha egyik- vagy másikkal frígyes és többször diadalmas harezos volt; és nem téveszthetem főleg, hogy a protestans vallásszabadságot, mely nemzeti fejedelmek alatt teljerős életet vívott, küzdött és nyert, Erdély szabadságharczosi irták be Europa történelmének aranykönyvébe. Ezért két mezőt szükség előmbé teríteni: a politikai küzdelmek és vallás történelmének mezeit, és előadásom folyamában mindkettőt párhuzamban vezetnem, mert ezek azon időkben együtt karöltve jártak, egymásnak adtak életet, kül- és belalakot.

Merésznek látom magam is ezen historiai összeállításra törekvést, de ha az egyházak életére elhatározó politikai eseményeket fel nem sorolnám, sőt, ha bár rövid vázlatban elő nem bocsátánám az erdélyhoni reformatio történelmét, önmagam előtt zárnám el azon tért, a melyen egyedül lehető hű rajzban felmutatnom a tollam alá vett egyházak fel-
szülemlését, közben-közben jött elhanyaglását s jelen életét.

Mentől kevesebben tekintendik ezen historikus irányt a feladott téren: túli csapongásnak, művem végeztéig, annyival kevesebben leendnek bizonytalanságban, ha a feltűzött czél eléretend-é?

Midőn Luther a reformatio szabad eszméivel Európát 1517-ben felvillanyozta, gyermek- király s gyenge kéz tartotta Magyarhon kormányát, pedig soha erősb főre s kézre nem lett volna szükség, mint ekkor, midőn Europa minden nagyobb s kisebb állama—de legfőképp Magyarhon létezése—válságon állott. Itt az elgazdagodott s puhult főnemesesség szűk körbe szorította a királyi hatalmat, a kincstár kiürülve s a nép az oligarcháktól kizsarolva volt. Benn, a hon keblében forrongó eszmékért egymást érték az excommunicatiók. Pellengérek, máglyák állittattak, s vallásos pártviszály vulkántüze emésztett, és külről a Szelim török szultán megürült trónjára lépett II. Szolimán hódítási vágyának Magyarhont tüzvén ki, oly veszély fenyegette a magyart s honja létezését, melynél nagyobb soha sem.

Erdélyben legelőbb Szebenben lett ismert Luther vallása, kereskedők s külföldi egyetemekre kijárt tanulóktól behozott könyvek által, és azt, sem az azt tartalmazó könyvek és iratok egybeszedettetésére és elégettetésére nézve már 1523-ban cántate vasárnap előtti szombatról Budán kelt királyi parancs*), sem azoknak valóban békövetkezett elégettetése a magyar biródalomnak e napokban kényes állása miatt merészen föllépni bátor szászok között el nem fojthat-

*) Lampe Hist. Ecc. Ref. Lib. II. 59. 1.

ta, bételvén a nagy reformator azon jóslata, mit akkor mondott, midőn iratait Rómában megégettették, hogy *a papiros, mire thesiseit irta, elégethető, de az azokban levő szellem soha sem.*

Ezen időben Pempfinger Márk volt a szebeni királybiró, buzgó követője az új hittannak s elésegítője terjedtésének. Kik voltak a papok, kik Luther értelmében tanítottak és prédikáltak a népnek — nincs följegyezve, hanem Lampe a szebeni káptalannak az esztergomi érsekhez és bibornokhoz e tárgyban tett fölterjesztéséből azt következteti, hogy egyik Silesiai Ambrus és a másik egy György nevű prédikátor lett volna, kik mindketten hatalmas szót emeltek a pápa uralma és csalhatatlansága ellen, miért az esztergomi szt. szék eleibe idéztettek, és többet Erdélybe vissza sem jöttek *).

A szebeni káptalannak ezen most említett fölterjesztésére az esztergomi bibornok érsek Ráskai Gáspár és a később erdélyi püspökké lett Gerendi Miklós biztosok jelenlétében Szeben piacznán máglyára rakatta Luther egybeszedett könyveit, zsoltárait és iratait, mely alkalommal megtörtént-e, vagy csupán meseszerű hagyomány az, mi Lampénál is följegyezve van, hogy a máglya lángja egy zsoltárt magasra kapván, azt a Ráskai Gáspár érseki biztos fejéhez vágta s koponyáját annyira megégette, hogy sebétől vagy félelmétől földre hullott, s kevés napokra meghalt**); annyi igaz, hogy ez idő óta még sokkal inkább kezdett terjedni az új hit, s annak eddig titokban tisztelői is, nyílt követői lettek.

Az esztergomi bibornok érsek felboszankodva, a szebeni királybiróval kívánta haragját éreztetni, s tüzzel vassal kiirtani Luther követőit; hanem II. Lajos király, ki a török fenyegető serge közeledésére bajos körülmények közt volt, egy 1526-ban, július 17-kén irt levélben csupán kötelességé-

*) Lampe H. Ecc. Hung. L. II. 54. 1.

***) Lampe H. Ecc. H. Lib. II. 60. 1.

re figyelmeztette Pemflingert, és királyi kegyelmét ígérte, ha minden igyekezetével és erejével törekedend Luther követőit üldözni¹⁾.

És következett a mohácsi csata augusztus 29-kén, János fővétele napján, egy szerda napon; melyen a győzelem a töröknek kezébe adta Magyarhont, és II. Lajos eleste trónkövetelési igényt nyújtott Magyarhon felett Austriának.

II. Solimán ugyan, vagy azért, mert győzedelmének bábérait otthon kívánta éldelni, vagy azért, mert látta, hogy ha ő venné a magyar koronát kezébe, azt minden uralkodó az európai súlyegyen feldúlásának tekintené, vagy azért, mert minden jóshletesség nélkül belátható volt, hogy a magyar megürült koronára jogot tartók kemény zivatart fognak előidézni — szeptember 25-kén táborával együtt haza indult, Magyarhont itt hagyta, kiűritette.

A legyőzött magyar nemzetet, király nélkül, honja zilált állapotjában, nem volt mi összetartsa, azonban nem sokára Székesfehérvárra összegyűlt, hol Verbőczy említvén fel a rendeknek 1505-ben II. Ulászló alatt hozott azon végzésöket, hogy idegen nemzetbeli királyt ne válasszsanak, s ki az ellen mer próbálni, mind maga, mind maradéka a nemesi rendből kivettessék; az özvegy Mária királyné tiltakozása daczára, a magyar szent koronát november 11-kén Szápolyai Jánosnak fejére tette²⁾.

De alig volt János király megkoronázva, már decemb. 16-kán Ferdinánd főherczeg is, néhány Pozsonba gyűlt főmagyarok s két német város képviselői által, neje jogán, a ki az elesett II. Lajosnak nővére volt, magyar királylyá választatott³⁾.

Ezen két külön úton választott magyar király és trónkövetelő közti küzdesek egyszersmind határozó befolyással voltak a protestáns vallás terjedésére, vagy annak hátráltatására.

1) Lampe H. Ecc. H. L. II. 66. 1.

2) Kövári Erd. tört. III. köt. 12. lap.

2) Kövári Erd. tört. III. köt. 13. lap.

János király a Szebenben már sok erőben álló protes-
táns vallást, egy 1527-ben, január 21-kén kiadott királyi
rendeletében tüzzel, vassal üldöztetni parancsolja; úgy hiszik,
hogy azért volt a szebeniek ellen felingerülve, mert azok
kétségeskedtek, hogy melyik király pártjára álljanak¹⁾, és
Ferdinánd, midőn János királyt legyőzte s Lengyelhonba
futni kényszerítette, Bethlen Elek helytartója által kedvezést
mutatott az új hittan és szászok iránt, azon politikai okból,
hogy őket egészen részére vonja. Erre a szebeniek felbá-
torodva 1529 ben, február 18-kán meghatározták, hogy a
barátok vagy elhagyják a pápista vallást, vagy három nap
alatt a városból elmenjenek²⁾.

Oly nagy mérvű volt előhaladása a protestáns vallás
terjedésének, hogy 1530-ban, midőn Luther tanát Augsburg-
ban fogalmazták és kelt az augsburgi confessio, Brassó is
számüzte az apáczákat és szerzeteseket³⁾, a magyar megyé-
ken, városokon és székelyek között pedig az új hittan hívei
egyházi életet szerveztek.

János király és Ferdinánd trónkövetelő viszálykodása
valahára egy békében csillapult, mit Váradon 1538-ban,
február 24-kén irtak alá⁴⁾, és pedig mindkét fél a béke pont-
jaiba bé nem tett és magába rejtett utógondolatokkal. Ezen
idő óta János király, vagy azért, mert a nemzetirtó dulako-
dásokat megsokallotta, vagy azért, mert maga is békésb
életet ohajtott, megszűnt a protestánsok üldözésétől⁵⁾.

1540-ben, július 21-kén az utolsó koronás magyar fő
meghalt. Az ország fejei mély fájdalommal állták körül kór-
ágyát, kiknek hönyszerető lelke végső erejével hármat kötött
szívökre: hogy, ha a hon java kívánja, fiját koronázzák
meg, idegen királyválasztástól óvakodjanak, és a törökkel
a frigyot tartsák meg — nem sokra terjedő véghagyomány;

-
- 1) Lampe H. Ecc. Hung. L. II. 68. l.
 - 2) Lampe Hist. Ecc. Hung. Lib. II. 69. l.
 - 3) Kövári Erd. tört. III. k. 31. l.
 - 4) Kövári Erd. tört. III. köt. 52. l.
 - 5) Lampe Hist. Ecc. Hung. Lib. II. 89. l.

de elég volt arra, hogy az 1538-ban kötött váradi békeszerződést az övéi lelkében szétszaggassa ¹⁾.

János király halálakor Magyarhoni királyi koronája itt volt Gyulafehérvárrt; a káptalan itt erődítvényei gyengeségeért nem tartotta biztosnak, miért mind azt, mind a királyi kincstárt, a dévai várba tették, sőt János királyt is, nehogy fija következési jogát kockáztassák, nem ide, hanem a magyar királyok temetkező helyére, Székesfehérvárra temették ²⁾. És a Rákos mezejére országgyűlésre mentek, hol egy akarral Szápolyai fíját, János Zsigmondot királynak választották, úgy, hogy míg kiskorú, addig Izabella vigye a kormányt, melléje rendelt három tanácsossal ³⁾.

A viharos eseményeket, melyek Izabella királyné uralmát érték, nem ezen történelem feladata vázolni, de czéломra tartozó fölemlíteni, hogy Erdély daczolva vészszel, viharral, az üldözött királynénak s vele bujdokló magyar szent koronának bércei fellegvárában adott menhelyet; de végre, még sem volt képes e koronát annyira megörzeni, hogy a magyar független királyság e végső reménye ne kerüljön 1551-ben Ferdinánd kezére.

Voltak, kik azt hitték, hogy a koronával Erdély is visszament a magyar királyság alá, de Erdélyt a világtörténelmet vezető isteni gondviselés arra tartotta, hogy az emberiség civilisatiojának nagy munkájában, mint külön állam, jelentékeny tényező legyen.

II. Szolimán azt mondotta, hogy Erdélyt nem engedí Ferdinándnak, ha éppen akkora aranyat is ad érte; ezt ő János király fíjának tartja.

És Izabellát már 1556-ban, oct. 22-kén, Kolozsvárrt, hol öt év előtt a koronát kezéből kiadni kénytelen volt, Erdély főnemessége török küldöttség és két oláhoni vajda, mint Erdély fejedelmnöjét üdvözölte, és az ugyan itt, nov.

1) Kövári Erd. tört. III. köt. 68. l.

2) Kövári Erd. tört. III. köt. 72. l.

3) Kövári Erd. tört. III. köt. 74. l.

25-től decemb. 27-ig tartatott hongyülés a papi javakat secularizálván, a fehérvári püspökséget, káptalant, kolozsmónostori conventet, klastromokat és zárdákat eltörölvén, s javaikat országjövédelmi alappá s eladományozhatókká változtatván, a protestáns vallásterjedésre nyitott útat, és a terjedt birtokok, épületek s főleg egyházi tizedek lefoglalása által biztosította az erdélyi fejedelemség fennállhatását¹⁾.

Izabella megbalt 1559-ben, sept. 15-kén, és oct. 8-án Fehérvártt, hol sarkofágja ma is látható, a székesegyházba eltemettetett.

Utána következett fija, János Zsigmond.

És itt ismét a protestáns vallás Erdélyben lett terjedésének történelmét veszem fel, hogy kitűzött feladatomat előbb vigyem.

1540 táján brassai Honter János volt legbuzgóbb terjesztője Luther vallásának; mint több tudományok tudora és hirneves ember már 1533-ban visszajött a külföldi egyetemekről, s igyekezetét egészen a reformatio előmozdítására szentelte, saját költségén nyomdát állított, külföldi szakértő nyomdászokat hozott, és Luther könyveit, az ágostai hitvallást s az evangéliom szerint megújított hit több vallásos iratait, kinyomatta, és mind a sajtó útján, mind pedig élőszóval annyira terjesztette, hogy Brassót és a Barcaságot csakhamar a reformationnak megnyerte, és 1542-ben, octoberben a magán misét eltörölvén, az urvacsorát mindkét szín alatt szolgáltatatta ki²⁾.

Hontert Martinuzzi, kire János király haldokló végpíllantásiban özvegyét és fiját bizta, 1543-ban a kolozsvári országgyűlésre idéztette személyesen, de Hontert, barátai féltvén Martinuzzi kegyetlen vakbuzgóságától, ki egy nagyváradi egyháziut, ki egy kőszobor előtt imádkozó nőt arczul ütött, megégettetett, személyesen megjelenni nem engedték³⁾. És Honter barátainak ezen aggodalmuk nem volt ok-

1) Gál László erd. diét. végzéseinek nyomd. 4. l.

2) Lampe Hist. Ecc. Hung. Lib II. 90. l.

3) Lampe Hist. Eccl. Hung. Lib II. 90. l.

nélküli, mert Martinuzzi a Honter küldötteinek is megégettetésüket kívánta s tán véghezviteti is, ha Battyáni Orbán, Csáki Mihály és más főnemesek és királyi tanácsosok ellen nem állnak¹⁾. Sőt azt is feljegyzi Lampe, hogy Martinuzzi annyira túlvakbuzgó volt, hogy Battyáni Orbánt, ki néki a protestáns hit kiirtásában mindig gátja volt, minthogy életében ellene semmit sem tehetett, 1546-ban a fehérvári székesegyházból, hová temetve volt, titkon kiásatta, és egy szemétdombra temettette el²⁾. De Martinuzzi mind a mellett, hogy a hatalom legfelsőbb fokán állott sok ideig, mint helytartó írta ugyan nevét alá, de felelősségen kívüli kormányzónak tekintették, s annyira túlvitt, hatalmas szerepet vett, hogy a nélkül, hogy Izabella királyné megerősítését bevárta volna, hivatalokat osztott, jószágokat adományozott, s csak jószág- és életvesztéseket engedett a királynéhoz fellebbezni, — nem tudta gátolni a protestáns vallás terjedését, nem azt, hogy a protestánsok 1545-ben első medgyési zsinatjokat meg ne tartásák, a melyen *elfogadtatott az ágostai vallástétel, csupán egy oltár megtartása rendeltetett, és kimondatott, hogy a tized, mit isten törvénye s királyi engedély papoknak adott, azoknak fenntartására fordítassék, és minden protestáns egyház egy superintendens alá rendeltessék*³⁾. Püspöki kiuevezés ekkor még nem történt.

Martinuzzinak 1551-ben történt megölettetése után Castaldó János cassiano markgróf uralma alá esett Erdély, ki csak kincs- és becsszomjára gondolt; országjollét, védelem, vallásszabadság, előmenetel, mind kisebb dolgok voltak neki, mint az anyagi vagyonszerzés és a szerzettnék megtartása.

A szász lutheranusok észrevették az idő és körülmény kedvező használhatását és az 1552-ben tartott szebeni zsinaton megválasztották első püspökjüket: Wiener Pált⁴⁾.

1) Lampe H. Eccl. H. L. II. 91. l.

2) Lampe H. Ecc. H. L. II. 94. l.

3) Lampe Hist. Eccl. Hung. L. II. 92. l.

4) Benkő Trans. Tom. II. Lib. IV. 202. l.

Ez idő óta Erdélyben a protestáns vallás szakadásnak indult. Csak kezdő, útkészítő, de nem elhatározó tényező volt e szakadásra Stankar Ferencz mántuai hittudor és orvos, ki Magyarhonból Kolozsvárra jöve, nyíltan hirdetni kezdette, hogy a *Krisztus, az emberi nem megváltója, csak emberi és nem isteni természettel is bír*¹⁾; de tényező volt Kálmánchai Márton, ki debreczeni papságából, ismeretlen okért elbocsáttatván, Kolozsvártt, Szegedi Lajos, Perek Lőrincz s több elvtársaival 1555-ben Kálvinnak főleg Lúther-től az urvacsorára nézve eltérő tanát terjesztette²⁾.

Luther követői Kálmánchainak Kálvin értelmében hirdetett hittana felett megbotránkozva, azt előbb Dávid Ferencz kolozsvári lutheranus pappal czáfoltatták meg, ezután Petrovics Péter királyi helytartó meghagyásából nyilvános vitatkozást kívántak, de a miatt, hogy a kitűzött határidő mindig tovább haladt, abban egyeztek meg, hogy azt írásban tegyék. Hosszasan folyt a felelgetőzés, és siker nélkül. Dávid Ferencz a vitatkozásokat 1556-ban egybeállította, s külön könyvben ily cím alatt: „*Responsum ministrorum eccl. kolozsvariensis ad scripta varia M. Martini Kálmancha in causa coenae Domini edita. Kolozsvarini A. MDLVI. die 25. Julii.*“ kiadta. Ugyan e tárgyban Hebler Mátyás szebeni lutheranus pap is írt czáfoló könyvet, e cím alatt: „*Elleboron ad repurganda phanaticorum quorundam spirituum capita*“ sat.—Dávid Ferencz ezen időtájban lett a magyar lutheranusok püspökévé; ki? mikor? és hogy tette vagy választotta? hiteles adatot róla nem birunk³⁾. Sőt nem volt elég az írásbeli czáfolat: az 1557-ben, január 13 kán Szebenben tartott zsinatou: *Karlstadt; Zwingli, Kalvin és más sacramentariusok tévedéseit ünnepélyesen kárhóztatták, a szentségekre és bűnbocsánatra nézve: a wittenbergi ekklézsia rendtartását állították meg, hogy t. i. azt reggel, józanon, anyai nyelven kell kiszolgáltatni, a papok az angyalok példájára fejér köntöst öltsenek; továbbá*

1) Lampe Hist. Ecc. Hung. Lib. II. 106. 1

2) Lampe H. Ecc. H. L. II. 107. 1.

3) Jakab Elek ker. magv. köt. II. János Zsigmond élete, 225. 1.

a magán búnbocsánat megtartását, a templomokból a mesés képek kihánytatását, a gyermekágyas- és menyasszonyoknak a templomba bévitelét sat. határozták, hat zsinati pont alatt¹⁾.

Hebler Mátyást is ekkor választották püspökké, ki is második szász lutheranus püspök volt²⁾. Hogy a magyar lutheranusok maguknak Dávid Ferenczben püspököt tettek, meg lehet magyarázni abból, hogy a szászoknak, mivel ők az 1554-ben, 16-dik augustusban meghalt Wiener Pál első püspökjök megüresült püspöki székét csak is 1557-ben, január 13-kán töltötték bé.

Maguk a magyar lutheranusok is ugyanez év júniusa 13-kán, Kolozsvárt tartott nemzeti zsinatjokra megidéztek Kálmánchait, Szegedi Lajost, Perek Lőrinczet és más orthodoxusokat, kiket megvetve, sacramentariusoknak czímeztek. Ezen zsinatra csaknem Erdély minden protestáns papja megjelent. Kálmánchai az így előre elkészített vitatkozásra betegsége miatt nem mehetett el; és sokan betegségét csak ürügynek mondották, de Szegedi Lajost az ügy védésére megbizta. Azonban ez nem bocsátkozott vitába, s így a zsinat Kálmánchait, Szegedit és elvtársait kihallgatatlanul eretnekeknek nyilvánította, a Luther értelmébeni urvacsonáról való tant megállította és meghatározta, hogy mindenik pap a wittenbergai ekklezsia rendtartását kövesse, és soha semmi új hittant ekklezsijába bé ne bocsásson.

Ugyanezen évben utolsó decemberben a kolozsvári ekklezsia papjai vitatkoztak ismét Stankarral, és írásba tették hitvallásukat: *miszerént hiszik és vallják, hogy a Jézus Krisztus Istennek egyszülött fija, igaz Isten és ember, és az emberi nemnek közbenjáró megváltója, nem csupán emberi természetű, de emberi és isteni természetű által együtt³⁾.*

Itt Stankar meggyőzöttetve, 1558-ban M. Vásárhelyről az özvegy királynét és főrendeket felhivja, hogy őrizkedjenek

1) Lampe Hist. Ecc. Hung. Lib. II. 111. 112. II.

2) Benkő Trans. Tom. II. Lib. IV. 202. I.

3) Lampe Hist. Eccl. Hung. Lib. II. 111. I.

a hamis profétáktól, és az igaz tudomány gyalázóit, u. m. Heltait, Dávid Ferenczet és Heblert, mint eretnekeket, elvtársaikkal együtt, a haza törvénye értelmében büntessék meg; melyre a kolozsvári ekklezsia papjai egy apologiát irtak, előadván abban a Stankarrali vitatkozások folyamát, erős okokkal bém bizonyították, hogy az erdélyi protestáns egyházak hittana nem eretnekség, mint Stankar nevezte, hanem a proféták és apostolok hitével egyező. Végre Stankar rágalmainra is szerényen feleltek¹⁾.

Ugyanezen évben Melancthon Filep a wittenbergi egyetem meghagyásából egy kibékítő levelet küldött az erdélyi protestáns egyházakhoz, az urvacsora feletti kérdések kiegyeztetésére czélozva; mely a Tordán, május 1-jén megnyilt zsinaton Kálmánchai jelenlétében felolvastatott, de az éles vitatkozások miatt kibékülés nem lehetvén, megállította, hogy az adiaphorákat, vagy szórosan nem kötelező és lényegtelen szertartásokat is, mint a ményasszonyok és gyermekágyasok templomba hozatala, viasztyertya, fejéröltöny-sat. a jó rendért meg kell tartani²⁾.

Egybehangzó e Tordán hozott zsinati végzéssel az 1558-ban, június 5-én Gyulafehérvárt tartott országgyűlési határozat; miszerént: *szabadság adatik mindenkinek, hogy vagy a régi vallást kövesse, a régi czeremoniákkal és szertartásokkal, vagy a Luther vallását, a wittenbergi ekklezsia-rendtartása szerint, új vallások behozása eltávolítandó azon ökből, hogy minden viszálykodások kimaradjanak.*

Ugy látszik azonban, hogy e közelebről nevezett tordai zsinaton vett győzedelme a magyar papságnak, egyszerűsmind önmagán vett győzelem is volt. Külsőleg ök ellenfeleket, bensőleg azok tanai győzték meg őket. Dávid Ferencz tettei legalább világosan ezt mutatják. Ő e vita után a püspökségről lemondott, s az után több évig mint egyszerű kolozsvári pap, ugy vett részt a vallásos küzdelmekben.

1) Lampe Hist. Eccl. Hung. Lib. II. 116. 1.

2) Lampe Hist. Eccl. Hung. Lib. II. 117. 1.

Helyébe a Luther tana mellett megmaradt Alesius Dienest tették meg a magyar lutheranusok püspökévé¹⁾.

Dávid Ferencz nem volt ugyan többé püspök, de a vitatkozás terét nem hagyta oda, sőt azt Melius Péterrel tovább folytatta, melynek eredménye lett, hogy Dávid Ferencz határozottan a Kálvin hittan követőihez ment át.

Ez idő óta a Luther és Kálvin követői több helyen tartottak vitatkozásokat, gyűlési s írásbeli harczokat.

Zsinat volt 1560-ban, január 10-kén Medgyesen, hol a szászok Heltait és Dávid Ferenczet egyházkeblökből kirekesztették²⁾.

-Zsinat volt ugyanez évben Kolozsvártt, hol a magyar papság az úrvacsorát illető hitelveit tizenöt pontban formulázta³⁾, s az ügyet a fejedelem elébe terjesztette.

A fejedelem e vallásos vitatkozásokban közvetítőnek tekintván szerepét, s a kiegyenlítést feladatának látván, fél-évnél tovább halasztotta a kérdések megoldását, hogy a dolgok feletti nézetek tisztábbra fejlődjenek; végre csakugyan zsinatra hívta mindkét fél versengőit Medgyesre az 1561-ik évi Dorottya napjára, egy országgyűlési bizottsággal együtt, de itt sem egyezhetvén ki, elküldötték mindkét fél állításait véleményadás végett, a németországi egyetemekre⁴⁾.

A követek 1562 elején jöttek vissza, és mindenik egyetem a lutheranusok tana mellett nyilatkozott⁵⁾.

Azonban mind e mellett a magyarok és székelyek Kálvin követőivé lettek jobbadán, mit látván a fejedelem: 1564-ben Quasimodogeniti vasárnapon kiadott egybehívó levelében N.-Enyedre azon meghagyással hirdetett április 1-jére zsinatot, hogy oda mind a Luther, mind a Kálvin hitét követők formulázott confessiojukat írásban adják be. Blandrata Györgyöt, udvari orvosát, azon útasítással nevezte teljhatalmu biztosának, hogy, ha neki a két felet egyeztetni nem sike-

1) Jakab Elek ker. magv. II. köt. 228. l.

2) Lampe Hist. Eccl. H. Lib. II. 118. l.

3) Jakab Elek ker. magv. II. köt. 233. l.

4) Lampe Hist. Eccl. Hung. Lib. II. 118. l.

5) Jakab Elek ker. magv. II. köt. 234. l.

rül, nyilatkoztassa mindkét felet egymástól elszakadottnak, s külön püspököket választani engedjen¹⁾.

A zsinat tagjai a kitűzött napon egybegyültek az enyedi templomba, a fejedelmi biztos a felhatalmazó levelet felolvastatta, azután egy más parancsnál fogva Alesiust püspöki hivatalából letette, s miután helyébe más nap Dávid Ferencz lón megválasztva: a fejedelmi biztos felhívta a Kálvinköve-töket, hogy nézeteiket írásban adják bé.

Ezek beadták ily cím alatt: *modus concordiae*; a Luther követői feleletöket reá: *responsio* cím alatt, mire két napi vita következett, de a kívánt egyesség nem történhetvén meg, a két fél hívei és ekklézsiák végképpen elváltak, s a Luther követői, többnyire szászok, eddigi püspöküket, Hebler Mátyást, a Kálvinkövetők, kik szinte mind magyarok és székelyek voltak, Dávid Ferenczet a magyar lutheranusok régebben volt superintendensét választották meg, s e tény szentesítéséül a rendek nem sokára a június 4-kén, Tordán tartott országgyűlésen törvényt alkottak, mely szerint: *a kolozsváriak* (igy nevezték a Kálvint követöket), *a római katolikus és ev. lutheranus vallással való törvényes egyenjogúsága bevégzett ténynyé vált*; mindkét félnek saját önállása, püspöke és külön egyházi igazgatása lett²⁾.

Ezen megnyugvási pontnak tekinthető helyen meg kell emlitenem még egy más protestáns új hittannak keletkezését, és Erdélyben törvényes állásra lett maga kiküzdését.

Egri Lukácsnak a Krisztus istenségét tagadó tanításai okúl szolgáltak az 1566-ban, január 23-kán tartott gönczi zsinatnak 22 pontból álló végzései hozására³⁾. Ezen végzések maguk mutatják, hogy mennyire forrongásba indultak volt az unitarius eszmék. A gönczi zsinatnak egy kiküldött levele Blandratát és Dávid Ferenczet is dorgáló súlylyal illeti; mert bár hogy Dávid Ferencz nyilván Kálvinnal tartott, de tanításaiban sem titkolta hajlamát az unitarius tan iránt⁴⁾.

1) Lampe Hist. Eccl.-H. Lib. II. 123. 1.

2) Jakab Elek ker. magv. II. köt. 238. 1.

3) Lampe Hist. Eccl. Hung. Lib. II. 133. 134. 135 II.

4) Jakab Elek ker. magv. II. köt. 242. 1.

Látván a fejedelem az eszmeforrongást, sőt részéről is hitében Blandrata befolyására ingatag levén, ezen 1566-dik évben négy zsinatot tartatott. *Elsőt* Gyulafehérvártt, február 24-kén; *másodikat* Tordán, martius 15-kén; *harmadikat* ismét Gyulafehérvártt, aprilis 24—27-én, melyen a magyarországi papság s jelesen Melius Péter is jelen volt, hol tüzes, szenvedélyes, de meddő és eredménytelen vitatkozások folytak; és *negyediket* M.-Vásárhelyt, május 19-kén, hol, mint Lampe írja, egészen a Kálvin értelme szerént hangzó XIII pontból álló hitszabályt hoztak*).

Azon hosszas küzdeseknek és vitatkozásoknak, melyek 1566-tól 1571-ig több helyeken tartott zsinatokon nem minden epe- s ingerültség nélkül folytak le, az a kívánatos eredménye lett végre, hogy az unitarius vallás a római katolikus és az evangéliom szerint reformált ágostai és helvét hitvallásokkal egyenjogunak és törvényesnek ismertetett el, és annak szabad gyakorolhatása az 1571-ben, január 6-kán M.-Vásárhelyt tartatott hongyülésen, törvényesen béczikke-lyezettett.

Há valaki a történt eseményeknek és küzdelmeknek egyoldalulag csupán egyes phasisaira tekintene, mik közt rövid időn három protestáns anyaegyház Erdélyben egyen- és törvényes jogu lett, könnyen azon itélettételre jöhetne, hogy ily szakadásoknak elláthatatlan sorai, s ebből kifolyó gyakori pártviszátkodások lehetnek következőben, miben egyébaránt lehetetlenség nincs, mivel az eszmék surlódása, mint tűzköveké, új szikrákat hozandhatnak még mindig életre; de a ki megtekinti a keresztyén civilizatio hosszú multját, be fogja vallani, hogy, ha adtak is okot a protestáns vallásbeli szakadások epés kifakadásokra és pártviszátkodásokra, áldásteljes és üdvös gyümölcsaik el nem vitathatók.

És Erdélyben még az a kiváló szerencse volt, mi másutt seholsem ez időben, hogy t. i. itt, az új egyház keblében megnyílt szakadások, melyek egyébaránt csak is a hit külalakjához tartoznak, nem mentek oly dühösen véghez, mint

*) Jakab Elek ker. magy. János Zsigmond élete 242. 243. ll.

másutt; hiszen magáról tudjuk Lutherről, mily dühös ellene volt Karlstadtnak, ki az úrvacsora kérdésében tőle eltérő nézettel volt, és mily kárörömét nyilvánította Zwingli balálán; és tudjuk, hogy más helyt Luther követői éppen úgy gyűlölték a Kálvin követőit, mint a pápa hívei őket. Más helyt kül- és belharczót folytatott az új hittan, s míg külharcza az ó egyházzal folyt, melytől elszakadt, belharczczal is kellett küzdenie, azokkal folytatván ezt, kik észszerűbb tanra fektették hitök alapját; de Erdélyben a protestáns vallás szakadás csupán szó- és tollharcz volt, hadjáratokká, vért és vagyont pazarló rajongásokká nem fajult.

Ezen történelmi megjegyzés kitörölhetetlen betűkkel jegyeztetett fel János Zsigmond fejedelemségének korszakára.

Febérvár, történelmi soraimba egész János Zsigmond fejedelemsége idejéig csak úgy jöhetett volna bé, mint a honnan a reformatio ellen legkeményebb fellépések történtek.

Mind Gösztonyi János, kit Zápolya az erdélyi püspökségből azért vetett ki, mivel Ferdinánd győzelmét harangzúgással ünnepelte¹⁾; mind Gerendi Miklós, ki Ferdinánd diadalmas hadait szinte Brassóig kísérte; mind Statileo, ki annyira túlfanatikus volt, hogy egy szerzetest, ki azt prédikálta, hogy a húsevés közömbös dolog, s a szentírás által ninés tiltva, keményen megveretett, börtönbe tétetett, s onnan kivétetvén, sült nyúlakkal, récczékkel és tyúkokkal körülrakott, és kutyákkal addig üldöztetett, míg azok szétszaggatták²⁾? mind végre az 1553-ban, aprilis 9-kén Sopronban tartott hongyülés által, a tizenegy évig ürességben levő, s ez idő alatt a csanádi püspökség által képviselt erdélyi püspökségre kinevezett Bornemisza Pál is³⁾, mint püspökök, kemény ellenei voltak a nyomások és üldözések alatt is erősen terjedő protestáns vallásnak, s vakbuzgó eljárásaikkal tanusították, hogy a vakbuzgóság annyival türelmetlenebb,

1) Kövári Erd. tört. III. köt. 18. l.

2) Lampe Hist. H. Lib. II. 72. l.

3) Kövári Erd. tört. III. köt. 135. l.

menyivel inkább kétkedik saját elvei helyességében; hanem János Zsigmond fejedelemsége alatt, Fehérvár már történeti helylyé emelkedik, az erdélyi protestáns, s főleg a Kálvin tanát követők vallásügyében. Sokat tett erre a fejedelem szabadelvűsége és magas értelmisége.

Nem csupán Fehérvár, de M. Igen is már 1563-ban reformálódott, a mint Bod Péter följegyzette azon anyakönyvben, melybe magyar-igeni papságának lelkészi actusait beírta, e kívül Alvinczen, Borberekén, Krakkóban a Luther tanát követő szászok lassanként fogyván, nevezett helyekre 1564 után a magyarok Kálvin értelmébéli egyházakat alapítottak.

János Zsigmond fejedelem a tanügy elrendezését is a hazának boldogítására kitűzött több tervei közzé emelvén, a fehérvári iskolát külföldi akademiák mintájára kezdette építtetni s szervezni; volt az a gondolatja is, hogy azt tegye át Szászsebesbe, mint kerített városba, de utóbb mégis közelében hagyta és dotálta.

Es itt újból Erdély politikai történelmét szükség egyházi történelmem soraiba vezetnem, mert a vallás, mint fennebb is említém, a politikai eseményekkel egybeszótt viszonyban állott, e kettő egymásnak adott kül- és belalakot; és midőn ezt teszem, nem minden aggodalom nélkül látom iratom számosuló levélkéit, munkám dagadását, minek terjedelmét alig foghatja el ez időszaki naptárféle kis könyv, és aggodalommal számlálom azon egynehány napot is, melynek lehunyások után, művem közreadatni határozottatott.

János Zsigmond fejedelem azon törekvése, hogy az erdélyi fejedelemség, habár vajdai czímmel is, Austria által elismertessék, végre csakugyan 1570-ben diadalmat nyert. Az erdélyi fejedelemség, vagy vajdaság, mint az egykori hatalmas, nagy magyar birodalom romja, kis töredéke, oly ép erőben volt az anyahonból kiszakadva, hogy annak is alkotmányos életét ez mentette meg, s ez fejlesztette hamvból életre.

János Zsigmondnak 1571-ben, márt. 14-kén esett reménytelen halála után egybegyült aprilis 1-ső napjára a hon-

gyűlés Fehérvárrt, és ez évi május 24-ére fejedelem választó gyűlést határozott, melyen Báthori István választatott Erdély vajdájává. Voltak, kiknek nem tetszett ezen választás csak azon okból is, mert egy rom. katolikus hitű lépett a már szinte egészen protestáns állam trónjára; mely aggodalom és visszatetszés nem volt éppen oknélküli, mert mindjárt uralkodása kezdetén a protestáns vallásszabadságnak korlátok tétettek, az arianusokat udvarából távozni parancsolta¹⁾; a sajtót, mely ezen időben főleg vallásos polemiákkal foglalkozott, kemény censura alá vetette, sőt végre magát a nyomdászt is száműzte²⁾.

1572-ben három nagy veszteségök volt a magyar és szász protestánsoknak. Melius Péter, Szegedi és Hebler Mátyás püspök meghaltak, és Báthori István csak azért engedte meg, hogy az utóbbi helyébe a szászok Ungler Lukácsot püspökjöknek megválasszák, hogy őket egy tervezett vallásos ligába behúzhassa³⁾.

Báthori István fejedelemtől nem tagadhatja meg a történelem, hogy gyakorlott s kormányzói észtehetséggel volt felruházva, és az erdélyi fejedelemség megalapítását kitünő ügyességgel végzette be, s bár a magyar protestáns főnemesség érdekeit főleg, hol csak lehetett, mindig rövidítette, hogy családjában dynastiát alapíthasson; de virágzásban engedte mégis a Luther és Kálvin tanát vallók egyházát, és ha néha a katolikus és protestáns egyház közti surlódás őt is, mint fejedelmet vakbuzgóságra ragadta, azt csupán a jesuiták mesterkedéseinek lehet tulajdonítani, pedig a jesuitáknak is elég szabadelvűleg kimondotta, *hogy ő népeinek és nem azok lelkiösméretének fejedelmé, mert az Isten három dolgot tartott fenn magának: u. m. a semmiből teremést, a jövődő ismeretét és a lelkiösmereten való uralmat*⁴⁾. Jelle-

1) Lampe Hist. Ecc. Hung. Lib. II. 281. l.

2) Kövári Erd. tört. IV. köt. 21. l.

3) Benkő Milkovia Lib. II. Cap. III. l. 541. 542. 543.

4) Lampe Hist. Eccl. Hung. Lib. II. 281. l.

mét azonban a vallásos türelmetlenség vádjától föl nem menthetjük az unitáriusok iránti eljárásáért, kiknek püspökét, Dávid Ferenczet, nejéveli ügyéért és bitéért 1574-ben a nyenyedi ref. zsinat eleibe idéztette¹⁾, hol Alesius Dienes elnökölt és jelen volt a lutheranus püspök s papság is.

Báthori István a lengyen trónra hivatván, utána bátyja Báthori Kristóf lett erdélyi fejedelem, ki már egészen a jesuiták vezetése és befolyása alatt kormányzott.

A jesuiták jól látták, hogy mindenek előtt Dávid Ferenczet szükség útból eltenni, hogy tervben vett térítésöknek sikere legyen Erdélyben. A reformatus főnemesek is egyáltalában észrevették, hogy a protestáns vallásnak nyomása elkezdődött a katolikus hitű Kovácsoczi cancellárságra emeltetése által, és ezért az 1577-ben, october 25-kén, Tordán tartott hongyülésen, Sándor András ref. püspöknek felvigyázása körét nem csak megszábták, hanem szélesebbre is terjesztették:

Országgyűlés végzése:

„Tordái Andrásnak mindenütt authoritása legyen ez országban járni, minden helyeket visitálni, és mindenütt az ő vallásán levő egyházi személyeket, papokat, igazgatni, oktálni, tanítani, reprehendálni és zsinatokat tenni. Sőt, a másféle valláson levő papokat is, hortando, monendo, docendo, a kit lehetséges az ő sententiájára vonni, de nem erőszakkal. A másfélenek pedig Dávid Ferencznek, mint ennek előtte is, most is, csak Kolozsváron és Tordán legyen szabad zsinatot tenni, és a más confession való egyházi személyeken semmi jurisdictioja né legyen, hanem csak az övéin²⁾).

Ettől az időtől fogva nem volt szabad az unitarius superintendensnek a háromszéki ekklézsiákban visitálni és ott semmi ekklézsiái igazgatást, fenyítéket gyakorolni, mivel az

1) Lampe H. Ecc. H. Lib. II. 282. 1.

Bod P. ezt 1576-ra teszi.

2) Bod P. Smir. P. IV. R. 29. 30. 11.

et in actis diæt. Tord. 1577. 25. Oct.

ott levő unitaria ekkleziák függöttek a ref. püspöktől; ugyan a reformatusok synodusaikba mentek, s a püspöktől tanúbizonyosságlevelet onnan kellett venni a papoknak, különben nem paposkodhattak.

Ezen tordai országgyűlésen volt reformatus hitű főrendek; midőn egyházuk részére ily kiváltságot alkottak egy az ök egyházzal egyenjogos egyház autonómiája megsértésével, meggondolhatták volna, hogy ily eljárás rövid időn a felmerülő eseményekben réstörésnek fog tekintetelni saját egyházuk autonómiájának megsértésére.

A jesuiták terve nem szűnt meg, s midőn Dávid Ferencz a tordai hongyülésen el nem ítélthették, 1579-ben, június 2-kára Fehérvárra idéztették, hova, mert beteglőn, inkább hurczoltatott, mint vitetett; és itt a fejedelmi lak nagy termében, a tanácsosok s egyházi nevezetességek előtt megkezdetett a vitatkozás. Leleszi János jesuita szintén jelen volt, bár eddig a jesuiták bejöhetségéről szó sem volt. Dávid Ferencz gyenge levén, veje Trauzner Lukács kolozsvári jegyző vette fel a védelmet, oly jellem, ki maga is később kátholizált s consiliáriusagra emelkedett. Mi volt természetesebb, mint hogy Dávid Ferencz vesztett—elítélték; Dávára fogságba veték, hol november 7-kén meghalt.¹⁾

Ezután a jesuiták mind nagyobb befolyást nyertek Erdély kormányzására. Azt ugyan nem vihették ki még az időben, hogy a protestánsok Fehérvárról, e fejedelmi székvárosból merőben elűzettesenek, de kivítették azt, hogy egyik protestáns vallás, az unitariusoké, meggyengíttessék, s ennek főiskolája a ref. hitűeknek átadattassék²⁾.

1581-ben Báthori Kristóf a Kolozsvárra, május 1-jére hívott hongyülésen Zsigmondot, még ekkor csak nyolcz éves fiját, erdélyi fejedelemmé s következőjévé választatta; Leleszi János jesuita jelenlétében vég hagyományát megíratta; s május 27-kén meghalt.

Báthori Zsigmond elébb az apja által melléje rendelt

1) Kövári Erd. tört. IV. köt. 34. 35. ll.

2) Benkő Trans. Thom. II. Lib. IV. Cap. XVIII. c. 251. l.

tizenkét tanácsos, később Géczi János kormányzása mellett uralkodott, de Báthori István, lengyel király, mindig kezén tartotta az erdélyi ügyek vezetését, s hogy a fejedelemnek megnőtt férfikorára, a Báthori-házhoz és róm. kathol. valláshoz hű államférfiakat neveljen, Leleszi János jesuita tanácsából Fehérvártt és Kolozsvártt is jesuita iskolát alapított, és pedig gazdag jövedelemmel.

Mennyire volt munkás Báthori István a jesuiták ezen két főiskolái megalapításában, és azok állandósítása mennyire feküdt szívéen, megtetszik véghagyományából, mit halálodó ágyában készített:

„Hozzád, ugymond, Báthori Zsigmond, kedves unokaöcsém! szölok ismét. Reád hagyom és bizom főleg a fehérvári és kolozsvári főiskolákat, melyeket a te atyád és én alapítottunk; te ezeket ugy oltalmazd és gondozd, a mint lelked üdve, mi főkincs, előtted drága. Az unitariusok és Kolozsvártt lakók, főleg azon leendenek, hogy ezeket ledöntsék; sőt minden Lúther- és Kálvin hitén levő tanácsosaid pártolándják ezek elleneit, és az eretnek ifjak is. udvarodnál hizelegve, vagy vakmerően ezen két főiskolának ellenére fogják indulatodat fordítani akarni; de ha férfiu vagy, és inkább kívánsz Isten-, mint emberek előtt vallásos buzgóságod által kedves lenni, könnyen ellentállandsz ezeknek. Vajhá irántadi kegyeletes érzésemmek eleget tehettem volna abban, hogy melléd oly belső és kath. hitü tanácsosokat rendelhettem volna, kik neked dicsőségedre, nekem pedig lelki megnyugvásomra lettek volna; mert mind neked, mind az idő és erkölcs romlására mindenek elhajlottak az igaz tudománytól és eretnek istentagadásra jöttek; hanem mindezekkel mentöl terhesebben vívsz meg, annál több a dicsőség és örökkévaló jutalom részedre).*

1588-ban Géczi János kormányzó a Medgyesre decembet 8-ára egybehívott hongyülésen a kormányzóságról lemondott, és Báthori Zsigmond nagyon ifjukorában nagykoruvá nyilvánított, azon kikötéssel azonban, hogy a jesuitákat Erdélyből 15 nap alatt kitegye.

*) Lampe Hist. Eccl. Hung. Lib. II. 313. l.

A jesuiták azonban már ez évi november 4-éről irtak volt kérelmet a fejedelemhez, miért a fejedelem a rendeknek decemb. 10-ről tett felterjesztésökre azt válaszolta, hogy a hon rendeinek fontosabb tanácskozási tárgyuk is lévén, a jesuiták ügyét hagyják későbbi időre, s jelenleg vegyék az ország más közügyeit tárgyalás alá.

Mely válaszra a rendek új felterjesztést tettek, mire a fejedelem megígérte, hogy a jesuitákat Fehérvárról, Kolozsvárról, Sz.-Mihályköviről és Váradról Kolozsmonostorra fogja elszállítani és helyheztenni.

Erre azon új kérelem és felterjesztés tétett, hogy a hon rendei meg nem nyugodhatnak azon, hogy a jesuitai rend egy helyre öszvesitessék, miért is a fejedelem ezen szándékát változtassa meg, s a rendek azon kívánalmát teljesítse, hogy a jesuiták az országból kitéssenek, addig pedig semmi más ügyet tárgyalás alá nem vesznek, míg ezen tárgy bé nem végeztetik.

Ezen felterjesztésre a fejedelem december 16-ról adott fejedelmi válaszában, mert egyebet nem is tehetett, a jesuitákat feloszlató rendeletét kiadta, melyet a rendek felolvásván, „*éljen a fejedelem*“ kiáltásokkal oszlottak szét¹⁾.

December 23-kán a székesegyházban esküjüket letették, és a fejedelemnek engedélyt adtak, hogy szabad tetszése szerint maga mellé három tanácsost nevezzen, s a hon javára azoknak tanácsa szerint minden dolgot igazitson²⁾.

A jesuiták feloszlattattak, de Erdélyt el nem hagyták, kiknek alattomos működésökből csupán annyit szükség jelenleg czéломra megemlítenem, hogy Cariglio és Cumelli pápai követek a törökkeli békés viszonyt aláásták, és Zsigmond fejedelem által, a főképp protestánsokból álló ellenzék főembereit, kik a fehérvári hongyúlésen a törököktől elszakadást a honra veszedelmesnek merték nyilvánítani, hatszáz fegyveres felállításával terrorisálták, s a hongyülés más részével 1594-ben, junius 11-én, a törököktől elszakadást ki-

1) Lampe Hist. Eccl. Hung. Lib. II. 327. I.

2) Lampe Hist. Eccl. H. Lib. II. 314—328. lapig.

mondották, a mivel egyszersmind Báthori Zsigmond trónvesztésének, s tiz évig tartó vérfürdőnek vetették meg alapját 1).

A porta ezt mihelyt megtudta, Lengyelországon át-tatár-és Bánság felől török sergeket indított Magyarhon ellen 2).

Báthori Zsigmond nygan egyelőre elfutott, és honát itt hagyta; de a töröknek nem éppen szerencsés hadjáratáról értesülvén, csakhamar visszajött, és 1594-ben, aug. 17-kére országgyűlést hirdetett, melyen a fejedelmi proposíciók legnevezetesebbike: a töröktől elszakadás ismét tárgyalás alá vétetvén, a többség annak ellene nyilatkozott.

Mire mindazok, kik a törökkeli szakítást elleneztek, befogattak, mint foglyok a fejedelmi lak alsó részében elzárattak; nehányan közülök, hogy bünt süthessenek reájok, aug. 29-kéü kegyetlenkedések között vallattattak, és végre 30-kán vérpadra állittattak. És Báthori mindezt, mint a kit nevelői már gyermekkorában a kivégeztetés borzasztó látványához szoktattak, ablakából nézte 3).

Czélomra tartozik 1595-ből följegyezni, hogy az apr. 16-kán Fehérvártt tartott hongyülés az 1588-ban kiűzött jesuiták visszahívását elhatározta, Báthori Zsigmond aug. 13-án Mária Krisztiernával megnősült, és az Erdélyben 40 év óta hiányzott rom. kath. püspökséget Náprágyi Demeter személyében bétöltötte; oly dolgok, mik által a jesuiták befolyásának Erdély történelmére ismét szabad tér nyílt; ezek Báthori Zsigmondot nevével is szüntelen feszült viszonyban akarták tartani, arra kívánván birni, hogy Erdélyről Rudolf császár részére mondjon le s fejedelemségét bíbornoksággal cserélje el. A lemondási ígéretet Prágában meg is tette, és arról az okmányt 1597-ben decemb. 13-án Rudolf császár aláírta. Ezen okmány Cariglio által Erdélybe leküldetvén, az 1598-ban mart. 23-ra egybehívott hongyülésen a rendek apr. 4-én felhivattak, hogy Rudolf császár részére hódolati esküt tegyenek le; a két darabontokkal Lázár István éppen

1) Kövári Erd. tört. IV. köt. 53. l.

2) Kövári Erd. tört. IV. köt. 53. l.

3) Kövári Erd. tört. IV. köt. 58. l.

ugy fel volt állítva, mint 1594-ben a kolozsvári vérnapokon, miből a rendek belátva a helyzet súlyát, hosszas egyezkedés után, apr. 8-án, mint Bethlen írja, *ajkokkal, de nem szövökkel, az esküt letették.* A fejedelem a kincstart szekerre rakatta, a fejedelmi lakról letépett minden aranyat, ezüstöt, a magyar királyok emlékül tartott fegyverzetét elajándékozta, a titkos levéltárból tüzet rakatott és Oppelúbe távozott).

De mindez még csupán első felvonása Báthori Zsigmond erdélyi fejedelemségének. Az ő távoztával felhivatott Mária Kristierna fejedelemné, hogy nevében kormányt szervezzék addig is, míg a Rudolf császár által Erdély kormányzójává nevezett Miksa főherceg elérkezik; azonban a török a fejedelmi széktől üres Erdélyt nem lévén hajlandó egy könnyen Rudolfnak engedni, táborba szállt, melynek fenyegető közelgetésétől aggódva az erdélyiek, egyszerré csak azzal lepettek meg, hogy a vadászat ürügye alatt börtönszerű távolából megszokott Báthori Zsigmond Fehérvárt teremt, és 1598 aug. 29-ére hongyulést hirdetett, hol biztosítván a honi alkotmányt, vallásszabadságot s azon ígérte is kötvén le, hogy a jesuitáknak Kolozsváron kívül, Erdélyben maradtatást nem enged, újra felvette a fejedelemséget, és elfogadta a rendek hódolati esküjét.

Maga belátta azonban, hogy fejedelemségének újabbani felvévése helyzetét feszült viszonyba hozta Rudolf császárral szembe; e mellett Erdély azon kívánatjának sem tehetvén eleget, hogy a törökkel kibéküljön azon esküje miatt, mit a jesuitáknak tett, hogy soha pogánynyal nem szövöttek, 1599-ben, mart. 21-én, a medgyesi hongyulésen Báthori Endre bibornokot erdélyi fejedelemmé választatta maga helyébe.

Hanem e bibornok fejedelem kevés hó uralma is Erdély földét sok vérrel áztatta, és neki is feje a Rudolf császár hűbérségével, Mihály vajdával egybetűzött csatavesztés után tizenegy nappal az erdélyi fejedelmeknek pusztán hagyott fővárosában Fehérváron, a diadalmas vajda asztalán feküdt).

1) Kovári Erd. tört. IV. köt. 74. 75. ill.

2) Kovári Erd. tört. IV. köt. 99. l.

E napok a fejedelmi kor legszomorubb napjai voltak. Mihály vajda jutott Erdély kormányára, ki alatt a jobbság kezét fogván a vajda szertbocsátott sergével, neki esett a nemesek életének és vagyonának, és midőn a bátrabbak az 1600-ban, febr. 9-én, Fehérvártt tartott hongyülésen hivatkoztak Erdélyhon alkotmánya iránti kötelességeire a vajdának, ez kardjára csapott, s kimondta: hogy mától fogva kardja az erdélyi alkotmány.

És szavát bé is váltotta, a magyarság kiirtását, városok és falvak felégetését annyira mindennapivá tevén, hogy az erdélyiek kétségbeestökben Básta segítségéhez folyamodtak.

Básta bejött. Mihály vajdát Miriszlónál legyőzte és kényuralmának Erdélyben véget vetett; azonban megtudván, hogy az erdélyiek ismét Báthori Zsigmondot akarják a fejedelemiségre visszahozni, kivonta táborát és fenyegetések között Erdélyt idehagyta.

És Báthori Zsigmond 1601-ben, mart. 27-én, ismét az erdélyi fejedelmi széken ült; de fejedelemisége e harmadik felvonása is éppen oly véresen folyt le, mint a két előbbi.

Már most Rudolf császár sem hagyta könnyedén Erdélyt, s Bástát és Mihály vajdát együtt indította el, hogy Báthori Zsigmondtól Erdélyt elvegyék.

És úgy lett: Básta és Mihály vajda Erdélyt másodszor is elfoglalták, és lett azon kor Erdély felett, melynek minden napja vérrel és könyekkel van a történelembe bejegyezve.

A törökpárt kiirtásának ürügye alatt, kiken főleg a ref. hitüeket értették, hozzáfogtak az egész magyarság kiirtásához. Básta katonái az egész hont mártalékul tekintették, a nép falvait hagyta el, s a zsoldosok, mit felszedhettek, mindent felszedtek; Fehérvártt a várost, a fejedelmi palotát magát leégették, a fejedelmi sirboltot feltörték, a fejedelmek porát szélnek eresztették, és a levéltárt kipusztították, széthányták.

Mihály vajda Bástával Erdély magyarságának mindkettejük által czélba vett kipusztítása és irtása minősége felett összeveszvé, 1601-ben aug. 19-én, harczisátrában megöletett.

Báthori Zsigmond fejedelemiségének e harmadik felvo-

nását végre csakugyan lemondással végezte; de nem végződtek bé a nyomorok és siralmak, melyeket szerencsétlen fejedelemségének korszaka Erdélyre hozott.

E történelmi vázlatnak terén túlesnek Erdély nyomorait felidézni e korból, de a hazaszertei romlás, pusztítás oly szoros következással vonta maga után főleg a magyar vidékeken levő protestáns egyházak és ezek hívei pusztulását, hogy mindezt érintetlen, habár futólag, felidézetlen nem hagyhatjuk. A szász és Lutherhitű egyházakat védte, de ezeket is csak kis mértékben az, hogy már Ferdinánd idejében bizonyágát adták annak, miként ök inkább a német uralmához vonzódnak; de valahányszor a töröktől elszakadás vétetett czélba, egyszersmind czélba vétetett a ref. hitűek megtörése, befolyásuk s hatalmuk lerontása, egyházuk és egyházi életük kipusztítása is; mivel a ref. hitűeket törökpártnak, és a jesuitai befolyásra ezeknek ellenökre működő róm. kath. hitűeket, és még a szász lutheránusokat is németpártnak tartották.

A jesuiták által jól kiszámított méregcsepp volt a ref. hitű vallásszabadság élete ellen az, hogy e hiten levő minden főnemest és papot úgy tüntettek fel, mint kik egymagok ellenei annak, hogy Erdély a pogány török uralma alól meneküljön és egy keresztyén államhoz illőbb keresztyén szövetségbe álljon; valóban fájlalni lehet, hogy a magyar nép megoszlott vallásának typusa színezetén, a honnak ily szenvedései közepette is, gyűlölség uralkodott, mely elvégre oda fajult, hogy a ref. hitűeket addig csúfolták a róm. kath. hitűek pogány töröknek és ezek a róm. kath. hitűeket németnek, míg egymást kölcsönösen elkeserítették.

Midőn Báthori Zsigmond, mint nagykoru, átvette Erdély kormányát:

Tornyai Máté választatott ref. püspökké, és az első évben, míg Géczi János volt a kormányzó, a ref. egyházakban istenes és vallásos élet virágzása volt, de mihelyt Géczi János a kormányról lelépni volt kénytelen, Erdély nem csupán háboruk színhelye lett, hanem csaknem minden vallásosan mivel főembereitől megfosztatott, sőt végre Mihály

vajda kormánya alatt sem Toronyai, mint a ref. egyház feje, sem más nemesi rend hajlékában nem maradhatván, vele együtt sokan bujdosásban veszték el¹⁾.

1599-ben Ungvári János fehérvári pap választatott ref. püspökké. 1600-ból iratik róla, hogy Mihály vajda őt egy Vásárhelyi György nevű jesuitával követségbe küldötte Csáki Istvánhoz, ki jóformán táborral jött Mihály vajda ellen; de Csáki István meg sem hallgatta a követeket, hanem mindkettőt fogságra tette²⁾, honnan Ungvári kiszabadulván, egy oly korszakban viselte a püspökséget, milyent a mongol-tatár dúlás óta Erdély történelme fel nem jegyzett, melyben pallos és hóhérbárd volt a parancsoló törvény, Mihály vajda és zsoldosai voltak az ország gazdái, és Básta a végig zsaroló, az úr, kik együtt az egyházi szolgákat kínozták, könyveiket megfüstölték, s őket azoknak lángjában megégették, és egynémelynek bőrét elevenen vonták le³⁾. Ungvári János a goroszlói csatában, melyben Erdély részéről tízezer ember veszett el, az elesetek között volt.

1601-ben, az aug. 3-kán történt goroszlói veszedelem után mindjárt Kecskeméti Buzás Balás választatott ref. püspökké, ki ekkor alvinczi pap volt, és neki is püspöksége oly korban esett, melyben fegyver, éhség, döghalál egymást váltott nyomorai vérrrel és könnyekkel iratták fel Erdély történelme lapjaira. Mihály vajda vérengző pusztítása, Básta szelidithetetlen kegyetlenkedése, mit tetézett főleg az, hogy Beauri Jakab parancsnoksága alatt Básta oly katonákat hozott és indított Erdélybe féktelenül pusztítani, kik miút ultramontanok már hazájokban neki voltak szoktatva a protestánsok-jajjaihoz⁴⁾, végre az országra terhesült éhség, s ezt követett döghalál, oly csapásokkal sújtolták Erdélyt, hogy miattok a népnél főleg, hol az észhasználat, az egymás után feltornyosult nyomorok során csak vonáglásban volt, a vallás és egyházi élet majd merőben elveszett.

1) Bod P. Smirn. P. IV. részi. 44. l.

2) Kövári Erd. tört. IV. köt. 109. l.

3) Bod P. Smirn. P. VII. r. 46. l.

4) Kövári Erd. tört. IV. köt. 120. l.

Pusztítani, mint pokoli szomszéd, az oláhországi Rádul vajda is bėjött volt, de mind őt, mind a többit elűzte a halatlan éhség és inség¹⁾.

Ilyen volt Erdély és ilyen e nyomorteljes korban Fehérvár és vidékének sorsa. Teljesen leigázva, kipusztítva, a vallásszabadság letarolva, az elpusztult és népetlen falvak, templomok egybeomolva, megfertőzöttve; nem maradtott egyéb, mint a büszke bűn, mely a szent dolgokat tisztátalan kezeivel mocskolta bé, és magát az emberevőkkel egy sorba szállította alá. És már ekkor nem volt kivétel, irgalom a szászok részére is, mert Luther követői, protestáns egyház hívei voltak²⁾. Egész szász falvakat irtottak ki és oláhok települtek helyökbe. A pusztulás, igavonó barmak elhajtása, munkabíró kezek leverése, a népnek erdőkbe, barlangokba bészorítása éhséget, az éhség döghalált idézett elő, a nép haramia, emberevő kannibál lett, s még a sírokat is felhányta, hogy holttestek rothadt chusával pár napig életét tengesse³⁾. És e siralmas állás Erdélyben a Bástia eltávozása után is, ki, mint iratik; 1604-ben, márt. 16-án, három tonna aránnyal távozott,⁴⁾ sokáig tartott, addig, míg Bocskai István, egykor Rudolf császár leghivebb embere, később a rajta is elkövetett méltatlanság, s fel-emelt panászai ki nem hallgattatásáért a szabadság reménye alatt forradalmi vezér, és több magyarhoni csatákban szerencsés győztes, 1605-ben, sept. 14-én Medgyesén Erdély fejedelmévé iktattatott.

Az a rövid idejű, két hónapi fejedelemség, mely Székely Mózes hősies felléptére Erdélynek 1603. május 9-től július 17-ig, jobb korszakot ígért, csak mint futó álomkép úgy villant meg, Erdély bús napjaiban, mit ismét csak keserves események követtek; mert a legyőzetéssel Erdély

1) Bod P. Smirn. P. VIII. r. 54. l.

2) Kövári Erdély tört. IV. köt. 136 l.

3) Kövári Erd. tört. IV. köt. 137. l.

4) Kövári Erd. tört. IV. köt. 158. l.

nemességének disze vagy csatán pusztult, vagy hóhérbárd alatt vérzett el, és kik ezekből vagy fogságukból menekültek, hallatlan drága áron váltották meg magokat. Hanem Bocskai István fejedelemségével jobb idők hajnala derült Erdélyre, a nép a kiszervedett bujdoklás, éhség, döghalál után megfogyva, de nem megtörve, hazakerült lakóhelye még ekkor is füstölgő romjaihoz, szántani, vetni kezdett, bár barmok hiányában maga vontá ekéjét, és a felforgatott rend- és vagyonbátorság, s ezzel az istenimádás és tisztelet vissza kezdett állani.

1606-ban, június 23-án, megkötetett a bécsi béke, melyben Rudolf Erdélyről lemondott, Bocskayt Erdély fejedelmének ismerte el, s Magyarhonban teljes vallásbeli jogegyenlőség biztosított. ¹⁾

Idesorolhatnám e bécsi békekötés okmányát, de ha ily terjedelmekre bocsátkozom, könnyen jöhetek azon megrovás alá, hogy politikai és nem egyháztörténelmet írok, mely megrovást azonban eltűröm, sőt bé is vallom, hogy valóban politikus történéseket idézek, kronikákat regisztrálok, sőt az idéztem kutfőknek szavait lehető hiven megtartom, s párhuzamban viszem az egyház történelmével, az egyházi életre ugyan is oly döntő batással voltak a politikai események, hogy elősorolásuk nélkül alig lehetne megérteni, hogy a vallásos szabad eszmékre alapított három egyenjogu protestáns egyház, melynek itt Fehérvártt és vidékén a reformáció kezdetével mindjárt szervezett és virágzó egynéhány egyháza volt, s főleg a ref. hitűek e körben levő virágzó egyházak lelkészei közül választottak két derék püspököt, a Bocskai fejedelemsége kezdetével elsatnyulva, csaknem kihálva találtatott.

A fehérvári egyház leégett templommal, hiveiben megkevesbülve, kinéptelenítve, nem mutatta, hogy itt már 1560-ban Csázmai István lelkész szentháromságot tagadó tanával szemben kemény vitatkozása volt Melius Péternek és Thor-

1) Kövári Erd. tört. IV köt. 177 l.

dai Sándor Andrásnak: nem mutatta, hogy a ref. hitüeknek itt 1567 oltá virágzó egyházok volt, ¹⁾ sőt 1580-ban nekik adatván át az unitáriusok iskolája, ezek ezt és egyházukat az üldözések daczára is fenntartották Göcsi és Toronyai Máté püspökök idejökben, és 1599-ben Ungvári János fehérvári lelkész választatván püspökké, mint iratik: dicsekedésre méltó volt, isten és emberek előtt, ekkor is az eklézsia és tanítás. Hanem Ungvári János a goroszlói csatában elesett, az ő utánna választott püspök Buzás Balázs alvinczi pap 1603-ban elhalt, és a houbeli zavarok miatt közzsinat, hol a püspököt szokták választani, nem volt, ²⁾ a jezsuiták pedig közelkapván üldözö tüzhelyökhöz, sőt közel a hazaszerte Fehérvárról kiindult veszélyek is, vagy ezek okozói, ezen egyházat, nem csuda, hogy kinéptelenített, mint főpásztor nélküli nyáj, feloszlott, és a midőn Boeskai fejedelem lett, alig birt viszont felüdülhető étellel.

A magyar-igeni egyház szintén pusztn hagyott köröm volt, pedig ezen kis városban már 1564-ben szervezett ref. egyház volt, Fejérvári Sebestyén lévén papja ³⁾ a nehéz időkben is fenntartotta egyházi életét, és van hiteles egyházi jegyzetünk, hogy Báthori Kristof 1576-ban Alesius János m. igeni papnak diplomát adott, hogy holtig Mihályban lakhassék. E diploma a forradalom alatt még megvolt, szakadozott, de authenticum. Hanem a Mihály vajda rabló csordái és Bástá vallonai ugy elpusztították ez egyházat, hogy merőben néptelen körömnak találtatott a Boeskai fejedelemsége kezdetén, feljegyeztetett: hogy több a Kecskeköre menekvő igenieket e sziklatetőről a mélységbe hányták ⁴⁾.

1) 1577-ből most is bir a fehérvári egyház egy szép ezüst urasztali tányért.

2) Beakő Trans. Tom. II. Lib. IV. C. XIV. 173 l.

3) Bod. P. saját kézirata az igeni anyakönyvből 3. l.

4) Kövári Erd. tört. IV. köt 136. l.

Az alvinczi ref. hitűek egyháza viszont elégetett s oláhokkal bételepedett helység volt, pedig már a reformáció kezdetekor virágzó protestáns egyház volt ez is. Eleinte szászok lakták ezen helységet, de 1550-ben Izabella királyné alatt a szász királyi városok kiváltságától, melyet még 1432-ben Zsigmond király adott volt, megfosztatván, a szász elem mindig fogyott s helyökbé magyarok telepedvén, ott ezek annyira szép és virágzó egyházzal bírtak, hogy Buzás Balázs, a ref. hitűek hatodik püspöke, ezen egyháznak volt papja.

A borbereki ref. hitűek egyháza s helysége még letartottabb, elpusztítottabb volt, mint az alvinczieké. Ez is szász helység volt, melyet Zsigmond király Alvinczcel egy kiváltsággal ajándékozott meg, de miután a szász elem innen is elvonult, magyar telepítvény lett s még nevét is, mely a szászok itt laktában Burgbergnek hivatott, elváltoztatta és lett neve Borberék. Egyházi jegyzeteinkből látható, hogy a ref. hitűeknek 1590 körül virágzó egyházuk volt itt is.

A Bocskai fejedelemsége előtti egymást váltó romlások, pusztulások még csupán két fehérvári egyházmegyénkhez tartozó ref. egyházzróli emléket hagytak fenn u. m.

A diódi ref. hitűek egyházáról annyit, hogy e helység sok ref. főnemeslak és birtok-helye, s erősség lévén, virágzó egyházzal bírt, és

A girbói ref. hitűek egyházáról annyit, hogy itt szintén 1590 körül virágzó ref. egyház és előbb szász telepítvény volt, német neve Birnbaum, melyből alakult a magyar Girbó név.

A hely szüke nem engedi, hogy Bocskainak alig két évi fejedelemségét szóvirágtengerbe burkoltan, részletekben is felmutassuk. E fejedelem, mert alatta Erdély magyarsága szakadozott népcsoportból ép, erős nemzetté, az alkotmányos népszabadság örjévé, az egyházi életnek és vallásjognak újból felteremtőjévé varázsoltatott, érczbetűkkel van írva az emberiség nagyjáival egy sorba.

Bocskay visszaállította az eltírott Erdélyt, s ha még élhetett volna, visszaállította volna a budai trónt, azonban kövekből ő sem teremthetett fiakat az elvérzett, megfogyott hazáinak s egyházaknak.

1606-ban, december 29-én meghalt.

Az utána következett és 1607-ben, febr. 11-én Kolozsvárt tartott hongyülésen Erdély fejedelmévé választott öreg Rákóczy Zsigmond fejedelemsége idejéből csak annyit jöhet egyházi történelmünk soraiba bé, hogy alatta az 1607-dik évi június 10-én tartott kolozsvári hongyulás a jezsuitákat Erdélyből örökre kitiltotta.

1608-ban, márt. 5-én lemondván fejedelemségéről, harmadnap Báthori Gábor lett Erdély fejedelmévé választva, ifju. korában, de jeles tehetségeibe vetett sok szép reménnyel.

Feljegyeztetett, hogy szép termete, nagy ereje volt, fejedelmi bőkezűsége pedig annyira ment, hogy adományosaitól 1615-ben a statusok nagy pénzmenynyiséggel voltak kénytelenek az állam javait visszaváltani ¹⁾.

Miként hiúsult meg minden ő benne vetett szép remény, s féktelen kicsapongó szenvedélye által miként tolt el minden vallás felekezetet, és hiv. embereit is magától, miként üldözte nem csak, a kitiltások daczára Erdélyben maradt jezsuitákat, hanem általában az egész katolikus papságot, *törvényen kívül helyezettnek* nyilvánítván azt, ²⁾ miként volt a női erények fitymálója, miként borította el hadaival a szász földet, és dulakodott, merre járt-kelt irgalmatlanul; nem feladatom leírni, sajnós, hogy itt is béjegyzésem szükség, hogy uralma alatt szünteleni hadak színhelye volt Erdély, e történelem csak azt jegyzi meg s sorolja fel a mi Báthori Gábor fejedelemsége idejéből elhatározó befolyással volt a fehérvári egyházmegye s ennek egyháza fennállására. És ilyenek:

1) Szalárdi 30. l.

2) Szalay, M. orsz. tört. 19-ik 487. l.

1-ször a fehérvári templom, mely 1603-ban elégvén, hahmuban hevert, 1609-ben országos költségen helyreállítatott ¹⁾.

2-or: 1610-ben megparancsoltatott, hogy Fehérvártt és Tövisen kath. pap ne lakjék, hanem ha valaki magának magánkáplánt tart ²⁾.

3-or: 1611-ben a tövisi ref. ekklézsia a sokadalmi vám egy részével megajándékoztatott ³⁾.

4-er: 1611-ben, május 11-én kelt fejedelmi rendelés által a szász papok tizedének $\frac{3}{4}$ -de államjövedelemnek, ⁴⁾ és ismét 1612-ben, nov. 20-án a $\frac{3}{4}$ -nek visszaigérése mellett, a negyedik rész végképp kormányjövedelemnek nyilvánított ⁵⁾.

5-ör A debreczeni ref. főiskola és annak virágzása fejedelmi segélylyel előmozdítatott ⁶⁾.

Azokban kettős hibát követnék el, ha fel nem említeném, hogy a fehérvári ref. egyházat, s ennek iskoláját 1613-ban, ápr. 16-án, Báthori Gábor emelte oda, honnan ma is fennállhatását, táplálását meríti. Hibám lenne a hállatlanság, ki egyházam alapítójának fejedelemsége idejéből az erény bűnös, vagy bűn erényes árnyékaitain kívül egyebet nem jegyeztem fel; és hibám lenne történelmi iratom azon fogyatkozása, miszerént azt, a mi ismertető és rámutató fehérvári egyházunk és iskolánk ez időbeni állására, könnyelműen mellőztem. Ha Báthori Istvánnak a jesuiták fehérvári és kolozsvári iskolájukat unokaöccsének szívére kötött véghagyománya elősoroltatott, a Báthori Gábor ajándékleveléből is idejegyzem, mi czéломra szükséges, hogy t. i. nevezett fejedelem, mint adományleveléből látható: Ret-

1) Fehérvári káptalan org. levértár.

2) Gál László erd. diét. végz. fogl. II. K.

3) Fehérvári egyh. levéltár. régi jegyzetek.

4) Kövári Erd. tört. IV. k. 200. l.

5) Kövári Erd. tört. IV. K. 208. l.

6) Gál László erd. diét. végz. fogl. II. k.

teghi János, ez időben fehérvári pap és udvari lelkész iránti kegyes hajlamából, és ennek közbenjárására a kelneki egész határ terményének és azon helyen a fejedelem számára dézmáltatni szokott tizedtárgyaknak $\frac{1}{4}$ -dét a fehérvári ref. egyháznak és ennek iskolájának hagyta, oly feltétel alatt, hogy annak mindig a fehérvári ref. egyház első papja legyen felügyelője és kezelője ¹⁾.

Ezen véghagyományból tudjuk, hogy Báthori Gábornak fejedelemsége utolsó évében Rettegghi János volt a fehérvári egyház és fejedelem udvari papja, és tudjuk, hogy Básta kipusztítása, kinéptelenítése után alig nyolcz év lejártára már a fehérvári ref. egyház, a mellett hogy a város Báthori alatt is gyakorta ostrom alatt állott, s Forgács Zsigmond által, kit, mint kassai főkapitányt, Mátyás király Báthori Gábor ellen küldött Erdélybe, 1611-ben el is foglaltatott, ²⁾ szép és virágzó főiskolával birt; mint szintén az is világos, hogy a kelneki tizednegyedjavadalom, semmi tekintetben nem nézhető a Bethlen Gábor által Fehérváron alapított, s később Enyedre áttelepített főiskolától ittmaradt javadalmak közül lévönek.

Feljegyzendő egyháztörténelmünkben továbbá, hogy a m.-igeni egyház is már 1608-ban lehetőleg kiépülte romlásait, újból szervezett egyházzá alakult, 1608-ban Apai Györgyöt választván papjának ³⁾.

Mint voltak egyházmegyénk más egyházai a lesorolt kinéptelenítés és országos pusztulás után: adataink hiányzanak.

Báthori Gábor 1613-ban, october hó 27-én, N.-Váradon öletett meg, és a kolozsvári hongyülés már megöletetése előtt ez év octobere 21-én, fejedelemnek kiáltotta ki Bethlen Gábort.

1) Fehérvári ref. egyház levéltárából.

2) Kövári Erd. tört. IV. köt. 202. l.

3) Bod. P. a m.-igeni ekklézsia anyakönyvének 3-dik lapjára saját kezével irt jegyzetéből.

A száműzött honfi török segéddel jött Erdély kormányára, és a portáról 1614-ben, jan. hó 18-án a szokott fejedelmi jelvények meg is küldettek, s megküldetett julius 25-én a portávali frigylevel —athname — is; de II. Mátyás király, ki a jesuitákat Erdélyben mindenképp meghonosítani kívánta, sehogy sem akarta az erős protestáns és osztrák-ellenes Bethlen Gábort fejedelemnek ismerni, jogot tartván a Bocskay Istvánnal kötött bécsi szerződés alapján Erdélyhez, de végre többszöri követség küldés, s Mátyás király által békészerződés végett leküldött tanácsosok egyezkedéseivel 1615-ben, május 6-án, N.-Szombatban aláíratott a Bethlen Gáborra nézt kedvező szerződés, mely által Erdély szabad fejedelemséggé választása, s így Bethlen Gábor fejedelemsége elismertetett.

Mióta Erdély mint különálló fejedelemség, saját sulypontján politikai állásának némi fontosságot adott Europa statusainak csoportegészében, bölcsőbb, békébb fejedelme Erdélynek a politika, vallás és országigazgatás természetén nem volt. A hazabeli nemzeteket, kiknek eddig több fejedelmek iránti bizodalmatlanságok folytonos versengésben nyilvánult, magához édesítette, azon hitet gyökereztetvén meg szívökben, hogy fejedelmök őszinte jóakarátára számolhatnak, mi által kormány és népek között érdekességet költött, melynek hatalma nem repült el a jó napokkal, megmaradt a küzdelmek között is. Mint kitünő kormányzó nem ignorálta az országbeli erőt, és a megvolt elemekből újat igyekezett fejleszteni; multját a honnak tiszteletben tartotta, a jelent kimélte, a jövőt előkészítette. Erdély önállását gyakorlott kormányzói észszel, s hol szükség volt, fegyverrel is támogatta s gyarapította.

Letarolt hazát, s főleg tudományos egyénekből kipusztított országot vett kormánya alá, mert Básta kegyetlen uralma alatt az értelmes fők vagy ellenség előtt estek el, vagy száműzetettek, miért főgondját mindjárt arra fordította, hogy az egyházakhoz derék lelkészeket tegyen, a mint bé is hívta Magyarhonból Keserü Dajka Jánost, Dési Istvánt, Milotaí Istvánt s másokat; saját költségen külföldi

egyetemekre küldötte Gyöngyösi Andrást, Gelei K. Istvánt, Fejérvári Jánost, Sziltasi Márton, Böjti Gáspárt, Károlyi Györgyöt, Balai Mihályt, Petri Ferenczet, Sonkádi Jánost és többeket; sőt ugy itélvén, hogy az iskolák az egyházak magkövci, Fehérvárra főiskolát alapított, s azt nem csupán hazai, de külföldi hirneves és tudós tanítókkal is ellátta.

Hadjáratait, — melyekben a csehországi protestánsok és ezek vallásának üldöztetése és a Mátyás helyébe megkoronázott II. Ferdinándnak a magyar nemzetiség elleni törekedése ellenében vallásos s honfiai köteletségének tartotta fellépni, — valamint több izbeni szerencsés csatái után a békeszerződéseket, nem ezen egyháztörténelem feladata előadni.

Bethlen Gábor, mint vallását szerető, s annak már Európaszerte kivivott szabadságát féltékenyen őriző, nem szivelhette, hogy a helyett, hogy az 1617-dik évben a protestáns vallás százados örömmünnepe megtartassék; a Jesuiták befolyására több helyt felmerült a protestánsok elleni üldözés, ezek vallása kiirtásárai törekvés, mi miatt előstadiumába lépett a harminczéves háboru; mint honját imádó honfi, a magyar nemzet és Magyarhon alkotmányos szabadsága elleni lépéseket ismét tevékenytelen nem nézhette, hiszen annak is éppen egy százada tölt volt le, hogy I. Ferdinánd Magyarhon tronjához neje után igényt nyert, s már II. Ferdinánd 1619-ben a helyett, hogy a magyarhoni uralom fellett százados örömmünnepet üljön: annak nemzetisége megtámadását, alkotmánya megsemmisítését vette tervbe; sőt a protestáns vallás is éppen ugy védőért esengvén Magyarhonban, mint másutt, mert a protestánsnak született s jesuitává lett Pázmán Péter, előbb csak thuróczi prépost, később magyarhoni primás, s végre az egész országügyei s beldolgozói vezetője, nyiltan ki merte mondani, hogy inkább farkasok tanyája, mint protestánsok lakja legyen Magyarország, honfiai véteknek, vallás elleni bűnnek tartotta részvétlenül maradni.

Bethlen Gábor nagy és szerencsés hadvezér volt; győzedelmes hadjárataiban kezére jött a magyar szent korona

is, és csak tőle függött, hogy önszemélyében ezen korona alatt egyesítse az elszakadt két testvérházat: nem tette, a koronát II. Ferdinándnak visszaadta.

Legnagyobb törekedése lelkenek Erdélyen volt, s itt a reformált egyházaknak s iskoláknak megalapításán összpontosítva.

A bibliát eleitől végig sokszor, s mint írják, egyszer a táborban fegyverzőrej közt is elolvasta. Utazó szekerében is könyvtárt tartott, zsinatokon megjelent, a papjelöltek vizsgáját többször végig nézte s hallgatta.

Az erdélyi protestáns egyházak iránti fejedelmi alapítványait mind elősorolni sem lehetőségem, sem helyem; azért csak a fehérvári egyházmegyére szorítokozom, melyek közt: *első helyen áll a fehérvári főiskola*, melynek kedveszeréni megépíthetését életében nem végezhetvén el, e célra 20,000 forintot hagyott. Továbbá az iskola fenntartására, s főleg az iskolában tanuló 40 papjelölt ifjunak öltözetére s élelmére, Debreczen város adóját, Enyed város adóját és tizedtartozását és az Enyed körüli Décse, Miriszló, Fel-Enyed, Muzsina és Henningfalva helységeket s ezek területeit örökjavakul hagyta.

Második helyen áll a fehérvári egyház. A fehérvári egyháznak első papja Bethlen Gábor idejében a fejedelem udvari papja is volt, a ki igazán fejedelmi módon volt ellátva. Minden házi szüksége, az utolsó öltönydarabig, a fejedelmi udvartól volt és pedig nem csupán magának a papnak, de még nejeének is; e mellett adománylevelében ennek ajándékozta az egész fehérvári határ tizedét, mit minden vallásbeli ember, sőt mint ez oklevélből látható, még a páterek is tartoztak megadni. E kívül pénzbeli fizetése a fejedelmi udvartól volt 200 forint, és innepeken 25 forint.

Egyházi leveleinkből úgy látszik, hogy Retteghi János, ki Báthori Gábor alatt a fejedelem udvari lelkésze volt, még Bethlen Gábor korában is több évig élt, de csupán egyedül volt a terhes s mind inkább inkább népesült egyházban lelkész, mely okon Keserői Dajka János, kit Váradról Bethlen Gábor behívott és ki később püspöknek is

választatott, felkérte Bethlen Gábor fejedelmet, hogy a fehérvári egyházban tétessen egy második papot is.

Bethlen Gábor rendelete.

„Keserüi uram írja: hogy az egyik alumnust fehérvári káplánságra állatná, mert Fejérvár a nélkül nem lehet; azért a mint az előtt is rendeltük és parancsoltuk vala, most is azont demándáljuk hűségednek, hogy a várost regestrálja és circálja megh, és valaki nem fizet, udvari szolgál, azonkívül valamenynyi nemés szolgáló rend, városi és paraszt ember az városon lakik, akármicsoda vallású legyen az oláh hiten kívül, akár pápista, lutheránus, s kálvinista, akár Gubernátor szolgálja, s akárki a mi szolgálainkon kívül, mivel azok fizének az udvari papnak, azokra 125 forintot vessenek közönségesen. Valaki magyar és fehérvárosi örökséget bir, de nem egyiránt, hanem kiki az ő értéke szerint circáltassék megh, és értéke szerint kire három forint, kire két forint, kire kevesebb, kire annál kevesebb s csak 25 pénz is tétessék, ezeket az egyszer ellimitált fizetésekéket irasd régestruban uram, és káptalanak pecsétje alatt, egyik álljon a conventben, másik a város biránál. Azonkívül valakinek szőlője vagyon a fehérvári hegyen, akár nemés, akár udvari szolgál, akár városi rend, s akár oláh, Görögh, szürethen esztendönként a káplánnak minden ember egy-egy veder bort tartozzék adni. Azonképpen valaki szánt azon határon, akár majorbeli, akár városi rend, nemés és szolgáló ember; egy-egy véka búzát tartozzék készzen beadni a káplánnak, a búzát aratás után egy holnapal készen s szépen tartozik beadni házához, a bort hordójában tartozzék bétölteni a dézmálás helyén. A pénznek felét Karácson, felét Pünkösöd napján. Ez állandó fizetése legyen a káplánnak a várostól ¹⁾ sat.“

A fehérvári egyháznak ez időben két temploma volt.

1) Fehérvári káptalan országos levéltárából.

Az egyik, melyet régi nevezettel Mihály Archangyal templomának hívtak, volt a belső vár kapui között s. így a belső váron kívül, de a város közönséges kökerítésén belől ¹⁾.

E templomhoz Bethlen Gábor a fejedelmi udvar kapuja előtt az elégett szép tornyot megépíttette, órát és harangokat helyheztetett abba; ugyan a torony másikát is azon egyház éjszakra való szarvánál igen szép folyosósan, csúcsosan, pléhesen megépíttetvén, oly harangokat öntetett volt belé hatot, s Váradról is vitetett betediket, minéműek egygyütt anynyi számmal alig hallathathattak. Az öregebbik nyomott 100 mázsát ²⁾.

A másik templom az iskola közelében volt, melyet neveznek Báthori templomának.

Az iskola két szakaszból állott; egyik a Báthori-templom mellett, a másik a vár Györgykapuján belől, mely két szakosztály közt két papilak volt.

Állandó lakhelyet adott a püspököknek, sőt állandó lakhelyet adott a fehérvári papi özvegyeknek is ³⁾. sat. sat. 1624-ben, aug. 20-án, megerősítette a Báthori Gábor — kelneki tizednegyedről szóló — adománylevelét.

Harmadik helyen áll a vajasdi egyház. Bethlen Gábor odaigérte volt a töröknek Jenöt és Lippát, ⁴⁾ ha fejedelemségre segíti, később azonban ezen várakat Erdélynek szerette volna megtartani, hanem azt a török, minthogy oda hajdan mecsetet épített, sehogysem akarta keresztényen kezén hagyni, sőt Bethlen arról is meggyőződött, hogy ha Lippát szépszerint át nem adja, úgy a török többet fog Erdélyből kiszakasztani, ezért Fehérvárra, 1616-ban, apr. 17-ére hon-

1) Fehérvári egyház levéltárából.

2) Szalárdi 34. l.

3) Fehérvári káptalan országos levéltárból.

4) Jenőnek és Lippának a szultán kezébezi juttatására Báthori Zsigmond olta eddig valamennyi fejedelmei kötelezték volt magokat. Szalay M. orsz. tört. 19. k. 499. l.

gyűlést hirdetett, hol Lippa sorsát előadván a rendeknek, kik, hogy egyebet megmentsenick, Lippának törökkézre adásában beléegyeztek ¹⁾. De Lippa várában lakók a töröknek átadásnak elleneszegültek, mely okért a fejedelem junius 12-én Lippa városát bévette, a várórség főbjeit jószággal, a népséget eltelepítéssel, elégitette ki, és junius 14-ről tudósította is a nagyvezért, hogy Lippát és környékét a temesvári basának átadta. Fájt, hogy a hon egy részét ki kellett adnia, s e nevezetes fővéghely, melyet Báthori Zsigmond 1595-ben vérrel vett meg a töröktől, de azután a benne lakó rácok elárulván a magyarokat, a törökök kézrekerítettek, hanem Bocskay 1606-ban visszaszerezte, most ismét elszakadt Erdélytől. Lippa magyar lakosságának a Fehérvár és Tövis közt levő Vajasadot ígérte és adta lakásul, sőt azt is kiváltságukba adta, hogy közülök bárkik hová telepednek az erdélyi birodalomban, mind személyök, mind házok, mind szálló örökségek teljes nemesi szabadságban, minden dézmától és egyéb exactióktól való szabadságban tartatnak in perpetuum ²⁾.

Nem érdektelen ³⁾, de anynyiban feladatombhoz is tartozik Bethlen Gábornak e tárgyban kiadott szerződés- és kiváltságos levelét idesorolni, mivel a fehérvári egyházmegyének egyik népesebb egyházát, mely ekkor telépedett e helyre, s a fejedelem által temploma, papilakja s iskolája építésében segitetett, illeti.

„Mi Bethlen Gábor, Istennek kegyelméből Erdélyországának fejedelme, Magyarország részecinek ura és székelyek

1) Kövári Erd. tört. IV. köt. 222. l.

2) Szalárdi. 36. l.

3) Szalay jeles történészünk: Magyarország története. 19. ik k. 499. lapján. felemliti, hogy Bethlen Gábornak itteni táborozása nincs eléggé felvilágosítva a történészek által, s csak a bécsi levéltárak szolgálhatnának felvilágosításul, ezen okért is ezen kiváltságlevelet, mint egyik adatot e táborozás körül, nem mulattam el közreadni.

ispánja, adjuk tudtára mindeneknek, a kiknek illik, hogy az hatalmas, győzhetetlen török császárnak egész husz esztendőtol fogva való sokszori kényszerítéséből, mostan pedig szegény hazánknak közönséges veszedelmének eltávoztatása miatt kényszerítettvén országunkal egyetemben kellett arra mennünk, hogy Lippa várát megh üresítsenök, kiről való végezésünket ennek előtte való gyűlésünkben articulásban is irattuk volt. De a Lippai vitézek némely tekintetből, sőt némely embereknek tanácsadásokból, ösztökélésekből az mű és országunk végezésének nem akarván engedni, mű is nagyobbnak itélvén egy nemes országnak közönséges meghmaradását, hogy sem mint egy Lippának és lippai vitézeknek állapottyokknak meg nem változását; Ahoz képest Had-dal, Lövészerszámmal, országos Táborral Lippa alá szállván és várossát ostrommal megh vévén, az várát is egy néhány nap alatt vitatván, hogy mind az két részről az keresztyén vérnek nagyobb kiontása ne következne, és az Török tábor is közel lévén, ostromlását szorgalmaztatván, az lippai vitézeknek utolsó veszedelmök eltávoztatnék; hozzájuk való kegyelmességünköl hüt alatt ilyen conditionokkal végeztünk velek.

Elsöbben: Hogy a vár megh adása legyen bizonyos főemberek kezében mind az három nemzetség közül, kik is visellyék az egész országh tekintetét, kiknek öllýköl és olly móddal tartozzanak arra adott hütök szerint az várát kezökbe adni, miköl szekereknek jó részével, elől feleségeket, gyermekeket költöztetni kezdik, amazokat is ez alatt bocsássák bé, és az várát kulcsával együtt adják az országh fő emberei kezében.

Másodszor: Assecuráljuk kicsinytol fogva nagyig a várbeli magyar, oláh, Rácz nemzetségeket, és Erös Benedekkel, Szabó Kelemennel ott benn lévő két gyaloginkat fejénként, hogy Feléségéstöl, gyermekéstöl, marhástöl, minden javokkal kár és bántás nélkül elbocsátjuk és hisirtetyük, ekkedig való cselekedetekről megh nem emlékezvén örök feledékenységben vettyük, sem törvényvel, sem hatalommal akárcsi úton is semmi időben öket azért sem ma-

gunk nem bántjuk, nem bántattjuk, sem másoknak bántani, háborgatni nem engedjük, sőt ez mostani adott hitüinknek effectuálása után, mint több igaz Hivünket oltalmunk alá vévén egyebek ellen is oltalmazni akarjuk. Az kik pedig vagy itt Lippában akarnak maradni, vagy másuvá való menetelre szándékok lészen, mindeneknek szabad békesség útton maradása lészen mifelölünk.

Háromszor: Hasonlatosképpen mostani kiköltözésekben ezen hűtlevelünknek tartása szerint elégedendő lovagyalog kíséretet és oly nevezetes főcembereket, valakiket arra való gondviselésre ismét Táborunkból kívánnak, azokat adgyuk Nagy Gergely és Csomaközi András utamék mellé, kikkel minden kár és bántás nélkül nagy békességesen magunk szekereinken Jenőbe elkisirtettjük. A zálogoknak pedig ezen hitüinknek erejével, melyet most egymásnak adunk visszaadása mind az három részről legyen, annak utána igen békességesen mikor őo kegyelmök Jenőben fejünként bémennek.

Negyedszer: Mert hogy Lippának megh adása egész országul utolsó veszedelmünknek eltávoztatásáért vagyton, kárvallásokért az itt való vitézeknek, valakik jószágokat Lippával elvesztik, azoknak helyében Bihar, Zaránd vármegyében és egyebütt is jószágot adatunk, Annak feletté az Hadnagyokkal együtt az kék gyalogíneknek és Lippában lévő egyházi nemességnek Vajasd nevü pusztá helyünket Fejérvármegyében örökben adatván, abban is megh nemesítettük. Az városi rendnek, magyarnak, Rácznak, oláhnak ugyanott Vajasd mellett Fahidat, azoktól, kiké most volna, megh cserélvén, nékik adattjuk örökben és abban megh is nemesítettük, mellyben a nemes ország is confirmállyá őket mindenképpen.

Ötödször: Mindezekről a jószágokról és nemesítésekről, és az kiknek idehagyandó jószághelyében más jószágot adatunk is, mindazokról Donatiojokat, Privilegiumokat pénz nélkül, ha logatás nélkül megh adattjuk, és az jószágokat ajándék és imide amoda való mutogatás nélkül Tisztviselőinkkel kezökben bocsáttjuk. és ez felett minden elpré-

dált és vitt marhájokat is felkerestetvén megh. adattuk. Mindezekben a megh. nevezett Lippában lévő mindenféle rendekkel ekképpen. végezvén, fogadgyuk az mi igaz keresztényi hitünkre, hogy annak az végzésnek minden részét, punctiáit, igazán, fogyatkozás nélkül bételyesittyük, magunk is megh. tartjuk, és másokkal is mindenekkel megh. tartattuk.

Mellynek nagyobb bizonyására és erősségére adtuk ez mü, pecsétes kezünk irásával megh. erősítettett levelünket, minden időbeli mentségökre és magok oltalmazására. Datum ex castris nostris ad obsidionem Lippensem positus. Die 12-a Junii, 1617.

Gabriel Bethlen.

Simon Pécsi,
Cancellarius.

Ugyanezt a magyar, székely és szász nemzetségből álló hadak és Lipppa alatt táborbau lévő nagyságos urak és fő nemzetes vitézlő népek is megerősítették és nevek alatt kiadták.

A fejedelem pedig az elköltözés után 1617-ben, julius 1-ső napjáról Fehérvártt kiadott kiváltságlevelében béiratta a Vajasdra költözötték nevéket, *mind széphanzásu magyar nevek*, és mind lakházok, mind templomok és iskolájok építésében fejedelmileg segitvén, nemesi jogokkal, kiváltságokkal megajándékozta. A kiváltságlevelél alá van írva a fejedelem és secretarius Bölöni Gáspár által ¹⁾.

A Vajasdra költözötték ref. hitűek voltak-é Lippán is, nem bizonyítható. Adataink ez egyházra, nézve csupán anynyiról szólnak, hogy Bethlen Gábor idejében ez egyházban új templom dizlett a fejedelem kegyéből, és ugyan a fejedelem ezen egyháznak iskolatanítót, felügyelőt (Scholæmagistert) rendelt Tusnádi Veres Mihály püspök által.

1) Vajasdi volt határörvonal község leveleiből.

A negyedik a *magyar-igeni egyház*. Egyházi jegyzeteink említik, hogy a m.-igeni egyház lelkésze már a Rákóczi Zsigmond fejedelemsége idejében élvezetében volt a m.-igeni egész határ bűszadtermény illetékének, mi okon nem lehet azt állítani, hogy evvel Bethlen Gábor által dotáltott, hanem annyira igaz, hogy Bethlen Gábor idejében néhány nemesek akadékoskodtak ezen papi illeték megfizetésében, miért Tusnádi Mihály, ez időbeni m.-igeni lelkész és püspök 1618-ban maga és több következő papok képekben protestált a fehérvári káptalan előtt, és Bethlen Gábor erélyes rendelkezéssel szó alatti papi javadalmat helyreállította¹⁾. Valamint az is igaz, hogy nevezett egyházat s anuak lelkészét Bethlen Gábor ajándékozta meg azon kiváltsággal, hogy ezek az évenkénti három sátoros innepek alkalmával egy-egy hordó bort mások kirekesztésökkel elkörcsomárolhattak.

Ez utóbbi kiváltsággal dotáltattak szintén Bethlen Gábor fejedelem által:

ötödször a sárdi egyház és lelkész; és
hatodszor a m.-benedeki egyház és lelkész²⁾.

A hetedik az *abrudbányai egyház*. Már a Bethlen Gábor fejedelemnek kikiáltott 1613-ban, oct. 21-én, Kolozsvárt tartott hongyülés az ércz és sóbányákat országos gondoskodásába vette a Bethlen Gábor tanácsadására, és egyházi jegyzeteinkből az is kitetszik, hogy nevezett fejedelem nem csupán Abrudbánya bányavárosra, hanem az ebben létező ref. hitű egyházra is kitűnő figyelmét fordította: Mikor és hogy keletkezett e ref. egyház, nem tudjuk kimutatni, adataink csupán 1619-ig mennek fel, mely évből tudjuk azt, hogy midőn Bethlen Gábor fejedelem a protestáns vallásszabadság és magyar alkatmány védelméért fegyvert fogott, többek közt Abrudbánya városát is önkénytes segélyre (subsidiüm) 1000 egy ezer aranyforint fizetésére hívta fel,

1) Bod. Smir. Pol. LX. k. 61. l.

2) Károlyfehérvári egyház levéltárából.

mely öszevet a városért egy Floka Péter nevű ref. hitű tehetős polgár fizetvén le, ezért a város a piac közepén a ref. hitűeknek templomhelyet engedett, hova Floka Péter 1625-ben saját költségén templomot épített, melynek tornya fedelén, bár több ízben kiújított, egész az 1849-dik évi vérsnapig olvashatólag állott, fejr-bádogból: *épült 1625-ben.*

Ez egyház iránti kegyes indulatját Bethlen Gábornak nem csupán az tanusítja, hogy a templomnak engedett hely átadásába fejedelmileg béegyezett, hanem az is, hogy bizonyos vásárvámrészekkel azt dotálta.

A nyolczadik az *alvinczi egyház.* Ez helység és egyház a Mihály vadja és Bástá pusztításai, úgy a Báthori Gábor hadjáratai miatt elpusztult, kinéptelepült, ezért Bethlen Gábor különös gondjába vette, hogy ezen a százszoktól is odahagyott várost bételepitse, s. abban az egyházat virágzóvá tegye; az elsőre nézve, hogy czélt érjen, felhasználta azon alkalmat, hogy a Morvából száműzött anabaptistákat idetelepítette, s. minthogy őket, mint jó kézműveseket, a fehérvári vár építése körül czélszerűen használhatta, kiváltsággal is megajándékozta, az egyház virágzó állásra lehető emelhetésére pedig a lelkésznek adományozta az alvinczi határ huszad-termény javadalmát.

Ilyképp dotáltatott ugyan általa -

a kilenczedik: *a borbénelki egyház* lelkésze, ennek egy határa és kiváltsága lévén Alvinozczel.

A tizedik a *tövösi egyház,* hol a lelkész a tizednegyed jövedelemmel dotáltatott.

Néhány kegyeletes emlékeket s rámutató néhány egyházi jegyzeteket birunk továbbá arról, hogy fehérvári egyházmegyénk itt még elő nem sorolt két egyháza a Bethlen Gábor fejedelem idejében virágzó állásban voltak, s mint ilyenek, valószínűleg nem is maradtak ki fejedelmi jótékonyságából.

Maros Szent Imrén a Bethlen Gábor fejedelemsége idejében és azután is az újabb időig virágzó, népes ref. hitű egyház volt, bizonyítja ezt a Bethlen idejéből egy szép ezüst, aranyozott urvacsorához való kanna, és 1640-ből,

február hó 15-ről, tehát a Bethlen eltemetése után tíz év multáról, egy aranyozott ezüst urasztáli tányér. Nem lehet feltenni, hogy a magyar nemzet dicső emlékeit s ezek közelében volt egyházait kegyeletes, hő érzéssel szerető fejedelem a Maros sz. imrei egyházat kihagyta volna az általa fejedelmileg pártfogolt s megajándékozott több egyházak sorából, azon templommal, melyet a keresztyénség legnagyobb hőse Hunyadi János azon győztes csata emlékjeléül építtett, melyen a kis magyar sereg Kemény Simonnak felálló halálát s háromezer magyar hősnek elestét huszezer török yérén boszulta meg, sőt valószínű, hogy a maros sz. imrei lelkésznek járt tizednegyed papi javadalom Bethlen Gábor adományá.

Hasanlóan ez időben *Borbándon* is a ref. hitűeknek virágzó egyházok volt, mit tanusít 1628-ból egy szép aranyozott ezüst pohár és tányér. Borbánd az Ompoly vizétől átfolyva Fehérvárhoz legközelebbi helység, s Bethlen Gábor idejében az erdélyi főbb családok birtokhelye volt. Ugyanis a fejedelmi udvar fénye közelhozta a főnemességet ahhoz, sőt az 1627-dik évben, ápr. 4-én Fehérvártt tartott hongyülés meghatározván, hogy mindenik megye és szék Fehérvártt magának és képviselőinek házat építtessen, a hon főnemességének színe mindenképp a fejedelmi udvar közelében szeretett tartózkodni, s így Borbánd ily főnemesség birtokhelye lévén, szép és népes egyházzal birt, melynek lelkésze valószínűleg a tizednegyed papi javadalommal Bethlen Gábortól dotáltatott.

Több egyházainkról nincs e korból semmi felemlithető jegyzetünk.

Az erdélyi fejedelmek legnagyobbika 1629-ben, nov. 15-én meghalt; de nem végrendekezés nélkül, miből egyháztörténelmünkben felemlítés nélkül ki nem maradhat, hogy végnapjaiban is a fehérvári főtanoda részére 74000 tallért és egy 9000 tallér értékű emlékpénzt hagyományozott ¹⁾.

1) Benkö Trans. Tom. I. Lib. IV. Cap. IV. 266. l.

E menyenyiségből menyenyid rész ment kezéhez Gelei István püspöknek, mit ő felszaporított. 75000 ftra, még a történelem buvárai nem világoztatták ki.

Eltemetett 1630-ban, január hó 25-én Fehérvártt.

Síratját Benkő után idejegyzem:

Sereniss. ac celsiss. princ. Gabriel Bethlen dei gratia quondam S. R. I. et Trans. princeps. Part. R. Hung. Dom. Sicul. Comes. ac Opul. et Ratib. Dux, postquam rebus augustissime gestis in regem Hungariae eligi meruisset, et tali titulo, salute patriæ sic poscente, abdicato, remque pacemque redintegrasset, inita tandem cum augustissima Domo Brand. affinitate, res Transilvanorum Marte et arte florentissimas reddidisset, aqua intereunte placide hic in Regia sua obdormivit ann. 1629. 15 nov. ætatis suæ 49. Symbolum habuit e Psalm. XVII. v. 1. — ¹⁾).

Uralma belső és külső nagysággal egyaránt diszlett, s ha hatalmasb ország koronás polczán áll vala sokkal dicsőbb lehetett volna kitünő jelleme.

A törvénykezésben helyreállította a jogot, a közigazgatás minden részleteiben a rendet, és hadviselésekben a fegyelmet. A mezei gazdaság, ipar és bányamivelés tetemes fejleményei, a Gyulafehérvártt, Radnóton, Alvinczen, Balásfalván és Váradon emelkedett fejedelmi csarnokok miveltségének és nagyatermett lelkének tanujelei ²⁾). A tudományokhozi szeretete példás áldozatokra készítette, könyvtárt állított, és nagyhirű külföldi tudósokat hozott nagy költséggel Erdélybe. Vallásos türelme századját megelőző felvilágosodott volt, anynyira, hogy az ország törvényei által kitiltott jesuitáknak is szabad működést engedett a tanítási téren, meghagyván, hogy az ellenök túloskodókért papi öltönyt ne hordjanak. Lelke teljességéből szerette honát és még végperceiben is fájlalta, hogy a két elszakadt hazát

1) Benkő Trans. Tom. I. Lib. IV. Cap. IV. 266. l.

2) Szalay M. orsz. tört. XX. k. 562. l.

nem bírta egyesíteni. Midőn már szóval hagyakozni nem tudott, irószereket kivánt, s e néhány szókat irván le: „*ha Isien velünk, ki ellenünk*”²⁴ honától, nemzetétől, s földi életétől búcsut vett.

Ha történelmünket ezen korig lehozva a politikai eseményekből felsoroltuk azokat, mik Erdély egy százados államéletének processusában a protestáns vallás szabadságra, fehérvári egyházmegyénk néhány egyháza szülemlésére, vagy elhanyaglására határozottan folytak bé, és ha a vallásszakadást, üldözést, a protestáns egyházak külön válását, egy vagy más felekezet hittanának a másik feletti győzelmét, egy vagy más felekezetnek a másik kirekesztésével elsajátított egyedjogát felemlíteni nem mulattuk el, úgy véljük, hogy mindezeket az észszerű bírálólat úgy tekinti, hogy azokat mellőzve, a tollunk alá vett történelmi téren egy lépést sem tehattünk volna, és az időszakok uralkodó szellemének előtüntetése, a szerencsétlen többszöri hadak, s ezekből következett anyagi kimerültségek, népfogyás és demoralisatio felsorolása nélkül alig mutathattuk volna ki, hogy a vallásos szabad eszmék szó- és tollharcza János Zsigmond, a protestáns egyházak recidivalis paroxismusa a Báthoriak, vizsonti felemelkedésök kis részben Báthori Gábor, jogaik érvényre jutása, s hol szükség volt, fegyveres küzdése, Bocskay, de főleg Bethlen Gábor uralmok idejére esik, és helybenhagyandja, ha történelmünket csakis a felvett irányban folytatjuk.

Károlyfehérvártt, 1864-ben január hó 3-dikán.

Elekes Károly.

Az erdélyi
reform. anyaszetegyház
világi és lelkeszi
f ő h i v a t a l n o k a i .

Generalis Cuartorok:

B. Kemény Ferencz úr ő excellentiája, a Leopold-rend közép-keresztes vitéze, az erdélyi Karok és Rendek volt elnöke, és volt erdélyi udvari korlátnok.

Gr. Mikó Imre úr ő excellentiája, az erdélyi kincstár s közelebb az erdélyi ideiglenes főkormányzók volt elnöke.

Mélt. Szacsvai Zsigmond úr, nyugalmazott udvari és jelenleg főkormányzói tanácsos.

Gr. Bethlen Gábor úr, erdélyi ideiglenes főkormányzói tanácsos, — és a

P ü s p ö k.

Lelkeszi főhivatalnokok:

Főtiszteletű Z. Bodola Sámuel püspök és királyi tanácsos, az erdélyi ref. papnövelde felügyelője.

Közfőjegyző: n. t. Fogarasi Sámuel, küküllő egyházmegyei esperes.

Közügyigazgató: n. t. Szentkirályi János, görgényi egyházmegyei esperes.

I. V. Hunyadi és Zarándi egyesült egyházmegye.

Ezen egyházmegyében 26 anya- és 75 leányegyház van.
A lelkek száma összesen 5610, t. sz. 481.

Főgondnokok: Mlgs. Barcsay László.
Gr. Toldalagi Victor.
Gr. Kunn Kocsárd.

Algondnokok: T. Bágya Károly.
T. Bálint Sámuel.
T. Fekete Károly.
T. Balog Sándor.

Esperes: T. Jakab Bénéiamin, hátszegi lelkész.
R. jegyző: T. Baló Bénéiamin, dévai lelkész.
Közügyigazgató: T. Benkő György, lozsádi lelkész.

Egyházak.

1. *Déva*, l. sz. 480. l. Baló Bénéiamin, t. sz. 28. t. Szász József.
l. e. M.-Németi, l. sz. 9.
2. *Alpestes*, l. sz. 342. l. Szász András, t. sz. 20. t. Jánosi József.
l. e. Felpestes, l. sz. 8. K.-Almás, l. sz. 6. Cs.-Keresztur, l. sz. 20. N.-Barcsa, l. sz. 8. Kis-Barcsa, l. sz. 8.
3. *Lozsád*, l. sz. 805. l. Benkő György, t. sz. 35. t. Szilágyi József.
l. e. Piski, l. sz. 9. Martinesd, l. sz. 4. N.-Toti, l. sz. 8. K.-Toti hallgatók nélkül.
4. *V.-Hunyad*, l. sz. 133. l. Gáál Sámuel, t. sz. 12. magán-tanító Tankó Ferencz.

- l. e. Teslek, l. sz. 5. Kaszabánya, l. sz. 9. Cserna, Csolnakos és Bujtur hallgatók nélkül.
5. *Rákosd*, l. sz. 487. l. Koneza József, t. sz. 43. t. Szijj Elek.
l. e. Boos, l. sz. 8. Zalasd, l. sz. 5.
6. *Hosdát*, l. sz. 286. l. Sármási Áron, t. sz. 39. t. Bán Lajos.
l. e. A.-Nádásd, l. sz. 18. Zejkfalva, l. sz. 8.
7. *Hátszeg*, l. sz. 87. l. Jakab Béniámin, t. sz. 35. Papp Józseff.
l. e. Nalác, l. sz. 8. N.-Vád, l. sz. 1. Réa, l. sz. 1. Totesd, l. sz. 18. Paklisa, l. sz. 8. A.-Farkadin, l. sz. 3. F.-Farkadin, l. sz. 9. Tustya, l. sz. 18. Csula, l. sz. 4. A.-Szilvás, l. sz. 3. F.-Szilvás, hallgatók nélkül.
8. *N.-Pestény*, l. sz. 70. l. Balog József, t. sz. 10. t. nincs.
l. e. Zejkány, l. sz. 5. Várhely, l. sz. 20. N.-Osztró l. sz. 6. Brázova, l. sz. 6. Demsus, l. sz. 19.
9. *N.-Klopotiva*, l. sz. 42. beszolgál a n.-pestényi lelkész, nem levén jelenleg külön papja.
l. e. Malomvíz, l. sz. 2. Kernyesz, l. sz. 5.
10. *O.-Boldogfalva*, l. sz. 29. l. Fábri József, t. nincs.
11. *Fejérvíz*, l. sz. 21. l. nincs, beszolgál az o.-boldogfalvi lelkész.
l. e. Macsesd, l. sz. 12. Bajesd, l. sz. 1. Rusor, l. sz. 2. F.-Szálláspataka, l. sz. 12. Csopea, l. sz. 1.
12. *Borbátvíz*, l. sz. 70. l. nincs, beszolgál az o.-boldogfalvi lelkész, t. sz. 14. t. Bökös Ádám.
l. e. Púj, l. sz. 38. Galacz, l. sz. 8. Serél, l. sz. 13. Báár, l. sz. 9. Ponor l. sz. 1. M.-Livadia, l. sz. 2. Petrosz, l. sz. 1. Vulkán, l. sz. 3.
13. *O.-Brettye*, l. sz. 22. l. Kovács László, t. nincs.
l. e. M.-Brettye, l. sz. 9. Rus, l. sz. 4. Baczalár, l. sz. 5.
14. *Kitid*, l. sz. 43. l. nincs, beszolgál az o.-brettyei lelkész, t. nincs.
l. e. Sz.-György-Válya, l. sz. 10. Szentgyörgy hallgatók nélkül.

15. *Bácsi*, l. sz. 194. l. Varga Károly, t. sz. 13. tanító nincs, tanít a lelkész.
l. e. Batiz, l. sz. 6.
16. *Tordos*, l. sz. 150. l. Nagy Tamás, l. sz. 11. t. Vén Mihály.
17. *Algyógy*, l. sz. 63. l. Dáné Mózsés, t. sz. 20. t. nincs, tanít a lelkész.
l. e. Gyálmár, l. sz. 3. Benczencz, l. sz. 18. Bokaj, l. sz. 17.
18. *N.-Rápolc*, l. sz. 170. l. nincs, t. sz. 10. t. Radó Mózsés.
l. e. Arany, l. sz. 20. Bábolna, l. sz. 4.
19. *Kéménd*, l. sz. 50. l. Sándor József, t. sz. 4. kiket a lelkész. tanít.
20. *Haró*, l. sz. 236. l. Váró Márton, t. sz. 25. t. Horváth Károly.
l. e. Berekszó, l. sz. 26.
21. *M.-Solymos*, l. sz. 46. l. Bogdán Mózsés.
l. e. Kecskedágo, l. sz. 8. Szuliget, l. sz. 4. Valisora hallgatók nélkül.
22. *M.-Illye*, l. sz. 58. l. Szabó Mózsés.
l. e. M.-Bretteye, l. sz. 5. Branyicska l. sz. 5. Lesnyek, l. sz. 6. Lopusnyak, l. sz. 10. Dobra, l. sz. 8. Abúcsa, l. sz. 9. Guraszáda, l. sz. 12. Zám, l. sz. 2.
23. *Bráád*, l. sz. 136. l. Zakariás Dániel, t. sz. 54. t. Vilmos Sándor, ki egyszersmind énekvezető és orgonista is.
l. e. Ribicze, l. sz. 4.
24. *Körösbánya*, l. sz. 142. l. Szegedi Miklós, t. sz. 20. kiket a lelkész tanít.
l. e. Lunkán, l. sz. 2. Czérmura, l. sz. 2. N.-Halmagy, l. sz. 14. K.-Halmagy l. sz. 3. A.-Vácza, l. sz. 2. Acsova, l. sz. 3.
25. *Kristsor*, l. sz. 40. l.
26. *Szászváros*, közvetlen püspöki felügyelet alatt van, l. sz. 761. l. Papp István és Dáné István, fi t. sz. 57. leány t. sz. 30. öszvesen 88. Fiú tanító Vitályos József, leány tanító és énekvezető. Borsos József.

II. K. Fehérvári egyházmegye

Ezen egyházmegyében 11 anya- és 14 leányegyház van,
lelkek száma összesen 3200. t. sz. 250.

Főgondnok: ifj. B. Kemény István.

Esperes: Elekes Károly, k-fejérvári lelkész.

Jegyző: Elekes György, magyar-igeni lelkész.

Közügyigazgató: Tanács József, vingárdi lelkész.

Egyházak.

1. *Károlyfejérvár*, l. sz. 780 l. Elekes Károly, t. sz. 40.
t. Balogh Ferencz.
l. e. Marospart, l. sz. 15. Sárd, l. sz. 30. Borbánd, l. sz. 10.
2. *Alvincz*, l. sz. 270. l. Péterfi László, t. sz. 27.
t. Kövér Lázár.
l. e. Csóra, l. sz. 18.
3. *Borberek*, l. sz. 114. l. Tankó József, t. sz. 10. a
lelkész tanít.
4. *Magyar-Igen*, l. sz. 320. l. Elekes György, t. sz. 26.
t. Török Ferencz.
l. e. Boros-Bocsárd, l. sz. 3. Czelná, l. sz. 25.
5. *Krakkó*, l. sz. 40. l. Bodor Lőrincz, t. sz. 2. a
lelkész tanít.
l. e. Alsó-Gáld, l. sz. 17.
6. *Benedek*, l. sz. 20. l. Farkas András, a lelk. tanít.
7. *Vajasad*, l. sz. 380. l. Tókos Sándor, t. sz. 40. t.
Molnár Lajos.
l. e. Maros-Sz.-Imre, l. sz. 20.
8. *Tóvis*, l. sz. 330. l. Gruzda Domokos, t. sz. 24.
t. Székely László.
l. e. Diód, l. sz. 59.

9. *Zalathna*, l. sz. 300. l. Hadnagy Péter, t. sz. 28.
a lelkész tanít.
10. *Abrudbánya*, l. sz. 350. l. Basa István, t. sz. 36.
t. Csekme József.
l. e. Verespatak, l. sz. 18.
11. *Vingárd*, l. sz. 70. l. Takács József, t. sz. 21.
l. e. Berve, l. sz. 8. Henningfalva, l. sz. 4. Drassó,
l. sz. 3. Girbó, l. sz. 5.

III. N. Enyedi egyházmegye.

Ezen egyházmegyében 32 anya- és 42 leányegyház van,
a lelkek száma 20,217. tanulók száma 1623.

Főgondnokok: Mélt. id. Ugron István.

Mélt. B. Kemény István.

Mélt. Tisza László.

Algondnokok: Mélt. Szilágyi Pál.

T. Gálfi István.

Mélt. Gr. ifj. Toroczka Miklós.

Mélt. B. Kemény Gejza.

Esperes: T. Basa Mihály, harasztosi lelkész,
kihez legközelebbi posta Felvincz.

Jegyző: T. Miklós Miklós, ó-tordai lelkész.

Közügyigazgató: T. ifj. Hegedűs Lajos, gerendi lelk.

Egyházak.

1. *Kercsed*, l. sz. 670. l. Muzsnai Pál, t. sz. 51. t.
Horváth Sámuel.
2. *Bágyon*, l. sz. 184. l. nincs, t. sz. 10. t. Bányai József.
l. e. Aranyos-Rákos, l. sz. 23. Kövend, l. sz. 17. Vár-
falva, l. sz. 15.
3. *Sz.-Mihályfalva*, l. sz. 469. l. id. Sándor János, t. sz.
35. t. Szabó Ádám.
l. e. Mészkö, l. sz. 2. Sinfalva, l. sz. 4.

4. *Ar.-Polyán*, l. sz. 463. l. Salamon István, t. sz. 36.
t. Mátyás Mihály.
5. *Sz.-Kocsárd*, l. sz. 717. l. Sükösd Ferencz, t. sz.
60. t. Keresztes Lajos.
l. e. Vajdaszeg, l. sz. 5.
6. *Felvincz*, l. sz. 985. l. Toth Mózsés, t. sz. 100.
fi t. nincs, l. t. Makkai Márton.
l. e. Veresmart, l. sz. 20. Cseszve, l. sz. 30. Miklós-
laka, l. sz. 1.
7. *Sz.-Földvár*, l. sz. 65. l. Orbán Mihály, t. sz. 7.
8. *Harasztos*, l. sz. 887. l. Basa Mihály, t. sz. 66. t.
Székely Elek.
9. *Új-Torda*, l. sz. 1910. l. Kálai Sándor, ny. l. id.
Szabó Ferencz, t. sz. 169, fi t. Csákány
Károly, l. t. Fekete János.
10. *Ó-Torda*, l. sz. 2381 l. Miklós Miklós, s. l. és t.
Dózsa József, t. sz. 212. fi t. Molnár Már-
ton, l. t. Albisi Ferencz és özv. Pap Jánosné.
l. e. Szind, l. sz. 4.
11. *Túr*, l. sz. 206. l. Kocsis Dénes, t. sz. 12. t. a lelk.
l. e. Komjászeg, l. sz. 1. Bányabükk, l. sz. 7. Mikes,
l. sz. 4.
12. *M.-N.-Csán*, l. sz. 136. l. Székely Ferencz, t. sz. 12.
tanit a lelkész.
l. e. Felső-Detrehem, l. sz. 24. Alsó-Detrehem, l. sz. 23.
M.-Kook, l. sz. 30.
13. *Ar.-Gyéres*, l. sz. 554. l. Gyulai Sándor, t. sz. 42.
t. Nagy György.
l. e. Ar.-Gy.-Sz.-Király, l. sz. 24.
14. *Egerbegy*, l. sz. 1309. l. Barabás József, t. sz. 110.
fi t. Székely Dániel és Ménasági Ferencz,
l. t. Szabó Pál.
15. *Gerend-Keresztúr*, l. sz. 422. l. Gergelyfi György,
t. sz. 35. t. Kölönte Lajos.
16. *Gerend*, l. sz. 662. l. ifj. Hegedüs Lajos, t. sz. 40.
t. Kali János.
l. e. Soos-Szent-Márton, l. sz. 5. Hadrév, l. sz. 62.
Ar.-Lóna, l. sz. 8.

17. *M.-Décs*, l. sz. 320. l. Vászárhelyi Mihály, t. sz. 38. t. Varga József.
l. e. Inákfalva, l. sz. 5.
18. *Miriszló*, l. sz. 395. l. ifj. Sándor János, t. sz. 40.
t. Fodor István.
l. e. Oláh-Lapád, l. sz. 60.
19. *Fel-Enyed*, l. sz. 290. l. Sándor József, t. sz. 22.
t. Mihályfalvi Károly.
l. e. Toroczkó-Szent-György, l. sz. 110. t. sz. 14.
t. András Ferencz. Toroczkó, l. sz. 10.
20. *M.-Kapud*, l. sz. 152. l. Benkő Mózsés, t. sz. 14.
tanít a lelkész.
21. *Lőrinczréve*, l. sz. 203. l. Benedek Dénes, t. sz. 21.
t. Benedek Gyula.
l. e. Béd, l. sz. 30. Megykerék, l. sz. 3. Gorbó, l. sz. 12.
22. *Szász-Ujfalu*, l. sz. 160. l. Benedek Keresztély,
t. sz. 7. t. Benedek Ferencz.
l. e. M.-Szentkirály, l. sz. 169. t. sz. 8. Tompaháza, l. sz. 12.
23. *Csombord*, l. sz. 212. l. Téglás István, t. sz. 21.
t. Molnár Ferencz.
l. e. M.-Bagó, l. sz. 32.
24. *Gombás*, l. sz. 187. l. Bartha Tamás, t. sz. 17.
t. Bartha Demeter.
l. e. Apahida, l. sz. 3.
25. *M.-Ujvár*, l. sz. 740. l. Sebestyén Aron, t. sz. 50.
t. Pethő Antal.
l. e. Csongva, l. sz. 20. O-Szilvás, l. sz. 7. Felső-Ujvár, l. sz. 17.
26. *N.-Lak*, l. sz. 282. l. Lakatos István, t. sz. 20.
t. Orbán István.
l. e. Káptalan, l. sz. 15. Ispánlaka, l. sz. 10.
27. *Csúcs*, l. sz. 126. l. Vajna Aron, t. sz. 18. t. a lelk.
l. e. Koppán, l. sz. 121. t. sz. 10. t. Szilágyi Gyula.
Gezse, l. sz. 76.
28. *Csekelaka*, l. sz. 420. l. Barthá Elek, t. sz. 22. t.
Balog Károly.

29. *Istvánháza*, I. sz. 417. I. Nagy Domokos, t. sz. 33.
t. Lovász András.
I. e. Czintos, I. sz. 37. O. Péterlaka, I. sz. 3. Sz.-Jakab, I. sz. 2.
30. *M.-Bükkös*, I. sz. 610. I. Morégh Károly, t. sz. 34.
I. e. Lándor, I. sz. 10.
31. *Ozd*, I. sz. 619. I. Szász József, t. sz. 37. t. Benedek Tivadar.
32. *Nagy-Enyed*, közvetlen püspöki felügyelet alatt van,
I. sz. 2100. I. Incze János, s. I. Baló Sándor,
t. sz. 200. I. t. Málnási József, s. t. Málnási Lajos. A fi gyermekek a helybeli főtanodában tanulnak.

IV. Kolozsvári egyházmegye.

Főgondnokok: Főt. és mélt. Bodóla Sámuel püspök
és kir. tanácsos.

Mélt. Incze Mihály, főkormányszéki
nyug. titkár.

Algondnokok: Nagy Péter, első pap.
T. Pataki József, jogi gondnok.
Kele Izrael, gazda-gondnok.

Egyházak.

1. *Kolozsvár*, I. sz. 8060. Lelkészek: Vadas József,
esperes; Nagy Péter jegyző; Szász Gérgely,
Szász Domokos; segédlelkész: Apáthy Péter.
Énekvezetők: Szász Lajos, a belvárosi templomban.
Toth Tamás, a külvárosi templomban.
Orgonista: Bothos István.

I s k o l á k :

- a) **A belvárosi leányiskola:** Főtanítónő Dömötör Teréz k. a.;
vallástanító: t. Apáthy Péter; németnyelv tanító:

tiszt. Mádayi János; segédtanító: Szász Lajos; női munka tanító: özv. Zilahy Lászlóné. Tanulók száma 70. Isk. felügyelő: Nagy Péter.

b) **A külső kántori leányiskola:** Tanító Toth Tamás; női munka tanító Toth Tamásné szül. Fechner Amália. Tanulók száma 52. Ez iskolára felügyel és benne egyszersmind vallást tanító t. Szász Gergely.

c) **A nemes nőegylet által alapított külmagyarutczai népiskola:** Főtanító: Szentgyörgyi Lajos; segédtanító: Mátyás György; női munka tanító: Szentgyörgyi Lajosné. Tanulók száma: 132 fiu, 61 leány, összesen 193 gyermek; iskola-felügyelő: Szász Domokos.

d) **A hidelvei népiskola:** Főtanító: Mike János; segédtanító: Benedek József; női munka tanító: Mike Jánosné, Udvari Zsuzsa. Tanulók száma: 109 fiu, 85 leány, összesen 194 gyermek három osztályban; iskola-felügyelő t. Szabó Károly úr.

2. *Szamosfalva*, l. sz. 130. l. Kertész Elek.

V. Kolozs-Kalotai egyházmegye.

Ezen egyházmegyében 39 anya- és 19 leányegyház van, lelkek száma összesen 21,996: t. sz. 1886.

Főgondnokok: Mlgs gr. Csáki György.

Mlgs Lészai Ferencz.

T. Pataki József.

Esperes: Ujvári Cz. György, szt.-lászlói lelkész.

H. esperes: Szakács István, sz.-lónai lelkész, kihez legközelebbi posta Gyalu.

H. főjegyző: Hóry Farkas, m.-gy.-monostori lelkész.

K.-ügyigazgató: Gillyén János, körösfői lelkész.

Egyházak.

1. *Györgyfalva*, l. sz. 929. l. Barabás Sámuel, t. sz. 70. t. Fazakas István.
2. *Ajton*, l. sz. 525. l. jelenleg nincs, t. sz. 44. t. Fazakas István.
l. e. Röd, l. sz. 46. t. sz. 10. t. Farkas Áron.
3. *Pata*, l. sz. 81. l. Szabó István, t. sz. 8. t. Dani Lőrincz.
l. e. Kara, l. sz. 55.
4. *Kolozs*, l. sz. 637. l. Borsos Sándor, t. sz. 53. t. Ágoston György.
5. *Fejérd*, l. sz. 257. l. Gurzó Ferencz, t. sz. 30. t. Kerekes Márton.
6. *Kajántó*, l. sz. 240. l. Domján János, t. sz. 26. t. Nyirő József.
7. *B.-O.-Buda*, l. sz. 150. l. jelenleg nincs, t. sz. 10. t. Tamás Ferencz.
l. e. Diós, l. sz. 21. Szentpál, l. sz. 24.
8. *Méra*, l. sz. 820. l. Fekete István, t. sz. 58. t. Tamás Dániel.
9. *Szucsák*, l. sz. 453. l. Kónya József, t. sz. 35. t. Botha József.
l. e. M.-Nádas, l. sz. 43. Bács, l. sz. 5.
10. *Vista*, l. sz. 780. l. Kónya János, t. sz. 56. t. Tamás Dániel.
11. *Türe*, l. sz. 420. l. Jónás Elek, t. sz. 30. t. Balázs István.
l. e. M.-Sárd, l. sz. 13. M.-Gorbó, l. sz. 25.
12. *Daróc és Bogártelke* egyesült egyházak, l. sz. az elsőben 195. az utolsóban 399. t. Biró Sándor; az elsőben t. sz. 18. t. Mátyás Miklós, az utolsóban t. sz. 52. t. Kis János.
13. *Mákó*, l. sz. 901. l. Csákány Sámuel, t. sz. 50. t. Lőrincz Ferencz.

14. *Inaktelke*, l. sz. 545. l. Antal György, t. sz. 63.
t. Nyirő József.
15. *Egeres*, l. sz. 213. l. Mátyás György, t. sz. 22.
t. Jónás József.
16. *N.-Petri*, l. sz. 212. l. Sófalvi Miklós, t. sz. 26.
t. Ignác Ferencz.
17. *Középlak*, l. sz. 425. l. Józsa Sámuel, t. sz. 40.
t. Déézi László.
l. e. Tamásfalva, l. sz. 34. Nyércze, l. sz. 23.
18. *N.-Almás*, l. sz. 519. l. Herczeg Sándor, t. sz. 60.
t. Jakab György.
l. e. Bábon. l. sz. 99. t. sz. 10. t. Dévai Mihály.
19. *K.-Petri*, l. sz. 350. l. Viski Sándor, t. sz. 20. t.
Varga Pál.
20. *Sztána*, l. sz. 249. l. Vincze Ferencz, t. sz. 25.
t. Kolcsár Lajos.
21. *Zsobok*, l. sz. 650. l. Mike Lajos, t. sz. 51. t.
Ignác György.
22. *Farnas*, l. sz. 168. l. Fehér György, t. sz. 14. t.
Meszta Lajos.
23. *Ketesd*, l. sz. 423. l. Almási László, t. sz. 33. t.
Viski Sándor.
l. e. A-Föld, l. sz. 15.
24. *M.-Bikal*, l. sz. 574. l. Domján Ferencz, t. sz. 44.
t. Tulogdi István.
25. *B.-Hunyad*, l. sz. 1666. l. Csengeri Sámuel, t. sz. 190.
t. Balázs István, l. t. Kolozsvári Miklós.
26. *Magyarókerke*, l. sz. 290. l. Fazakas András, t. sz.
25. t. Tulogdi Ferencz.
27. *K.-Szt.-Király és Zentelke* egyesült egyházak, az elsőben
l. sz. 513. a másodikban 484. l. Tamás János,
t. sz. az elsőben 34. az utolsóban 37. t. Kovács
György.
28. *M.-Valkó*, l. sz. 594. l. Mihálcz Elek, t. sz. 47. t.
Kálmán István.
l. e. Incel, l. sz. 16.
29. *M.-Gy.-Monostor*, l. sz. 555. l. Hory Farkas, t. sz.
54. t. Nyilas Miksa.

30. *Damos*, l. sz. 298. l. Szakács Pál, t. sz. 37. t. Kelemen Ferencz.
l. e. Jákótelke, l. sz. 175. t. sz. 29. t. Viski József.
31. *Nyárszó*, l. sz. 279. l. Viski Dániel, t. sz. 23. t. Borbély Miklós.
l. e. Sárvásár, l. sz. 290. t. sz. 22. t. Balog Márton.
32. *Körösfő*, l. sz. 763. l. Gillyén János, t. sz. 65. t. Kálmán István.
33. *Gy.-Vásárhely*, l. sz. 279. l. Ágoston György, t. sz. 18. t. Kun Márton.
34. *N.-Kapus*, l. sz. 555. l. Benedek Sándor, t. sz. 41. t. Kovács Ferencz.
l. e. K.-Kapus, l. sz. 300. t. sz. 25. t. Tatai Ferencz.
35. *Gyalu*, l. sz. 800. l. Kónya András, t. sz. 86. t. Szabó Mihály.
36. *Sz.-Lóna*, l. sz. 742. l. Szakács István, t. sz. 58. t. Gurzó István.
37. *Ó-Fenes*, l. sz. 665. l. Sebestyén Ferencz, t. sz. 46. t. Csoma Ferencz.
38. *Szt.-László*, l. sz. 895. l. Ujvári Cz. György, s. l. Domján Albert, t. sz. 58. t. Kovács István.
39. *M.-Léta*, l. sz. 262. l. Szakács János, t. sz. 33. t. Witmájer Leopold.
l. e. Al-Jára, l. sz. 75. Kis-Bánya, l. sz. 6. Ércz-Pataka, l. sz. 17.

VI. Szilágy-Szolnoki egyházmegye.

Ezen egyházmegyében 69 anya- és 11 leányegyház van, lelkek száma összesen 47.688, t. sz. 3281.

Főgondnok: B. Báuffy Albert.

Algondnokok: T. Kabós József.

T. Peley Lajos.

T. Bereczky György.

T. Dombi László.

Espéres: T. Faragó József, kihez legközelebbi
posta Sz.-Somlyó.

Főjegyző: T. Török Ferencz.

Közügyigazgató: T. Fábián Dániel.

Aljegyző: T. Dombi Lajos.

Egyházak.

1. *Ákos*, l. sz. 962. l. Kelemen Endre, t. sz. 68. t. Marosi József.
2. *Ardó*, l. sz. 420. l. Molnár Ferencz, t. sz. 18. t. Bartha Samu.
3. *Bagos*, l. sz. 916. l. Fazakas József, t. sz. 75. t. Somogyi Samu, l. t. Nagy Lajos.
4. *Ballà*, l. sz. 822. l. Faragó József, t. sz. 65. t. Bartha Lajos.
5. *Bogdánd*, l. sz. 875. l. Salamon István, t. sz. 49. t. Séra Ferencz.
6. *Borzás*, l. sz. 333. l. Nagy Zsigmond, t. sz. 27. t. Szöcs Károly.
7. *Bősháza*, l. sz. 230. l. Barabás György, t. sz. 10. t. Adi József.
l. e. Benedekfalva, l. sz. 27.
8. *Bülgezd*, l. sz. 446. l. Szilágyi Márton, t. sz. 32. t. Gáál Károly.
9. *Déésháza és Szilágyszeg* egyesült egyházak, az elsőben l. sz. 679. t. sz. 30. a másodikban l. sz. 201. t. sz. 9. mindkettőben l. Szabó Lajos; t. az elsőben Székely László, a másodikban t. Szabó Bálint.
10. *Dóbsád*, l. sz. 1209. l. Szász József, t. sz. 68. t. Veress József.
l. e. M.-Baksa, l. sz. 34.
11. *Egrespatak*, l. sz. 240. l. Dobai József, t. sz. 10. t. Dobai György.
12. *Ér-Kávás*, l. sz. 130. l. Meszei László, t. sz. 8. t. Szabó Gábor.

13. *Ér-Körös*, l. sz. 2342. l. Meszesi László, t. sz. 30.
Kiss Lajos.
14. *Ér-Mindszent*, l. sz. 221. l. Csányi Dániel, t. sz. 20.
t. Balogh Ferencz.
l. e. *Ér-Girolt*, l. sz. 11.
15. *Ér-Szentkirály*, l. sz. 658. l. Makrai János, t. sz. 65.
t. Porcsalmi Samu.
16. *Ér-Szodoró*, l. sz. 234. l. Fazakas Ferencz, t. sz.
31. t. Cseh Izrael.
l. e. *Ér-Hatvan*, l. sz. 92. t. sz. 9. t. Kiss Károly.
17. *Göröcsön*, l. sz. 405. l. Püspöki József, t. sz. 32.
t. Márton András.
18. *Hadad*, l. sz. 590. l. Kondor Endre, t. sz. 62. t.
Nagy Sándor.
19. *H-Nádasd*, l. sz. 776. l. Vass Sámuel, t. sz. 81. t.
t. Nagy György.
20. *Ilosva*, l. sz. 689. l. Galló József, t. sz. 47. t.
Horváth Mihály.
21. *Ipp*, l. sz. 688. l. Török Ferencz, t. sz. 65. t.
Komán József.
22. *Kémer*, l. sz. 1867. l. Veress György, s. l. Kovács
Károly, t. sz. 115. fi t. László Samu, l. t.
Gidai János.
l. e. *Zálnok*, l. sz. 54.
23. *Kövesd*, l. sz. 87. l. Szentkirályi Samu.
24. *Kusaly*, l. sz. 271. l. Somogyi Endre, t. sz. 13.
t. Finna Antal.
l. e. *Erkel*, l. sz. 376. t. sz. 10. t. Beksi Ferencz.
25. *Kraszna*, l. sz. 2220. l. Szikszai József, t. sz. 130.
fi t. Ködöböcz Károly, l. t. Balogh Mihály.
26. *Kr.-Czégény*, l. sz. 143. l. jelenleg nincs, t. sz. 5. ta-
nit a lelkész.
27. *Kr.-Horváthi, Petenye*, l. sz. 351. l. Szilágyi Mihály,
t. sz. 15. t. Varga Bálint.
28. *Kr.-Mihályfalva*, l. sz. 548. l. Költő László, t. sz. 35.
t. Séra János.
29. *Lecsmér*, l. sz. 212. l. Baló József, t. sz. 16. tanit
a lelkész.

30. *Lele*, l. sz. 664. l. Barabás János, t. sz. 43. t. Gidai László.
31. *Lompért*, l. sz. 521. ny. l. Végh Sámuel, s. l. Bányai Lajos, t. sz. 45. t. Rákosi Sándor.
32. *M.-Czaholly*, l. sz. 777. l. Rózsa Károly, t. sz. 47. t. Técsi László.
33. *M.-Keczel*, l. sz. 425. l. Nagy Sándor, t. sz. 53. t. Antal Ferencz.
34. *M.-Valkó*, l. sz. 109. l. Szöcs György, t. sz. 6. tanít a lelkész.
35. *Menyő*, l. sz. 336. l. Pethő László, t. sz. 18. t. Vaska János.
36. *Mocsolya*, l. sz. 668. l. Szilágyi Károly, t. sz. 62. t. Szöcs Samu.
37. *Monó*, l. sz. 429. l. Nagy Ferencz, t. sz. 51. t. Debreczeni Károly.
l. e. Égerhát, l. sz. 34. t. sz. 5. t. Püspöki Sámuel.
38. *Nagy- és Kis-Doba*, egyesült egyházak, az elsőben l. sz. 275. t. sz. 15. a másodikban l. sz. 448. t. sz. 26. mindkettőben l. Urbázi György; az elsőben tanító Nagy Ferencz, a 2-ikban t. Báthori György.
39. *Nagyfalu*, l. sz. 1220. l. Sófalvi Sándor, t. sz. 109. fi t. Tasnádi István, l. t. ifj. Somogyi Károly.
40. *Nagy-Goroszló*, l. sz. 460. l. Técsi József, t. sz. 53. t. Kispál Sámuel.
41. *Nagy-Mon*, l. sz. 187. l. Sebess György, t. sz. 12. t. Barabás Sándor.
42. *Nagy-Pacsal*, l. sz. 769. l. Toth Imre, t. sz. 53. t. Kiss József.
43. *Panith*, l. sz. 418. l. Osváth Imre, t. sz. 46. t. Gál Jonathán.
44. *Péér*, l. sz. 1211. l. Szabó Pál, t. sz. 84. fi t. Lökös Sándor, l. t. Szabó Elek.
45. *Pelekeszi*, l. sz. 665. l. Kiss Pál, t. sz. 44. t. Porcálmi Lajos.
46. *Perecsen*, l. sz. 920. l. Gáspár János, t. sz. 100. t. Papp György.

47. *Ráton*, l. sz. 318. l. Boér Károly, t. sz. 25. t. Kovács Miklós.
48. *Récese*, l. sz. 248. l. Porcsalmi László, t. sz. 14. t. Kolozsvári Béni.
49. *Sámsond*, l. sz. 816. l. Dombi Lajos, t. sz. 64. t. Éder István.
50. *Sarmaság*, l. sz. 1038. l. Elek Károly, t. sz. 96. t. Vaska Mihály.
51. *S.-Ujlak*, l. sz. 487. l. Fazakas Mihály, t. sz. 48. t. Gál Elek.
52. *Sülelmed*, l. sz. 42. l. Keményfi Márton.
l. e. Czikó, l. sz. 96.
53. *Sz.-Udvarhely*, l. sz. 111. l. Farnos Bénéiamin
54. *Szakácsi*, l. sz. 922. l. Benedek Pál, t. sz. 60. t. Áracs András.
55. *Széér*, l. sz. 596. l. Farkas Antal, t. sz. 22. t. Szabó Sámuel.
56. *Szilágy-Cseh*, l. sz. 1785. l. Fábrián Dániel, t. sz. 78. fi t. Bányai Elek, l. t. Krasznai Sámuel.
57. *Szilágyfő-Keresztur*, l. sz. 420. l. Palánky Károly, t. sz. 28. t. Bányai Félix.
58. *Szilágy-Somlyó*, l. sz. 1416. l. Ignác Károly, t. sz. 114. fi t. nincs, l. t. Péntek József.
59. *Szilágy-Szt.-Király*, l. sz. 210. l. Parlági Elek, t. sz. 21. t. Nagy György.
l. e. Debren, l. sz. 14.
60. *Szödemeter*, l. sz. 128. l. Kacsó Lajos.
61. *Tasnád*, l. sz. 1515. l. Kiss György, t. sz. 127. fi t. Fogarasi László, Rácz Gábor; l. t. Somogyi Károly. Vasárnapi iskolába 80.
62. *T.-Szántó*, l. sz. 235. l. Kovács Ferencz, t. sz. 38. t. Bogdán Lajos.
l. e. Szilvás, l. sz. 14.
63. *T.-Szarvad*, l. sz. 276. l. Fekete János, t. sz. 26. t. Szilágyi János.
64. *Zilah*, l. sz. 4896. l. Fogarasi István, Verestói Cs. Sándor; t. sz. 130. l. t. Zafiri László,

- Nagy Karoly, Szabó Pál. A fiuk a helybeli gymnasiumba járnak.
65. Zsibó, l. sz. 900. l. Kun Károly, t. sz. 115. fi t. Verestói György, l. t. Biró Elek.
66. Zovány, l. sz. 881. l. Viski Pál, t. sz. 56. fi t. Urházi Pál, l. t. Somogyi György.
67. Varsolcz, l. sz. 542. l. Kemény István, t. sz. 41. t. Beksi József.
68. Vervölgy, l. sz. 565. l. Székely István, t. sz. 36. t. Tönkő Mihály.
69. Völcsök, l. sz. 366. l. Osváth Lajos, t. sz. 18. t. Nagy Lajos.
l. e. Sz.-Ujlak, l. sz. 57.

VII. Dézsi egyházmegye.

Ezen egyházmegyében van anyaegyház 22, leányegyház 33, lelkek száma összesen 10,411, tanulók száma 607.

Főgondnokok: { Véér Farkas.
B. Wesselényi Ferencz.
Id. Pataky Dániel.

Algondnok: Rettegi Sámuel.

Esperes: Almási Sámuel pánczélcehi lelkész,
kihez legközelebbi posta Válaszut.

Jegyző: Nagy Lajos dőbökai lelkész.

Közügyigazgató: Dózsa Imre kőrői lelkész.

Egyházak.

1. Pánczélceh, l. sz. 185. l. Almási Sámuel, t. sz. 17. t. Szénási Károly.
l. e. Magyar-Derzse l. sz. 98. t. sz. 3. t. Dézsi Mihályi Imre. Drág l. sz. 50.
Jegyzés. A réczekereszturi, völcsi, kecskeháti és szó-

telki ref. hivek is a pánczélcseghi egyházhhoz tartoznak, melyekben a l. sz. 39.

2. *Doboka*, l. sz. 92. l. Nagy Lajos.
3. *Bőrsa*, l. sz. 254. l. Péterfi József.
4. *Ö.-Keresztur*, l. sz. 52. l. Szász Gergely.
l. e. K.-Esküllő, l. sz. 58. N.-Esküllő, l. sz. 42. Fodorháza, l. sz. 110. Babucz, l. sz. 32. Solyomkö, l. sz. 18.
5. *Csomasfája*, l. sz. 131. l. Tunyogi Elek, t. sz. 9. a l. tanit.
l. e. Gyula l. sz. 40. H.-Macskás. l. sz. 43. Magyar-Macskás l. sz. 94.
6. *Kide*, l. sz. 333. l. jelenleg nincs. t. sz. 24. t. Török Károly.
7. *Bádok*, l. sz. 130. l. jelenleg nincs.
8. *Válaszút*, l. sz. 384. l. Balázs János, t. sz. 33. t. Nagy György.
9. *Kendi-Lóna*, l. sz. 347. l. Pánczél Zsigmond, t. sz. 20. t. Szakács Miklós.
l. e. K.-Jenő, l. sz. 8.
10. *M.-Köblös*, l. sz. 120. l. Bartha László t. sz. 5. t. Zöldági Pál.
Ideiglenesen l. e. Felső-Töök, l. sz. 85. Alsó-Töök, l. sz. 136. t. sz. 5. t. Szilágyi Péter.
11. *Eszmény*, l. sz. 128. l. Bántó Mihály.
l. e. Szarvas-Kend, l. sz. 82. Tötör, l. sz. 32, Girolt, l. sz. 50. Kecset, l. sz. 35. Kecsed-Szilvás, l. sz. 4. Ónok, l. sz. 16.
12. *M.-N.-Zsombor*, l. sz. a hozzátartozó Tuson, Kéndermál, Dal, Pusztaszent-Mihály falvakban lakó hivekkel összesen 231 l. Püspöki Mihály.
Ideiglenes l. e. (Dobokamegyében) Hidalmás, l. sz. a körültre fekvő helységekben élő hivekkel együtt 100.
13. *Kérő*, l. sz. 165. l. Dózsa Imre, t. sz. 25. t. Filep Gáspár.
l. e. Dengeleg l. sz. 62.
14. *Ormány*, l. sz. 51. l. Déézszi János.

15. *Néma*, l. sz. 114. l. Varga János t. sz. 7. a lelkész tanít jelenben.
16. *Déész-Akna*, l. sz. 732. l. Szabó Sándor, t. sz. 60. t. Barabás Dénes.
17. *Szinye*, l. sz. 40. l. Márton András.
l. e. Mánya l. sz. 21. Törpen, l. sz. 4.
Jegyzés. az alparéti, semesnyei, bogátai, kreményei, ref. lakosok is a szinyei anyaegyházhoz tartoznak, melyekben a l. sz. 36.
18. *Kozárvár*, l. sz. 180. l. Nagy Dániel, t. sz. 8. t. Horváthy Domokos.
19. *Kaczkó*, l. sz. 50. l. Pénteky István.
l. e. Szelecske, l. sz. 80. Alör, l. sz. 15. Gálgó, l. sz. 50. Blenke-Polyán, l. sz. 22.
20. *M.-Lápos*, l. sz. 991. l. Albisi Sámuel, t. sz. 14. t. Séra György.
Jegyzés. A csernafalvi, macska-mezei, sztojka-falvi, kosztafalvi, rohi hívek is a m.-láposi egyházhöz tartoznak, melyekben a l. sz. 11.
21. *Domokos*, l. sz. 708 l. Horváthy Zsigmond, segéd lelkész Elekes Kálmán, t. sz. 46. t. Fábrián Elek.
Jegyzés. A rogozi, o.-láposi, podurovoji, sztrimbulyi, bajúczyi, tőkési, f.-szöcsi, f.-egresi hívek is a domokosi anyaegyházhoz tartoznak, melyekben a l. sz. 67.
22. *Sáros-M.-Berkesz*, l. sz. 363. l. Kelemen Sándor, t. sz. 47. t. Czira Endre.
23. *Hagymás-Lápos*, l. sz. 168. l. Soós Ferencz, t. sz. 15. a lelkész tanít.
l. e. Kolczér l. sz. 7.
24. *Koltó*, l. sz. 436. l. Szabó Lajos, t. sz. 33. t. Timár Ferencz.
l. e. Katalin l. sz. 118. t. sz. 7. kik a Koltói iskolában tanulnak. Hoszszufalva l. sz. 130. t. Madaras Pál t. sz. 6.
25. *Déész*, közvetlen püspöki felügyelet alatt van; lelkek száma 2270. t. sz. 210.

Főgondnok: M. id. Pataki Dániel.
 Algondnok: T. Telegdi Zsigmond.
 Lelkészek: T. Vass András nyugalmazott.
 Segédje: T. Kovács Samu.
 T. Mődgyes Lajos.
 Énekvezető: Albisi Sándor.

A négy osztályu fitanodában tanitnak.
 Kovács Ferencz iskola igazgató, tanit két osztályt.
 Szabó Gergely II. osztály tanítója.
 Szathmári Sándor I. osztály tanítója.

Tanulók száma a fitanodában 156.
 Tanulók száma a leányiskolában 54.
 Tanító: énekvezető Albisi Dániel.

Kisdedovó Turbucz Ferencz. Tanítványok száma 100.

VIII. Széki egyházmegye.

Ezen egyházmegyében 51 anya- és 38 leányegyház van,
 lelkek száma összesen 20,646. t. sz. 1553.

Gondnokok: B. Bánffi Dániel.
 B. Inczédi Zsigmond.

Esperes: Báthori Dániel széki lelkész; utolsóposta.
 Szék.

Főjegyző: id. Balás József malomi lelkész.

Egyházak.

1. *Szék*, l. sz. 2490. l. Báthori Dániel, Mihály Endre,
 t. sz. 210. fi. t. Déézszi Sámuel, l. t. Sipos
 József.
2. *Száva*, l. sz. 109. l. Kovács Zsigmond, t. sz. 6. a
 lelkész tanit.

3. *M.-Palatka*, l. sz. 310. l. Pergő Márton, t. sz. 28.
Péterfi Károly.
4. *Pujon*, l. sz. 198. l. Gulya János, t. sz. 15. tanító
nincs.
5. *Szt.-Egyed*, l. sz. 84. l. Boros István, t. sz. 4. a
lelkész t.
6. *Noszoly*, l. sz. 150. l. Pap Sámuel, t. sz. 10. a lelk. t.
7. *Ny.-Kékes*, l. sz. 191. l. Sepsí Mihály, t. sz. 13. t.
nincs.
8. *Veresegyháza*, l. sz. 295. l. Somogyi Sándor, t. sz.
20. t. Fülep Dániel.
9. *Sz. Zombor*, l. sz. 110 a füzküti lelk. gondv. alatt.
10. *M.-Földvár*, l. sz. 263. l. Csiszér József, t. sz. 20.
Déézi Domokos.
11. *Feketelak*, l. sz. 395. l. Székely József, t. sz. 35.
t. Jánosi Sándor.
12. *Báza*, l. sz. 485. l. ifj. Balázs József, t. sz. 45. t.
Horváth János.
13. *Vicze*, l. sz. 644. l. Soós József, t. sz. 52. t. nincs.
14. *Sz.-K.-Szt.-Márton*, l. sz. 422. l. Szabó József, t.
sz. 34. t. Horváth Dániel.
l. e. O.-Vásárhely, l. sz. 29.
15. *N.-Devecser*, l. sz. 97. a noszolyi lelk. pásztorlása alatt.
16. *M.-Borzás*, l. sz. 226. l. Csiszár Farkas, t. sz.
15. t. Jakó Pál.
l. e. Bőd, l. sz. 13. D.-Apáthi, l. sz. 23. Kéthel l. sz. 16.
17. *Czege*, l. sz. 134. l. Mátyás Zsigmond, t. sz. 6.
a lelkész tanít.
l. e. Göcz, l. sz. 70. t. sz. 4. t. Comor János.
Császári, l. sz. 13. Vas-Szentiván l. sz. 10.
18. *Örd.-Füzes*, l. sz. 709. l. Barabás Sándor, s. l. Ba-
rabás Tamás, t. sz. 70. t. Fejér István.
19. *V.-Szilvás*, l. sz. 29. l. Váradi Sámuel.
l. e. K.-Iklód, l. sz. 71. t. sz. 6. t. a lelkész. Nagy-Iklód,
l. sz. 21.
20. *V.-Kamarás*, l. sz. 514. l. Gáspár Sámuel, t. sz.
41. Vincze István.

21. *Katona*, l. sz. 160. l. Nagy Elek, t. sz. 9. a lelk. t.
22. *Al-Szováth*, l. sz. 415. l. Sándorházi György, t. sz. 20. t. Máthé Farkas.
l. e. M.-Kályán, l. sz. 41. Aranykut, l. sz. 40.
23. *Keszü*, l. sz. 303. l. Salamon György, t. sz. 54. t. Hideg István.
l. e. O.-Gyérés, l. sz. 19.
24. *M.-Légen*, l. sz. 76. l. ifj. Szabó József, t. sz. 8. a lelkész tanít.
l. e. N.-Gyeke, l. sz. 76.
25. *Botháza*, l. sz. 90. l. Dózsa Elek, t. sz. 10 a lelkész tanít.
l. e. Mocs, l. sz. 219. t. sz. 16. t. Veress Mihály.
26. *M.-Fráta*, l. sz. 181. l. Finta Sámuel, t. sz. 14. t. Jánosi János.
l. e. M.-Záh, l. sz. 62. Berkenyes, l. e. 95. M.-Méhes, l. sz. 142. Czikud, l. sz. 8. M.-Bő, l. sz. 16. Szt.-Jakab, l. sz. 14. Csehtelke; l. sz. 10. Báld; l. sz. 20.
27. *P.-Kamarás*, l. sz. 275. l. Szathmári János, t. sz. t. 23. Csia Simon.
l. e. N.-Sármás, l. sz. 10. K.-Sármás, l. sz. 25. Novoly, l. sz. 7.
28. *Szamosujvár*, l. sz. 675. l. Bartalis Miklós, iskola ninc.
- l. e. Sz.-Némethi l. sz. 76. t. sz. 6. t. Szentes Gyula.
29. *Sz.-Nyires*, l. sz. 583. l. Vass György, t. sz. 45 t. Sebestyén Péter.
l. e. Szt.-Benedek, l. sz. 11.
30. *B.-Váralja*, l. sz. 1140. l. Csiszár László, t. sz. 90. t. Békési Zsigmond.
31. *Szt.-Margita*, l. sz. 226. l. Lénárd Sámuel, t. sz. 23. Szakács István.
l. e. Mikeháza, l. sz. 10.
32. *Kudu*, l. sz. 215. l. Bakos Ferencz, t. sz. 10. a lelkész tanít.
33. *Al-Ílosva*, l. sz. 169. a felőri lelkész gondvis. alatt.

34. *Fel-Or*, l. sz. 431. l. Szabó István, t. sz. 30. t. Martián András.
l. e. Negerfalva, l. sz. 13. Cs.-Keresztur, l. sz. 3.
35. *Retteg*, l. sz. 494. l. Köblös István, t. sz. 40. t. Péter Ferencz.
36. *Bacza*, l. sz. 275. l. Diószegi Lajos, t. sz. 27. t. Vincze Pál.
l. e. Cs.-Mihályfalva, l. sz. 119. t. sz. 13. t. Hari Ferencz.
37. *Árpástó*, l. sz. 303. l. Técsi Károly, t. sz. 21. t. Biró Sándor.
38. *M.-Décse*, l. sz. 1185. l. Szentés István, t. sz. 100. t. Bartus Gyógy.
39. *Málom*, l. sz. 434. l. id. Balás József, t. sz. 28. t. Máthé Dániel.
40. *A.-Nagyfalva*, l. sz. 314. l. Budai Lajos, t. sz. 23. t. Benedek Miklós.
41. *Sárvár*, l. sz. 45. l. Balog András, t. sz. 8. t. a lelkész.
l. e. S.-Keresztur, l. sz. 15. Füllak, l. sz. 79.
42. *S.-Szt.-András*, l. sz. 156. l. Ujhelyi István, t. sz. 16. t. nincs.
43. *Sajó-Udvarhely*, l. sz. 130. l. Budai András, t. sz. 9. t. a lelkész.
44. *Sz.-Bréte*, l. sz. 183. l. Balog Pál, t. sz. 11. taait a lelkész.
45. *Bethlen*, l. sz. 540. l. Csürös József, t. sz. 50. t. Fekete Gergely.
l. e. Szeszarma l. sz. 25.
46. *Somkerék*, l. sz. 350. l. Kovácsi Mihály, t. sz. 46. t. Horváth Ferencz.
47. *M.-Nemegye*, l. sz. 540. l. Csejdi István, t. sz. 56. t. László János.
l. e. Radna, l. sz. 40. Kőfarka, l. sz. 44. V.-Berek, l. sz. 14. Középfalva, l. sz. 44.
48. *Füzskút*, l. sz. 121. l. Lakatos Károly, t. sz. 7. t. a lelkész.

49. *Tamcs*, l. sz. 350. l. Nagy Ábrahám, t. sz. 30. t. Korondi Sándor.
 50. *Visa*, l. sz. 188. l. Gáspár Lajos, t. sz. 17. t. a lelkész.
 51. *Bonczhida*, l. sz. 691. l. Nagy Elek, t. sz. 60. t. Péterfi Ferencz.

IV. A nagy-sajói Káptalanban

van 8 anya- és 19 leányegyház, lelkek száma összesen 2253. t. sz. 134.

Főgondnokok: M. gr. Bethlen Sándor Árokalján.
 M. Zsombori János Sófalván.

Algondnokok: M. br. Löventhal Sámuel Kusmáu.
 M. Cserényi Dániel A. Balásfalván.

Esperes: Vályi Elek kentelki pap, kihez legközelebbi posta Somkerék.

Jegyző: Orbán József czegői lelkész.

Egyházak.

- Kentelke*, l. sz. 12. l. Vályi Elek.
 l. e. Árokalja, l. sz. 63. Kerlész, l. sz. 24. Sajó-Magyarós, l. sz. 21. Iskola és iskolatanító nincs.
- Sófalva*, l. sz. 362. l. Varró István, t. sz. 32. t. Kiss József.
 l. e. Simontelke, l. sz. 45. Galacz, l. sz. 15. Harina, l. sz. 22.
- Szász-Uj-Ós*, l. sz. 327. l. Albert Dániel, t. sz. 22. t. Barabás Dániel.
- Szász-Czegő*, l. sz. 261. l. Orbán József, t. sz. 35. t. László József.
 l. e. Sz.-Sz.-Jakab, l. sz. 7,

5. *Szent-Máté*, l. sz. 429. l. Nagy Mihály, t. sz. 19. t. Fodor Dániel.
l. e. Aranyos-Moricz, l. sz. 21. Sz.-Ujfalu, l. sz. 59.
6. *Kis-Budak*, l. sz. 55. l. Nagy Sámuel, t. sz. 2. t. a lelkész.
l. e. Szász-Budak, l. sz. 27. Besztercze, l. sz. 119.
7. *Nagy-Sajó*, l. sz. 321. l. Veres Márton, t. sz. 23. t. Boros Sámuel.
l. e. Paszmós, l. sz. 15. Bilak, l. sz. 9. Kusma, l. sz. 4. Vajola, l. sz. 12. Nyécz, l. sz. 4. Monor, l. sz. 7. Kis-Sajó, l. sz. 5. Berlád, l. sz. 6.
8. *Alsó-Balászfalva*, l. sz. 41. l. Szentkirályi Lajos, isk. és t. nincs.

X. A görgényi egyházmegye.

Van a görgényi egyházmegyében 34 anya- 23 leányegyház, 17,466 lélek, 1840 tanuló.

Főgondnokok: Gr. Teleki Miklós.
id. Gr. Teleki Domokos.

Algondnok: M. Gyárfás Domokos.

Esperes: Szentkirályi János geryeszegi
l. legközelebbi posta M.-Vásárhely.

Jegyző: Benkő János m.-péterlaci lelkész.

Igazgató: Szabó József felfalusi lelkész.

Egyházak.

1. *Abafája*, l. sz. 199. l. Szabó Samu, t. sz. 14. tanít a lelkész.
2. *Berecztelke*, l. sz. 450. r. l. Nagy László, s. l. Nagy Albert, t. sz. 55. t. Vajda Miklós.
3. *D.-Széplak*, l. sz. 492. l. Molnár Ábel, t. sz. 60. t. Katona Márton,

- l. e. Sz.-Lúdvég, l. sz. 127. t. sz. 24. t. Simon József. Dextrád és Batos, l. sz. 95.
4. *Disznájó*, l. sz. 776. l. Csiki György, t. sz. 92. fi. t. Mózes Mihály, l. t. Máthé Elek.
5. *Erdő-Csinád*, l. sz. 620. l. Réthi Mózes, t. sz. 75. t. Füzesi Ferencz.
- l. e. K.-Ilye, l. sz. 130. t. sz. 14. t. Sipos József.
6. *Felfalu*, l. sz. 448. l. Szabó József, t. sz. 52. t. Muzsnai Antal.
- l. e. Idecs, l. e. 22.
7. *Germyeszeg*, l. sz. 501. l. Szentkirályi János, t. sz. 96. t. Gergely József.
8. *Görgény-Szt.-Imre*, l. sz. 355. l. Kertész József, t. sz. 42. t. Ferencz Károly
- l. e. G.-Üvegcsűr, l. sz. 148.
9. *Holtmaros*, l. sz. 350. l. Zakariás Károly, t. sz. 54. t. Máthé Albert.
10. *Kis-Fülpös*, l. sz. 231. l. Vitus József, t. sz. 32. t. Veres Imre.
11. *Komlód*, l. sz. 105. l. Kis Ádám, t. sz. 16. t. a lelk. l. e. Erked, l. sz. 100.
12. *Köbölkút*, l. sz. 370. l. Böjte János, t. sz. 50. t. Mózes István.
13. *Körtvefája*, l. sz. 712. l. nincs, t. sz. 93. t. Barabás Samu.
14. *Magyar-Bölkény*, l. sz. 455. l. Dénezs József, t. sz. 60. t. Muzsnai Ferenc.
15. *M.-Régen*, l. sz. 361. l. Szász István, t. sz. 51. t. Szabó István.
16. *M.-Péterlaka*, l. sz. 755. l. Benkő János, t. sz. 90. t. Demeter Samu.
17. *Magyaró*, l. sz. 1040. l. Albert János, t. sz. 92. t. fi. t. Dénes Péter, l. t. Orbán Ferencz.
- l. e. Füleháza, l. sz. 82.
18. *Maros-Jára*, l. sz. 503. l. Tegzi Mihály, t. sz. 50. t. Barthus Elek.

19. *Mező-Ujlak*, l. sz. 80. l. Domahidi György, t. sz. 8. t. a lelkész.
20. *Nagy-Ercse*, l. sz. 199. l. Sárkány Dániel, t. sz. 12. t. a lelkész.
l. e. Unoka, l. sz. 157. t. sz. 19. t. Fülöp Samu.
K.-Nyulas, l. sz. 18. Bala, l. sz. 63.
21. *Nagy-Fülpös*, l. sz. 388. l. Zilinszki Pál, t. sz. 36. t. Korondi János.
22. *Nagy-Ölyves*, l. sz. 230. Szabó Elek, t. sz. 32. t. Nagy Abel.
l. e. M. Szentmárton és Szilvás, l. sz. 66.
23. *Oroszfája*, l. sz. 238. l. Magyarósi József, t. sz. 32. t. Veres Ferencz.
l. e. N.-Nyulas, l. sz. 15.
24. *Póka*, l. sz. 525. l. Simon Elek, t. sz. 90. t. Gödri Lajos.
l. e. Almás és Mojos, l. sz. 70.
25. *P. Keresztur*, l. sz. 247. l. Zöld János, t. sz. 22. t. Czegő Ferencz.
l. e. Toldalag, l. sz. 180. t. sz. 17. Simon József.
26. *Radnotfája*, l. sz. 219. l. Császár János, t. sz. 24. t. ifj. Szabó István.
27. *Sárpatak*, l. sz. 773. l. Szalma György, t. sz. 56. t. Zsigmond József.
28. *Sáromberke*, l. sz. 666. l. Garda Márton, t. sz. 100. t. Jakab Lajos.
l. e. E.-Szenygel, l. sz. 109. t. sz. 13. t. Kali János.
29. *Sz.-Régen*, l. sz. 460. l. Molnár István, t. sz. 43. t. Sebestyén Antal.
30. *Tancs*, l. sz. 560. l. Csiki László, t. sz. 60. t. Kis Elek.
l. e. Faragó és Bányicza, l. sz. 40.
31. *Teke*, l. sz. 213. l. Varga Samu, t. sz. 34. t. Keresztesi Miklós.
l. e. N.-Ida, l. sz. 120.

32. *Uzdi-Szt., Péter*, l. sz. 285. l. Vályi János, t. sz. 12.
t. Varró József.
l. e. Tuson, l. sz. 130. t. sz. 7. t. Muzsnai János.
Pagocsa, l. sz. 80.
33. *V.-Szentiván*, l. sz. 1096. l. Bod Sándor, t. sz. 45.
t. Erce Miklós.
34. *Vécs*, l. sz. 778. l. Korondi János, s. l. Péterfi
Ferencz, t. sz. 68. t. Kovács Ferencz.
l. e. Idecs, l. sz. 34.

XI. Marosi egyházmegye.

Ezen egyházmegyében 65 anya- és 47 leányegyház van.
A lelkek száma összesen 44,469. t. sz. 2986.

Főgondnokok: Gr. Toldalagi Ferencz.

Id. Gr. Teleki Domokos.

Algondnokok: T. Antal Imre.

T. Benkő Ferencz.

T. Dózsa Elek.

Esperes: T. Péterfi József, m.-vásárhelyi lelkész.

Jegyző: T. Viski Zsigmond, koronkai lelkész.

Igazgató: T. Szász János, kibédi lelkész, és

T. Lőrinczi János, nagy-ernyei lelkész.

Özv.-árvai intézet pénztárnoka:

T. Szilveszter János, makkfalvi lelkész.

Egyházak.

1. *Abod*, l. sz. 466. l. Orbán Lajos, t. sz. 32. t. Török
András.
2. *Bánd*, l. sz. 925. l. Agyagási Lajos, t. sz. 75. t.
Fekete Pál.
l. e. Száltelek, l. sz. 48.

3. *Baczka-Madaras*, l. sz. 583. l. Losonczi Mózes,
s. l. Losonczi József, t. sz. 38. t. Bitai Elek,
s. t. Adi László.
l. e. Szentlászló, l. sz. 92. Nyomáth, l. sz. 47. t. sz. 9.
t. Vajda Károly.
4. *Bede*, l. sz. 258. l. Szabó Ferencz, t. sz. 5. t. a lelk.
l. e. Szentháromság, l. sz. 167. t. sz. 27. t. Kis Ferencz.
5. *Bergenye*, l. sz. 615. l. Mihály Gergely, t. sz. 41.
t. Szabó István.
6. *Bere-Keresztur*, l. sz. sz. 287. l. Gergely Lajos,
t. sz. 20. t. Nagy István.
l. e. Bere, l. sz. 337. t. sz. 32. t. László János.
7. *Böő*, l. sz. 114. l. Korondi József, t. sz. 7. t. a lelk.
l. e. Moson, l. sz. 125. t. sz. 10. t. Simon József.
Vecze, l. sz. 12.
8. *Cserefalva*, l. sz. 405. l. Soltész Sámuel, t. sz. 33.
t. Debreczeni Áron.
9. *Csejéd*, l. sz. 301. l. Szalma Mihály, t. sz. 2t. t.
Lányi Szabó Elek.
10. *Csikfalva*, l. sz. 107. l. Veres Mózes, t. sz. 18. t.
a lelkész.
l. e. Iszló, l. sz. 19. Jobbágyfalva, l. sz. 87. Ehed, l. sz. 7.
Búzaháza, l. sz. 51. t. sz. 9. unit. oskolában tanuluak.
Remete, l. sz. 5. Vadad, l. sz. 9. Hodos, l. sz. 4.
11. *Csitt-Szentivány*, l. sz. 639. l. Bodoni József, t. sz. 57.
t. Bartha Béniámin.
l. e. Malómfalva, l. sz. 79.
12. *Csóka*, l. sz. 328. l. Csombor János, t. sz. 20. t.
Péter József.
13. *Erdő-Szentgyörgy*, l. sz. 720. l. László Gergely,
t. sz. 49. t. Szathmári Ábel
l. e. Havadtő, l. sz. 514 t. sz. 36. t. Király Isván,
s. t. Molnár András.
14. *Ernye*, l. sz. 560. l. Lőrinczi János, t. sz. 60. t.
Kádár János.
15. *Fele*, l. sz. 471. l. Fábján Ferencz, t. sz. 31. t.
Böjthe János, s. t. Butak József.

- l. e. Ménes, l. sz. 78. t. sz. 4. t. Gidófalvi János.
16. *Fintaháza*, l. sz. 361. l. Bereczki Farkas, t. sz. 36.
t. Varga József.
17. *Galambad*, l. sz. 294. l. Veres József, t. sz. 36. t.
Sebestyén József.
18. *Geges*, l. sz. 641. l. Orbán Elek, t. sz. 60. t. Kis
Lajos.
19. *Gyalakúta*, l. sz. 686. l. Horváth Ádám, t. sz. 31.
t. Kis Mózes
20. *Hagymás-Bodon*, l. sz. 201. l. Kakasi György, t.
sz. 15. t. Püspöki József.
21. *Harasztkerék*, l. sz. 529. l. Varga György, t. sz. 36.
t. Keresztesi György, s. t. Keresztesi József.
22. *Harczó*, l. sz. 128. l. Kis Pál, t. sz. 5. t. a lelkész.
23. *Havad*, l. sz. 412. l. Vas István, t. sz. 36. t. Czegő
Ferencz.
l. e. N-Adorján, l. sz. 255. t. sz. 25. t. Bordi Károly.
K-Adorján, l. sz. 30.
24. *Iklánd*, l. sz. 125. l. Adorján János, t. sz. 5. t. a lelk.
l. e. Kál, l. sz. 142. t. sz. 3.
25. *Kakasd*, l. sz. 310. l. Gáspár József, t. sz. 21.
t. Kádár József.
26. *Káp.-Szentmiklós Csibával*, l. sz. 696. l. nincs, t. sz. 41.
t. Ósz Lázár.
27. *Kebele*, l. sz. 105. l. Szász Károly.
l. e. Bozs, l. sz. 200. t. sz. 15. t. Kis Dániel. Agárd,
l. sz. 50. Keb.-Szentiván, l. sz. 15.
28. *Kelementelke*, l. sz. 514. l. Gönczi Lajos, t. sz. 48.
t. Barabás Lajos.
29. *Kendő*, l. sz. 230. l. Málnási Ferencz, t. sz. 15.
t. Szentgyörgyi József.
30. *Kibéd*, l. sz. 1996. l. Szász János, t. sz. 115. t.
Kusztos József.
31. *Koronka*, l. sz. 508. l. Viski Zsigmond, t. sz. 32.
t. Thusa György.
32. *Kölpény*, l. sz. 641. l. Molnár Dániel, t. sz. 41. t.
Gergely József.

- l. e. Szabéd, l. sz. 60. Bazéd, l. sz. 4.
33. *Lőrinczfalva*, l. sz. 391. l. Pap Elek, t. sz. 24. t. Bartha Lajos.
34. *Lukafalva Illenczfalvával*, l. sz. 1152. l. Rákosi Lajos, t. sz. 102. t. Gergely Sámuel.
35. *Magyarócs*, l. sz. 889. l. Orbán Károly, t. sz. 38. t. László Dániel.
36. *Makkfalva*, l. sz. 1364. l. Silvester János, t. sz. 100. fi t. Szabó Lajos, l. t. Pálosi Sándor.
- Jegyz.* Van itt egy „**Székely nemzeti elemi iskola**“, melynek alapítója volt 1834-ben b. Wesselényi Miklós. Tanulók száma össz. 112, ebből 45 vidéki, a többi helybeli. Tanulnak négy osztályban; tanvezető: Albert Márton, tanítja a III-ik és IV-ik osztályt; Szabó Lajos, tanítja az I-ső és II-ik osztályt.
37. *Márkod*, l. sz. 597. l. Antal Zsigmond, t. sz. 46. t. Vincze István.
38. *Mája*, l. sz. 375. l. Péterfi Lajos, t. sz. 35. t. Balogh Sándor.
39. *Maros-Keresztúr*, l. sz. 235. l. Fábján Simon, t. sz. 14. t. Novák János.
- l. e. Nyárádtó, l. sz. 62. t. sz. 6. t. Balázs Mihály.
40. *Maros-Szentkirály*, l. sz. 116. l. Ráduly Sámuel.
- l. e. Názánfalva, l. sz. 114. t. sz. 9. Barabási István.
- Hidvég, l. sz. 12. Remeteszeg, l. sz. 8.
41. *Mező-Csávás*, l. sz. 511. l. Nemes Károly, t. sz. 50. t. Gödri János.
- l. e. Szabad, l. sz. 8.
42. *M.-Kövesd*, l. sz. 422. l. Horváth Dániel, t. sz. 36. t. Vajda János.
43. *M.-Madaras*, l. sz. 1125. l. Sebestyén István, t. sz. 60. t. Sükösd István, s. t. Nagy Mihály.
44. *M.-Panit*, l. sz. 1102. l. Pető György, t. sz. 85. t. Balogh Mózes.
45. *M.-Sámsond*, l. sz. 625. l. Vizi György, t. sz. 23. t. Ósz József.

46. *Ny.-Karácsonfalva Folyfalvával*, l. sz. 663. l. Erdélyi Sámuel, t. sz. 47. Hadnagy Károly.
47. *Ny.-Szentbenedek*, l. sz. 235. l. Vályi Pál, t. sz. 13. t. Mihácz Elek.
l. e. Ákosfalva, l. sz. 508. t. sz. 36. t. Varga Áron.
48. *Ny.-Szereda*, l. sz. 341. l. Balogh Sámuel, t. sz. 19. t. Kuri Mihály.
49. *Ny.-Szentanna*, l. sz. 294. l. Tordai Sándor, t. sz. 12. t. Paizs László.
l. e. Andrásfalva, l. sz. 157. t. sz. 8. t. Madaras János. Demeterfalva, l. sz. 48. Siketfalva, l. sz. 33.
50. *Ny.-Szentimre*, l. sz. 392. l. Pataki Lajos, t. sz. 45. t. Csog Pál.
l. e. Seprőd, l. sz. 86. t. sz. 7. t. Kálmán Sámuel.
51. *Szentgerlécze*, l. sz. 435. l. Nagy Mózes, t. sz. 18. unitar. iskolában tanulnak.
52. *Szentistván*, l. sz. 490. l. Neemes Sándor, t. sz. 38. t. Bende Ferencz.
l. e. Átosfalva, l. sz. 333. t. sz. 33. t. Porszolt Ádám. Csókfalva, l. sz. 240.
53. *Szentsimon*, l. sz. 243. l. Kis János, t. sz. 20. tanító rendes nincs, csak fogadott.
l. e. Rigmány, l. sz. 357. t. sz. 30. t. Péter István.
54. *Selye*, l. sz. 521. l. Kakasi Mihály, t. sz. 29. t. Parajdi Károly.
55. *Somosd*, l. sz. 970. l. Szász Ferencz, t. sz. 63. t. Nagy József, s. t. Kis László.
56. *Székes*, l. sz. 503. l. Szöllösi István, t. sz. 16. t. Szabó János.
57. *Sóváradi*, l. sz. 1300. l. Toth Márton, t. sz. 71. t. Kádár István.
l. e. Szováta, l. sz. 121.
58. *Szövérd*, l. sz. 493. l. Madaras János, t. sz. 20. t. Kis József.
59. *Tompa*, l. sz. 270. l. Jánosi György, t. sz. 30. t. Márton József.
l. e. Gálfalva, l. sz. 55. Sárd, l. sz. 70. Szentlőrincz, l. sz. 12.

60. *Torboszló*, l. sz. 230. l. Nemes Ferencz, t. sz. 25. t. Nagy József.
61. *Udvarfalva*, l. sz. 459. l. Bitai Mihály, t. sz. 38. t. Sükösd Dénes.
l. e. Szentánna, l. sz. 160. t. sz. 10. t. Szabó Ferencz. Várhegy, l. sz. 108. t. sz. 8. t. Makkai Dávid.
62. *Jedd*, l. sz. 595. l. Szöcs Lajos, t. sz. 56. t. Ben-
czédi Mózes.
l. e. M.-Szentgyörgy, l. sz. 71.
63. *Vadasd*, l. sz. 518. l. Péterfi Elek, t. sz. 16. t.
Magyar József.
64. *Vaja*, l. sz. 576. l. Albert János, t. sz. 21. t. Kö-
peczi József.
l. e. Kis-Görgény, l. sz. 392. t. sz. 30. t. Gergely
János. Göcs, l. sz. 242. t. sz. 16. t. Nagy Mihály.
65. *Maros-Vásárhely*, közvetlenül püspöki felügyelet alatt,
l. sz. 5250. l. ny. id. Hegedüs Lajos, Péterfi
József, Péterfi Károly, Kovács Áron,
t. sz. 333. A külső templomnál fiú és leány tanítók:
Nagy Antal, Szentgyörgyi István. Alsó
templom melletti 4 osztályú leány-iskolában t.
Golnhoffer Józsefa, Petri János, Barabás
János; s. t. Ercse Mihály, Ugrai Gyula,
Székely Lajos.

XII. Küküllői egyházmegye.

Ezen egyházmegyében 36 anya- és 57 leányegyház van,
lelkek száma összesen 16,432. t. sz. 899.

Főgondnokok: Gr. Bethlen Farkas, Sz. Bonyhán.
Mélt. Földvári Ferencz, V.-Gálfalván.

Algondnokok: T. Vita Sámuel, Haranglábos.
T. Kispál Lajos, Szőkefalván.
T. Pallos István, Mikefalván.
T. Daniel Mihály, Gog.-Váralyán.

Esperes: N. t. Fogarasi Sámuel, v. gálfalvi lelk.
kihez legközelebbi posta D.-Sz.-Márton.

Jegyző: T. Dali István, sz.-csávási lelkész.

Közügyigazgató: Molnár György, héderfái lelkész.

Egyházak.

1. *Balavására*, l. sz. 432. l. Orbán József, t. sz. 43.
t. Szalma József.
2. *Nagy-Kend*, l. sz. 555. l. Kese Pál, t. sz. 31. t.
Nagy Károly.
l. e. Szász-Nádas, l. sz. 22. Czikmántor, l. sz. 11.
3. *Kis-Kend*, l. sz. 209. l. Zsigmond Lajos, t. sz. 30.
t. a lelkész.
4. *Egrestő*, l. sz. 234. l. Moréh Péter, t. sz. 7. t. a lelk.
5. *Koród-Szt.-Márton*, l. sz. 356. l. Józsa Zsigmond,
t. sz. 34. t. id. Kali Béniámin.
6. *K.-Széplak*, l. sz. 318. l. Kovács József, t. sz. 26.
t. Benedek András.
l. e. Vámos-Udvarhely, l. sz. 36.
7. *Héderfája*, l. sz. 789. l. Molnár György, t. sz. 33.
t. Benedek Sándor, s. t. Benedek Ádám.
l. e. N-Cserged, l. sz. 15.
8. *Mikefalva*, l. sz. 352. l. Szilágyi János, t. sz. 22.
t. Kis József.
l. e. Somostelke, l. sz. 28. F.-Kápolna, l. sz. 6.
9. *Sz.-Bonyha*, l. sz. 668. l. Borosnyói Simon, t. sz. 43.
t. Szakács Sándor.
l. e. Bernád, l. sz. 50. t. Trauzner Lajos.
10. *Gogán-Váralya*, l. sz. 382. l. Muzsnai Sándor,
t. sz. 12. t. Nagy Ferencz.
11. *Gogán*, l. sz. 168. l. Eczken Sándor, t. sz. 12. t.
Kis János.
l. e. Kund, l. sz. 16. Sz.-Szentiván, l. sz. 3.
12. *Erzsébethváros*, l. sz. 164. l. Bocz Elek.

1. e. Sz.-Ernye, l. sz. 55. Domáld, l. sz. 8. Keresd, (Felső-Fehérmegyében) l. sz. 35. Almakerék, (Felső-Fehérmegyéb.) l. sz. 7. Bese, l. sz. 15. Földszin, l. sz. 5.
13. Sz.-*Almás*, l. sz. 187. l. Ujvárosi János, t. sz. 12. t. Bordi János.
1. e. Sz.-Medgyes (Medgyes-Székbén) l. sz. 318. t. sz. 8. t. Trauzner Sándor. Pocstelke, l. sz. 48. Somogyom, l. sz. 63. Darlacz, l. sz. 27. Balázstelke, l. sz. 53.
14. Sz.-*Dányán*, l. sz. 265. l. Bartha Antal, t. sz. 11. t. Bölöni Domokos.
1. e. Jövedics, l. sz. 2. Leppend, l. sz. 5.
15. Sz.-*Csávás*, l. sz. 667. l. Dali István, t. sz. 48. t. Belle József.
16. *Harangláb*, l. sz. 387. l. Benedék Ferencz, t. sz. 32. t. Nagy Sándor.
1. e. Désfalva, l. sz. 160. t. sz. 8. t. Benefi János.
17. V.-*Gálfalva*, l. sz. 720. l. Fogarasi Sámuel, t. sz. 50. t. Albert István, s. t. Réthi János.
1. e. Pocsfalva, l. sz. 144. t. sz. 6. t. Szabó Ferencz. Abosfalva, l. sz. 32.
18. *Szőkefalva*, l. sz. 200. l. Erösdi Pál, t. sz. 6. t. Némethi József.
1. e. Dicső-Szt.-Márton, l. sz. 192. t. sz. 21. t. Gábos Dénezs. Csüdötélke, l. sz. 60. M.-Sáros, l. sz. 56. Borzás, l. sz. 18. Bábahalma, l. sz. 5.
19. *Sövényfalva*, l. sz. 233. l. Barthos Dénezs, t. sz. 25. t. Dobolyi Lajos.
1. e. Adámos, l. sz. 295. t. sz. 37. t. Simon Mózes. Dombó, l. sz. 14.
20. *Királyfalva*, l. sz. 626. l. Sebestyén András, s. l. Báthori János, t. sz. 42. t. Ósz Sándor.
21. *Küküllővár*, l. sz. 203. l. Vas Ferencz, t. sz. 9. t. Puskás János.
1. e. A.-Bajom, l. sz. 5.
22. *Boldogfalva*, l. sz. 132. l. Konecz György, t. sz. 8. t. Faluvégi Márton.
1. e. Szász-Vcszszös, l. sz. 15.

23. *Bethlen-Szt.-Miklós*, l. sz. 418. l. Sámuel József, t. sz. 28. t. Székely János.
24. *N.-Teremi*, l. sz. 255. l. Béres Márton, t. sz. 17. t. Barthos Sándor.
l. e. Teremi-Ujfalu, l. sz. 661. t. sz. 10. t. Barthos János, s. t. Simon János.
25. *B.-Besenyő*, l. sz. 400. l. Székely Sámuel, t. sz. 20. t. Kelemen Sándor.
l. e. Kerelő-Szentpál, l. sz. 8. Vidrátszeg, l. sz. 12.
26. *Ugra*, l. sz. 300. l. Kis János, t. sz. 26. t. Varró Lajos.
l. e. Gyulas, l. sz. 26.
27. *Csapó*, l. sz. 166. l. Kolozsvári Károly, t. sz. 14. t. Hegedüs Gergely.
l. e. Ol-Kocsárd, l. sz. 27. t. Szántó Mózes. Ol-
• Sályi, l. sz. 15,
28. *Radnóth*, l. sz. 586. l. Nagy Samu, t. sz. 18. t. Szabó István.
l. e. M.-Lekencze, l. sz. 19. Deég, l. sz. 8. Szélkút, l. sz. 8.
29. *M.-Dellő*, l. sz. 200. l. Kis Samu, t. sz. 10. t. Toth János.
l. e. Ol-Dellő, l. sz. 135. t. sz. 6. t. Székely György. Margita, l. sz. 15. Pete, l. sz. 10. M.-Ujlak, l. sz. 5. Soospatak, l. sz. 5.
30. *M.-Bogáth*, l. sz. 941. l. Tokai János, t. sz. 64. t. Pásztor Sándor.
l. e. M.-Ludas, l. sz. 33.
31. *M.-Bodon*, l. sz. sz. 510 l. Bitai Mátyás, t. sz. 22. t. Ujvárosi Sándor.
l. e. M.-Szengyel, l. sz. 39. M.-Kapus, l. sz. 12. M.-Szakál, l. sz. 13. M.-Sályi, l. sz. 30. M.-Ikand, l. sz. 37. M.-Tobát, l. sz. 20. Keménytelke, l. sz. 4.
32. *Kutyfalva*, l. sz. 405. l. Domokos György, t. sz. 15. t. ifj. Kali Bénéiamin.
l. e. M. Dátos, l. sz. 11.
33. *Medvés*, l. sz. 354. l. Varga Zsigmond, t. sz. 13. t. a lelkész.

34. *Szentbenedek*, l. sz. 197. l. Bartalus Samu, t. Hermán József.
35. *M-Sülye*, l. sz. 303. l. jelenleg nincs, t. sz. 14. Barothi Sándor.
36. *M.-Herepe*, l. sz. 90. l. Gócz Zsigmond, t. sz. 11. t. Harkó Péter.
l. egy. Kintsi, l. sz. 5.

XIII. N.-Szebeni egyházmegye.

Ezen egyházmegyében 21 anya- és 18 leányegyház van.
A lelkek száma összesen 5698. t. sz. 550.

Főgondnok: Mlgs Zeyk Károly.

Algondnok: Mlgs Csongrádi István.

Esperes: T. Nagy Elek, m.-péterfalvi lelkész, kihez legközelebbi posta Balázsfalva.

Jegyző: T. Ágoston Mózes, balásfalvi lelkész.

Igazgató: T. Sebestyén József, m.-becsei lelkész.

Egyházak.

1. *Vizakna*, l. sz. 1161. l. Herepei Károly, s. l. Reissner Mihály, t. sz. 140. t. Takács Mózes és Márk Pál, l. t. Ferencz József.
2. *Nagy-Szeben*, l. sz. 674. l. Bodrogi Sámuel, t. sz. 14. t. Bardocz Dániel.
3. *O.-Ujfalu*, l. sz. 124. l. Jákó Mózes, t. sz. 14. t. a lelkész.
l. e. Kercsesora, l. sz. 55.
4. *Kövesd*, l. sz. 22. l. Izsák József.
5. *Bürkös*, l. sz. 166. l. Csiki Ferencz, t. sz. 11. t. Csoma Zsigmond.
l. e. Ó-Ivánfalva, l. sz. 25.

6. *Bolya*, l. sz. 98. l. nincs. t. sz. 16. t. Orbán István.
l. e. Rovás, l. sz. 12. Salka l. sz. 37.
7. *Mihályfalva*, l. sz. 72. l. Lukács Ferencz, t. sz.
12. t. Muzsnai József.
l. e. Szász-Vesszöd, l. sz. 47. Hidegviz, l. sz. 31. N-
Selyk, l. sz. 12.
8. *Mikeszásza*, l. sz. 130. l. Bodó^e József, t. sz. 21. t.
Márk Antal.
9. *Balásfalva*, l. sz. 159. l. Ágoston Mózes, t. sz.
17. t. Nemes András.
l. e. Hoszszuaszó, l. sz. 42.
10. *Pókafalva*, l. sz. 80. beszolgál a kis-enyedi lelkész.
l. e. Veres-Egyháza, O-Bogát, Kis-Kerék, ezekben
összesen l. sz. 37.
11. *Kis-Enyed*, l. sz. 69. l. Koncza László, t. sz. 16.
t. a lelkész tanít.
12. *Örményszékes*, l. sz. 66. l. beszolgál az alamori lelkész.
13. *Alamor*, l. sz. 126. l. Kelecsényi Károly, t. sz.
20. t. a lelkész tanít.
14. *Tür*, l. sz. 46. l. Málnási János, t. sz. 16. t.
László Lajos.
15. *Búzás-Bocsárd*, l. sz. 475. l. Cseresznyés György,
t. sz. 68. t. Kósa Mihály.
l. e. Karácsonfalva l. sz. 49. t. sz. 5.
16. *M.-Péterfalva*, l. sz. 336. l. Nagy Elek, t. sz. 27.
t. Hermán István.
l. e. Szancsal, l. sz. 14.
17. *M.-Bénye*, l. sz. 58. Kozma Ádám, t. sz. 13. t. nincs.
18. *Aszszonynépe*, l. sz. 78. l. Monostori Károly, t. sz.
11. t. Járai Károly.
l. e. O-Tordos, Háperton, l. sz. 16.
19. *M.-Lapád*, l. sz. 579. l. László Simon, t. sz. 67.
t. Sala Mózes.
l. e. Fugad, l. sz. 22.
20. *M.-Becse*, l. sz. 514. l. Sebestyén József, t. sz.
41. t. Györfi István.
l. e. Kis-Solyómos, l. sz. 133. t. sz. 8.

21. *Hari*, I. sz. 117. beszolgál az aszszonynépi lelkész, t. sz. 13. t. Ferenczi Elek.
I. e. Forró, I. sz. 13.

XIV. Udvarhelyi egyházmegye.

Ezen egyházmegyében van 54 anya- és 36 leányegyház, lelkek száma összesen 33,668. t. sz. összesen 2820.

Főgondnokok: id. Gr. Bethlen János.

Mag. Gyárfás Domokos.

Esperes: T. Kis Pál, muzsnai lelkész, kihez legközelebbi postaállomás Sz.-Udvarhely.

Jegyző: T. Karácson Mózes, sz.-kereszturi lelkész.

Közügyigazgató: T. Kölonthe József, peteki lelkész.

Egyházak.

1. *Sz.-Udvarhely*, közvetlen püspöki felügyelet alatt van, lelkek sz. 1359. a leány egyházakkal együtt 1502. I. Baczoni Ádám és Zajzon Ferencz; énekvezető Demeter János, ki tanít 42 leánykát. Van az egyháznak egy leánynevelője, melynek felügyelője és vallásitanítója Baczoni Ádám, nevelők: Böm Jánosné és Böm Vilma. E nevelde három osztályu, tanul benne 51 leány, kiknek némely tudományokat a helybeli iskola tanuló ifjai is tanítanak.

A fiu iskolában: tanulók sz. 40, tanárok: Rácz Albert és Gyenge Samu.

- I. e. Szombatfalva, I. sz. 68. Bethlenfalva, I. sz. 26. Kadicsfalva, I. sz. 6. Tihöld, I. sz. 5. Olábfalva, I. sz. 6. Lövéte, I. sz. 6. Csik-Somójó és Szépviz, I. sz. 14. Mátéfalva, I. sz. 12,

2. *Muzsna*, l. sz. 658. l. Kis Pál, s. l. Kis Károly, t. sz. 72. t. Áros János.
3. *Sz.-Keresztur*, l. sz. 1525. l. Karácson Mózes, s. l. Karácson István, t. sz. a fioskolában 62. t. Szentgyörgyi János. A leánynöveldeben tanul öszszesen 55. leány gyermek, tanítónő Kun Karolina, t. a ref. segéd lelkész, ref. iskolatanító és két unitárius déák az unitárium gymnasiumból, kik naponta egyegy órai oktatást adnak. A leánynövelde vallás felekezetiiség nélküli.
4. *Petek*, l. sz. 810. l. Kölönte József, t. sz. 86. t. Nagy Sándor.
5. *S.-Erzsébeth*, l. sz. 926. l. Borbát Lajos, t. sz. 80. t. Horváth Dániel.
6. *Bágy*, l. sz. 510. l. Veress Ferencz, t. sz. 50 t. Pálfi Dénes.
7. *Matisfalva*, l. sz. 325. l. Palkó György, t. sz. 40. t. Gyepesi Ferencz.
8. *Bögöz*, l. sz. 845. l. Solymosi István, t. sz. 82. t. László István.
9. *Sükö*, l. sz. 188. l. Simó Zsigmond, t. sz. 20. t. Bartha László.
10. *Rugónfalva*, l. sz. 635. l. Gál János, t. sz. 40. t. Fülöp Dániel.
11. *Sz.-László*, l. sz. 177 l. Jakab Mózes, t. sz. 18. t. Nagy Ferencz.
l. e. Miklósfalva, l. sz. 149. t. Gábos Ferencz, Ábrahámfalva, l. sz. 53.
12. *Bethfalva*, l. sz. 310. l. Görög József, t. sz. 34. t. Gábor Sándor.
13. *Új-Székel*, l. sz. 341. l. Kovács István, t. sz. 32. t. Olasz József.
l. e. A.-Boldogfalva, l. sz. 128. t. sz. 4. t. Áros János.
14. *H.-Szentmárton*, l. sz. 335. l. Kovács János, s. l. Bencze András, t. sz. 28. t. Gábris Ferencz.

1. e. Keményfalva, l. sz. 39. Lókod, l. sz. 35. Kénos, l. sz. 6. Gyepes, l. sz. 23.
15. *Dálya*, l. sz. 762. l. Kiss Sámuel, t. sz. 60. t. Káto Sándor.
1. e. Jánosfalva, l. sz. 14.
16. *N.-Solymos*, l. sz. 756. l. Némethi Mihály, t. sz. 70. t. Gál József.
1. e. M.-Hidegkut, l. sz. 151.
17. *Óczfalva*, l. sz. 125. l. Benczédi János, t. sz. 12. t. Székely Zsigmond.
18. *Sándorfalva*, l. sz. 112. l. Sándor Károly, t. sz. 17.
19. *A.-Dobófalva*, l. sz. 108. l. Kállai István, t. sz. 15.
1. e. Vágás, l. sz. 14. Béta, l. sz. 23.
20. *Agyagfalva*, l. sz. 764. l. Beke János, t. sz. 64. t. Nagy Lajos.
1. e. Décsfalva, l. sz. 75. Magyarós, l. sz. 197. t. Baczoni György.
21. *Patakfalva*, l. sz. 377. l. Maksai Áron, t. sz. 44. t. Balás Sámuel.
22. *Kecset*, l. sz. 381. l. Vajda Dénes, t. sz. 38. t. Kálmán Mózes.
1. e. Kisfalud, l. sz. 108. Benczéd, l. sz. 4. Sz.-Mihály, l. sz. 28. Malomfalva, l. sz. 5. Szentlélek, l. sz. 6. Farkaslaka, l. sz. 17. Csehédfalva, l. sz. 9.
23. *Kis-Solymos*, l. sz. 201. l. Demeter Lajos, t. sz. 15. t. Simon József.
1. e. O.-Andrásfalva, l. sz. 20.
24. *A.-Siménfalva*, l. sz. 201. l. Baka János.
1. e. Kede, l. sz. 163. Medcsér, l. sz. 107. Tordásfalva, l. sz. 7. Tarcsafalva, l. sz. 18. Kabátfalva, l. sz. 12. Demeterfalva, l. sz. 5. Sz.-Miklos, l. sz. 11.
25. *Farczád*, l. sz. 500. l. László Ignác, t. sz. 50. t. Makai András.
26. *Alsó-Rákos*, l. sz. 827. l. id. Petre Mózes, t. sz. 70. t. Gábos Lajos.
27. *Telekfalva*, l. sz. 403. l. Kovács Sándor, t. sz. 45. t. Bándi Mózes.

28. *Fiátfalva*, l. sz. 391. l. Biró Károly, t. sz. 40. t. Pataki Dénes.
29. *Kányád- és Jásfalva*, l. sz. 630. l. Bodor Pál, s. l. Bodor József, t. sz. 55. t. Miklósi János. l. e. Derzs, l. sz. 80.
30. *Nagy- és Kis-Bún*, l. sz. 441. l. Nagy Mózes, t. sz. 21.
31. *Ege*, l. sz. 259. l. Bándi János, t. sz. 30. t. Szabó Lajos.
32. *Nagy-Galambfalva*, l. sz. 922. l. Kelemen János, t. sz. 73. t. Benedek Ferencz.
33. *Kis-Galambfalva*, l. sz. 604. l. Gál Sándor, t. sz. 40. t. Péter István.
34. *Csekefalva*, l. sz. 305. l. Beke Dénes, t. sz. 34. t. Maksai József. l. e. Sz.-Ábrahám, l. sz. 145. t. sz. 12. M.-Andrásfalva, l. sz. 56. Gagy, l. sz. 172. t. sz. 16. ideiglenes t. Albu Dénes.
35. *H.-Szentpál*, l. sz. 84. l. Boros Sámuel. l. e. Karácsonfalva, l. sz. 28. Ujfalu, l. sz. 20. Oklánd, l. sz. 13. Városfalva, l. sz. 20. Recsenyéd, l. sz. 19. Sz.-Péter, l. sz. 1.
36. *Bikafalva*, l. sz. 219. l. Benedek Ignác, t. sz. 22. t. Csomor Dénes.
37. *Felső-Boldogfalva*, l. sz. 309. l. Szabó Sámuel, t. sz. 20. t. Kolcza Lajos. l. e. Arvátfalva, l. sz. 178. t. sz. 17. t. Dobos Mihály.
38. *Hodgya*, l. sz. 410. l. Zágoni Mózes, t. sz. 40. t. Boncz József.
39. *Körispatak*, l. sz. 806. l. Pál Balázs, t. sz. 60. t. Orbán Ferencz.
40. *Parajd*, l. sz. 1013. l. Csiszér Zsigmond, t. sz. 70. t. Kovács József.
41. *Szologma*, l. sz. 453. l. Bőjte Sándor, t. sz. 46. t. Szentgyörgyi József.

42. *Etéd*, l. sz. 1300. l. ifj. Karácson Mózes, t. sz. 120. t. Bakó Dániel.
43. *Küsmöd*, l. sz. 515. l. Karácson Sámuel, t. sz. 46. t. Kovács Mátyás.
44. *Siklód*, l. sz. 1243. l. Hegyi Mihály, t. sz. 95. t. Barabás János.
45. *Felső-Sófalva*, l. sz. 1500, l. Györke János, t. sz. 130. t. Demeter Ákos.
l. e. Gyergyó, l. sz. 80. Korond, l. sz. 35.
46. *Alsó-Sófalva*, l. sz. 1360. l. Vajda Károly, t. sz. 130. t. Bálint József.
47. *Bözöd*, l. sz. 415. l. Sándor Gergely, t. sz. 40. t. Székely István.
l. e. Bözöd-Ujfalu, l. sz. 131.
48. *Moha*, l. sz. 833. l. Mátyás József, t. sz. 75. t. Csomor Sándor.
49. *Voldorf*, l. sz. 129. l. Szabó Dénezs, t. sz. 12. t. Bőjte Péter.
50. *Hévíz*, l. sz. 512. l. ifj. Petre Mózes, t. sz. 38. t. Fazakas István.
51. *Héjasfalva*, l. sz. 355. l. Balás Gergely, t. sz. 35. l. e. Sárd, l. sz. 78.
52. *Szederjes*, l. sz. 472. l. Kovács Mózes, t. sz. 63. t. Szabó József.
53. *Fejéregyház*, l. sz. 65. l. Sándor József, t. sz. 5. l. e. Sárpaták, l. sz. 127. t. sz. 12. t. Buzogány Zsigmond.
54. *Kóbor*, l. sz. 909. l. Nemes Samu, s. l. és egyszermird fia iskolatanító Nemes József, leány iskolatanító Boér Mihály, a tanulók száma 140.

XV. Erdővidéki egyházmegye.

Ezen egyházmegyében 15 anya- és 3 leányegyház van,
a lelkek száma 10,734. tanulók száma 978.

Főgondnok: Mlgs Lázár Mihály.

Algondnokok: Mlgs Cserei Elek.
T. Bora Sándor.

Esperes: T. Benedek József, olosztelki lelkész,
kihez legközelebbi posta Baroth.

Jegyző: T. Lukácsfi Lajos, n.-baczoni lelkész.

Egyházak.

1. *Olosztelke*, l. sz. 640. l. id. Benedek József, s. l. ifj.
Benedek József, t. sz. 66. t. id. Nagy Ferencz,
s. t. ifj. Nagy Ferencz.
2. *Köpecz*, l. sz. 818. l. Zsigmond Ferencz, t. sz. 80.
t. Gáspár István.
3. *Miklósvár*, l. sz. 71. l. Incze Zsigmond, t. sz. 2.
t. Gyenge András.
l. e. Ürmös, l. sz. 28.
4. *N.-Ajta*, l. sz. 280. l. Péter Lajos, t. sz. 37. t.
Benedek János, s. t. Balázs Ferencz.
5. *Bölon*, l. sz. 246. l. Sebestyén Károly, t. sz. 17.
t. Czintos Ferencz.
6. *K.-Ajta*, l. sz. 1169. l. Biró András, t. sz. 129. fi t.
Benedek Sámuel, l. t. Veres Károly.
7. *Sz.-Ajta*, l. sz. 1341. l. Benkő Gergely, t. sz. 130.
fi t. Nagy János, l. t. Szabó Áron.
8. *N.-Baczon*, l. sz. 1390. l. Lukácsfi Lajos, t. sz. 100.
fi t. Barabás Elek, l. t. Zsigmond Péter.

9. *Bódos*, l. sz. 394. l. Jákó György, t. sz. 44. t. Józsa Izsák.
l. e. Baróth, l. sz. 183. t. sz. 6. t. Bándi Mózes.
10. *Bibarczfalva*, l. sz. 600. l. Szász József, t. sz. 60.
t. Bartha József.
11. *K.-Bacson*, l. sz. 450. l. Dobai József, t. sz. 40.
t. Szotyori József.
12. *M.-Hermány*, l. sz. 950. l. Pető Mózes, t. sz. 95.
t. Fábján András.
13. *Füle*, l. sz. 750. l. Karácsoni György, t. sz. 87.
t. Dávid János.
14. *Bardóc*, l. sz. 650. l. Zajzon Mihály, t. sz. 56.
t. Székely Mózes.
15. *Száldobos*, l. sz. 476. l. Bartha András, t. sz. 35.
t. Fábján Sámuel.
l. e. Vargyas, l. sz. 307. t. sz. 13.

XVI. Sepsí egyházmegye.

Ezen egyházmegyében 37 anya- és 4 leányegyház van, lelkek száma összesen 21,723. kevesebb mint a múlt évben, minek oka, hogy Oláhországba sokan kivándoroltak; t. sz. 1761. ide nem értve a sepsí-szt.györgyi gymnasialis és normalis iskolákat.

Főgondnok: Mlgs Lázár Mihály.

Algondnokok: Mlgs Székely Gergely.

Mlgs Béldi István.

Esperes: T. Gödri Ferencz, s.-szt.györgyi lelkész,
hol postaállomás is van.

Főjegyző: T. Benedek Áron, n.-borošnyói lelkész.

Aljegyző: T. Nagy Sándor, hidvégi lelkész.

Igazgató: T. Bartha Lajos, martonosi lelkész.

Egyházak.

1. *Sepsi-Szentgyörgy*, l. sz. 1450. r. l. Gödri Ferencz, s. l. Orbán Antal, ki fitanító is; l. t. s énekvezető is Molnár Sándor, t. sz. 75. a fiuk a gymnasiumban tanulnak.
2. *Ilyefalva*, l. sz. 1039. l. Révai Lajos, t. sz. 85. fi t. Imreh Mihály, l. t. Rákosi László. E két egyház közvetlen püspöki vizsgálat alatt van.
3. *Árkos*, l. sz. 369. l. Benkő Ferencz, t. sz. 20. t. Kátó András.
4. *Kálnok*, l. sz. 337. l. Vitályos János, t. sz. 25. t. Vaska Dániel.
l. e. Köröspatak, l. sz. 114. levita most nincs.
5. *Zalán*, l. sz. 847. l. Nagy István, t. sz. 50. t. Kerestély Dénes.
6. *Oltszem*, l. sz. 670. l. Kis János, t. sz. 36. t. Kis Ferencz.
7. *Málnás*, l. sz. 536. l. Benkő János, t. sz. 30. t. Kátai Mózes.
8. *Bodok*, l. sz. 913. l. nincs, t. sz. 75. t. Józsa Lajos.
9. *Etfalva*, l. sz. 396. l. Kis Lajos, t. sz. 44. Péter Ján. l. e. Zoltán, l. sz. 127.
10. *Gidófalva*, l. sz. 845. l. Nagy Ferencz, t. sz. 57. t. Veres László.
11. *Martonos*, l. sz. 360. l. Bartha Lajos, t. sz. 31. t. Csulak László.
l. e. Fótos, l. sz. 140.
12. *Angyalos*, l. sz. 544. l. Bodor Mózes, t. sz. 37. t. Gócz Gábor.
13. *Besenyő*, l. sz. 354. l. Nagy Áron, t. sz. 25. t. Porsolt Beniámin.
14. *Eresztevény*, l. sz. 163. l. Benkő Dénes, t. sz. 17. t. Gocsman János.
15. *Réty*, l. sz. 782. l. Kisantal Sámuel, t. sz. 58. t. László László.

16. *Komolló*, l. sz. 398. l. Biró Sándor, t. sz. 39. t. Baló József.
l. e. Szt.-Ivány, l. sz. 70. Laborfalva, l. sz. 38.
17. *Egerpatak*, l. sz. 540. l. Csiszér Gábor, t. sz. 55. t. Gál Domokos.
18. *N.-Borosnyó*, l. sz. 1070. l. Benedek Áron, t. sz. 105. t. Nagy Sándor.
19. *Fel-Doboly*, l. sz. 618. l. Bartha András, t. sz. 45. t. Mátyás Mihály.
20. *Kis-Borosnyó*, l. sz. 468. l. Albu Endre, t. sz. 37. t. Nagy Gergely.
21. *Szacsva*, l. sz. 197. l. Albert Ferencz, t. sz. 19. t. Molnár Albert.
22. *Lisznyó*, l. sz. 536. l. Dénes Antal, t. sz. 48. t. Lőrincz Sándor.
23. *Magyarós*, l. sz. 425. l. Bod Mózes, t. sz. 40. t. Pető János.
24. *Bikfalva*, l. sz. 1120. l. Bong István, t. sz. 103. t. Zsigmond Isván.
25. *Nyén*, l. sz. 1142. l. Soós Ferencz, t. sz. 100. t. Lőrincz Lajos.
26. *Bodola*, l. sz. 613. l. nincs, t. sz. 89. t. Benke József.
27. *Kökös*, l. sz. 339. l. Biró Áron, t. sz. 22. t. Ferencz Gábor.
28. *Úzon*, l. sz. 1002. l. Benedek Ignác, t. sz. 98. t. Jánó János.
29. *Szotyor*, l. sz. 398. l. Kovács József, t. sz. 20. t. Magyar István.
30. *Kilyén*, l. sz. 382. l. Vas Dénes, t. sz. 32. t. Orbán László.
31. *Szemerja*, l. sz. 504. l. Demes Mózes, s. l. Demes Péter, t. sz. 51. t. Bartha Samu.
32. *Sz.-Király*, l. sz. 260. l. Ágoston Pál, t. sz. 24. t. Kelemen Ferencz.
33. *Al-Doboly*, l. sz. 530. l. Gáspár Albert, t. sz. 39. t. Orbán István.
34. *Erösd*, l. sz. 178. l. Pálfi János, t. sz. 18. t. Gábor Lajos.

35. *Árapataka*, l. sz. 549. l. Csulak Zsigmond, t. sz. 43. t. Bibó László.
36. *Hidvég*, l. sz. 900. l. Nagy Sándor, t. sz. 75. t. Fábián István.
37. *Brassó*, l. sz. 782. l. Molnár János, t. sz. 34. t. Keresztély Lázár.

XVII. Orbai egyházmegye.

Ezen egyházmegyében 11 anya- és 6 leányegyház van, lelkek száma összesen 11,901 t. sz. 918.

Főgondnok: M. Lázár Mihály.

Algondnok: T. Czirjék Zsigmond.

Esperes: T. Görög György, pákei lelkész, kihez legközelebbi posta Kovászna.

Jegyző: T. Magyarósi Ferencz, teleki lelk.

Közügyigazgató: T. Finta István, pávai lelkész.

Egyházak.

- Zágon*, l. sz. 2616. l. Demeter Samu, t. sz. fiú- és leány együtt 180. A fiúk négy osztályu népiskolában négy tanító alatt; a leányok két osztályban két tanító alatt tanulnak. Tanítók: a) a fiúiskolában Demeter Samu l. külön vallástanító; Veres Sándor; Szabó Károly (harmadik tanítói állomás üres); rendes tanítók: b) a leányiskolában: Tamó Lajos és Orbán József.
- Pápolcz*, l. sz. 1072. l. Pál Sámuel, t. sz. 90. fi t. Barabás Sámuel.
- Páke*, l. sz. 628. l. Görög György, t. sz. 65. t. Szabó Lajos.

4. *Körös*, l. sz. 660. l. Nagy Pál, t. sz. 36. t. Gécse Benjámin.
5. *Kovászna*, l. sz. 2150. r. l. Incze György, s. l. Márk Mihály, t. sz. 154. felső fuiskola t a segéd lelk. alsó fuisk. t. Tamó Károly, l. t. Mántó György.
6. *Páva*, l. sz. 540. l. Finta István, t. sz. 64. fi t. Bartha István, l. t. Réthi Mihály.
7. *Zabola*, l. sz. 1330. l. Csákány József, t. sz. 95. fi t. Szabó János, l. t. Bod László.
l. e. Gelence, l. sz. 24. Hárály, l. sz. 3. Hilib, l. sz. 2. Imecsfalva, l. sz. 10.
8. *Szőrcse*, l. sz. 672. l. Péter Károly, t. sz. 39. t. Perdi Mihály.
l. e. Tamásfalva, l. sz. 328. t. sz. 34. Molnár Dániel.
9. *Telek*, l. sz. 612. l. Magyarósi Ferencz, t. sz. 42. t. Bartha József.
10. *Czofalva*, l. sz. 348. l. Barthos Mihály, t. sz. 29. t. Sándor Mihály.
11. *Barátos*, l. sz. 896. l. Vékás Lajos, nyugalm lelk. Zaizon András, t. sz. 90. t. Kocsis Elek.

XVIII. Kézdi egyházmegye.

Ezen egyházmegyében 14 anya- és 15 leányegyház van, lelkek száma összesen 12,461, t. sz. 947.

Főgondnok: Mlgs Lázár Mihály.

Algondnokok: Tkts Vajna Ferencz.

T. Kovács István.

Esperes: T. Szini János, albisi lelkész, kihez legközelebbi posta Al-Csernáton.

Jegyző: T. Zaizon István, feltorjai lelkész.

Közügyigazgató T. Simó Sándor, k-martonfalvi lelk.

Egyházak.

1. *Bitá*, l. sz. 500. l. Gagyi Isván, t. sz. 20. t. Szász István.
l. e. Várhegy, l. sz. 85.
2. *Léczfalva*, l. sz. 930. l. Zóltáni Elek, t. sz. 76.
fi t. Kis Sándor, nyug. Sándor István, l. t.
Bene Elek.
3. *Márkosfalva*, l. sz. 683. l. Bodola Sámuel, t. sz. 57.
fi t. László Mózes, l. t. Kovács József.
4. *K.-Mátisfalva*, l. sz. 152 l. Kesé Mihály, t. sz. 7.
Márkosfalván tanulnak.
5. *M.-Martonfalva*, l. sz. 366. l. Simó Sándor, t. sz. 50.
t. Mihályfalvi Ferencz:
l. e. Hatojka, l. sz. 19.
6. *K.-Vásárhely*, közvetlen püspöki felügyelet alatt van;
l. sz. 2577. r. l. Székely János, s. l. Bartha
Károly, énekvezető Szacsva János. A 4 osztályu
fiskola népessége 133 t. Tanítók: Bartha
Károly iskola igazgató, Simó József, Bakcsi
Boldizsár, Ujvári János; leányiskola népessége
105 az alsó osztályban 70, a felsőben 35.
l. e. Oroszfa, l. sz. 66. Sz.-Katoná, l. sz. 25. Nyujtód,
l. sz. 20. Bereczk, l. sz. 10. Ide tartoznak:
Kurtapatak, Esztelnek. Póján, Sz.-Lélek, Kis- és Nagy-
Kászon, Kászon-Ujfa, ezekben l. sz. 45. A leány-
házakkal a népesség 2743.
7. *Karatna*, l. sz. 120. l. Szakács János, t. sz. 12.
t. Deák Antal.
8. *Fel-Torja*, l. sz. 451. áll három részből, u. m. Fel-Torja,
F.-Volál és Felső-Karatna, l. Zaizon István,
t. sz. 30. t. Szotyori István.
l. e. Szárazpatak, l. sz. 4. Altorja, l. sz. 16. Peselnek,
l. sz. 3.
9. *Ikafalva*, l. sz. 448. l. Zaizon Áron, t. sz. 38
Tusa János.
l. e. Futásfalva, l. sz. 10.

10. *Fel-Csernáton*, l. sz. 1113. l. Vitályos György, t. sz. 94. fi t. Bodor János, l. t. Tamás Miklós.
11. *Al-Csernáton*, l. sz. 1628. l. Kovács Károly, t. sz. 90. fi t. Mihályfalvi Lajos, l. t. Barta Pál.
12. *K.-Albis*, l. sz. 880. l. Szini János, t. sz. 81. fi t. Barta Beniámin, l. t. Kovács Zsigmond.
13. *Dálnok*, l. sz. 1680. l. Borbáth Pál, nyugalm. lelk. Ferenczi János nyug. esperes, t. sz. 110. fi t. Kerestely Dávid nyug, Kerestely Lázár, l. t. Cseh Mihály.
14. *Maksa*, l. sz. 640. l. Jancsó Ferencz, nyug. l. Jancsó Máté, t. sz. 44. t. Albert László.

XIX. Fogaras

közvetlen püspöki felügyelet alatt van.

Főgondnok: Id. gr. Bethlen János.

Algondnok: T. Jakab György.

Lelkész: Pánczél Károly.

Segédlelkész: László Zsigmond, l. sz. 869. t. sz. 121, ezekből fiu 70. leány 51. A négy osztályból álló fitanodában tanítók: a segéd lelkészen kívül: Dancs Péter, Tókos Lajos; leányok tanítója Incze Ferencz, ki egyszersmind énekvezető is.

XX. Az egyesült donalfejedelemségekben létező egyházak.

1. *Bukarest*, l. sz. 250. l. Koos Ferencz, t. sz. 80. t. Telcki Sámuel és Gyulai Sámuel; román tanító Dumitreszku Gergely.
A magyar- és erdélyországi ref. anyaegyházak segedelme által fennálló moldova-oláhországi missioban létező egyházak:
 1. *Ploest*, l. sz. 1105. l. Czelder Márton a missio vezetője s a missioban levő egyházak felügyelő lelkipásztora, t. sz. 64. t. Imre László.
 2. *Pitest*, l. sz. 332. l. Nagy József, t. sz. 17. t. a lelk.
 3. *Braila*, l. sz. 4—500. felügyelő gondnok Csiki János, beszolgál a galaczi s. lelkész, s időnként a missio vezetője. Legközelebb szervezendő.
 4. *Szász-Kút*, (Moldovában) l. sz. 185. l. Márk Mózsés, t. sz. 9. t. a lelkész.
 5. *Galacz*, cz. évben alapított anyaegyház, l. sz. 2—300. ideiglenes s. lelkész és t. Horzsa János, t. sz. 54.

Ezekén kívül számosabban vannak hiveink:

Krajován, l. sz. 105. szolgálatot végez Besser evang. l. *Tirgoveszt*, *Foksány*, *Turn-Severin*, *Báki*, *Rimnik*, *Kimpina*, és más helyek, hol hitsorsosaink vannak s évenként legalább egyszer meglátogatataok.

A moldova-oláhországi missioi egyházak és hivek száma, mintegy 6000-re tehető.

TANINTÉZETEK.

I. A n.-enyedi főtanoda.

Főgondnokok: Gróf Mikó Imre.

Báró Kemény István.

Algondnokok: Mlgs Zeyk Károly.

T. Fosztó Ferencz, egyszersmind
gazdasági felügyelő.

Rendes tanárok.

Vajda Antal, tanvezető a gymnasiumban.

Mihályi Károly.

Hegedüs János.

Kasza Dániel, rector.

Gáspár János, a mesterképezde igazgatója, s
az elemi tanodában tanvezető.

Jancsó József.

Décsei Károly.

Szathmári Károly.

Gyarmathi Samu.

Garda József.

Segédtanár: Herepei Károly.

Szaktanitók:

Nagy Károly, a német nyelvben.

Szente József, a terményrajzban, mint akade-
mita, *segédtanári* czimmel.

Boros Gábor, ének- és orgonában.

Binder Dániel, zenében.

Osztálytanítók a gymnasiumban.
 Vajna Ádám, mint akadémista, *segédtanári* czimmel.
 Zatureczki Károly.
 Sándor Domokos.
 Szláma Ferencz.
 Maksai Károly.
 Körösi Ferencz.
 Kovács Lajos.

Osztálytanítók az elemitanodában.

Fóris János. Péter Antal.
 Péter Albert. Mórérh Albert.
 Fábrián Domokos.

A főtanoda ügyeinek vezetője: Veress Károly,
 orsz. ügyvéd.

Pénztárnok: Kiss Károly.

Tanulók száma		
Hittani tanfolyamban:	2-sod évesek	3
	1-ső évesek	33
Jogi tanfolyamban:	2-od évesek	12
	1-ső évesek	14
Bölcselmi tanfolyamban:	3-ad évesek	13
	2-od évesek	22
	1-ső évesek . . .	32
		129.
Mesterképezdében:	3-ad évesek	4
	2-od évesek	9
	1-ső évesek . . .	7
		20.
Gymnasiumban:		
	6-dik osztályban	46
	5-dik "	58
	4-dik "	64
	3-dik "	60
	2-dik "	80
	1-ső " . . .	110 két csap.
		418.

E l e m i t a n o d á b a n

4-dik két csapatos osztályban	134
3-dik osztályban	111
2-dik	74
1-ső	40
	359.
A tanulók összes száma	
	926.

II. A kolozsvári főtanoda.

Főgondnokok: M. Ugron István.
M. Szacsvai Zsigmond.
B. Bánffy Albert.

Rendes tanárok: Nagy Ferencz.
Takács János, természettani gyűj-
temény öre.
Sámi László, rector.
Sárkány Ferencz, tanvezető.
Ócsvai Ferencz, jegyző.
Fekete Mihály, könyvtár felügyelő.
Kócsi Károly, terményrajzi gyűj-
temény öre.

Segédtanárok Szász Domokos, ev. ref. pap.
Indali Péter.
Bányai Pál.
Jancsó Lajos.

Osztálytanítók: Becsek Sándor.
Horváth István.
Horváth Sándor.
Nagy Miklós.
Domokos Antal.
Folbert Ernő.
Darkó József.
Pánczél Ferencz.

Műének- és zenetanító: Szuk György.
 Francia nyelvtanító: Sievet Károly.
 Szépirás és rajztanító: Láposi Lajos.
 Tanodai ellenőr: Horváth István.
 Tanodai pénztárnok: Erdélyi Sámuel.
 „ ügyvéd: Tompa Károly.
 Jóság felügyelő: Filep Sámuel.

Tanulók száma:

a) A felső tanodában:

1. másod éves jogászok	12
2. első éves jogászok	17
3. harmad éves bölcsészek	22
4. másod „ „	38
5. első „ „	44
együtt	<hr/> 133

b) A középtanodában:

VI-ik osztály	37
V-ik „	48
IV-ik „	42
III-ik „	38
II-ik „	51
I-ső „	64
együtt	<hr/> 280

c) Az elemi tanodában:

IV-ik osztály	70
III-ik „	66
II-ik „	54
I-ső „	31
együtt	<hr/> 221

A kolozsvári főtanoda összes népessége 634,

III. M.-vásárhelyi főtanoda.

Főgondnokok: Gr. Toldalagi Ferencz.

Id. Gr. Teleki Domokos.

B. Bánffy János.

Algondnokok: Antal Imre.

Dr. Antal László.

Rendes tanárok: Dózsa Elek.

Mentovich Ferencz.

Szabó Sámuel, tanvezető.

Bihari Sándor, rector.

Segéd tanárok: Urr György.

Deák József.

Bodola Dénes.

Koncz József.

Petri Ádám.

Osztálytanítók: Molnár Miklós, senior.

Balázs Lőrincz, contra.

R. Ferencz József.

Kis Lajos.

Szász Károly.

Varga Ferencz.

Farkas Albert.

Böjte Miklós.

Egyes szakokban segédek: Horváth Gáspár.

Ugrai Gyula.

Németnyelv tanár: Göldner Nándor.

Rajztanító: Ifj. Péterfi Károly.

Énekvezér: Voczelka Ede.

Zenetanító: Strnád Gothárd.

Pénztárnok: Id. Jenei József.

Jegyzés. A szépírás és testgyakorlat tanítók a tanulók közül vannak választva.

T a n u l ó k s z á m a.

Jogászok: II-od éves	17	} 35
I-ső éves	14	
Rendkívüliek	4	
Bölcsészek: III-ik osztály	23	} 83
II-ik „	43	
I-ső „	17	
Deákok összesen		118
Középtanodában: VI-ik osztály	27	} 359
V-ik „	48	
IV-ik „	56	
III-ik „	62	
II-ik „	73	
I-ső „ egyik fele	49	
I-ső „ másik fele	44	
Elemi tanodában: 4-dik osztály	90	} 283
3-dik „	81	
2-dik „	57	
kezdők	55	
A tanulók összes száma		760

IV. Sz. udvarhelyi főtanoda.*I. Igazgatói és tanári személyzet.*

Főgondnokok: Iktári gr. Bethlen Domokos.
 Bethleni gr. Bethlen János idősb.
 Bethleni gr. Bethlen Farkas.
 Ábrahámfalvi Ugron János.

Algondnok: Bogárfalvi Sebesi István.

Rendes tanárok: Magyarósi József.
 Kis Ferencz, tanvezető.
 Korondi Mózes, rector.
 Pataki Pál.

Ideiglenes jogtanárok: Nagy Lajos.
 Segéd-tanárok: Baczoni Ádám.
 Zajzon Ferencz.
 Tolvaj Zsigmond.

Középtanodai osztály tanítók:

Miklós József.
 Menyhárd András
 Szász Dénes.
 Jancsó Elek.

Elemi osztálytanítók: Szabó Ferencz.
 Biró Albert.
 Magyarósi István.

Műének tanító: Zajzon Ferencz.

Zenetanító: Farkas Gáspár.

Rajztanító: Böhm János.

Szépírástanárok: Baricz Lajos.

Gocsmán János.

Főtanodai pénztárnok: Kovács Domokos.

II. A tanulók létszáma.

Az 1-ső elemi osztályban van	36	
A 2-dik " " "	59	
A 3-dik " " "	41	együtt 136 tanuló.
Az 1-ső középtanodai osztályban van	50	
A 2-dik " " "	47	
A 3-dik " " "	32	
A 4-dik " " "	32	
Az 5-dik " " "	44	
A 6-dik " " "	32	együtt 246 tanuló.
A bölcsészeti 1-ső osztályban van	20	
A " 2-ik " "	27	
A " 3-ik " "	19	
A jogászi két osztályban " "	14	együtt 80 deákifju.

Az egész létszám

462

V. Zilahi közéletanoda.

Főgondnokok: B. Wesselényi Farkas.
 id. B. Wesselényi Ferencz.
 ifj. B. Wesselényi Ferencz.

Algondnokok: T. Polgári Lajos.
 T. Bereczky György.

Rendes tanárok: Hiri Ferencz.
 Török István.
 Kerekes Sándor, tanvezető.
 V. Baczó Gábor, igazgató.
 Fazakas József.

Tiszt. tanárok: Fogarasi István, } helyb. lelkészek
 Verestói Cs. Sándor, }

Közéletanodai tanítók: Dózsa Elek.
 Ferenczi Gyula.
 Botka Károly.
 Kis Pál.
 Bakesi Sándor.

Elemi iskola tanítók: Dobai Sándor, r. állandó tanító.
 Márkus Sámuel.
 Ujvári József.

Rajz-tanító: Ferenczy Gyula.
 Írástanító: Dózsa Elek.
 Énektanító: Nagy Károly.
 Ellenőr: Dózsa Elek.
 Tanoda ügyvéde: Dul László.
 „ pénztárnoka: Szilágyi B. János.
 „ gazdája: Asztalos Sándor.

T a n u l ó k s z á m a.

A bölcselmi taufolyamban összesen		22
I-ső középtanodai osztályban		31
II-ik	”	25
III-ik	”	25
IV-ik	”	28
V-ik	”	16
VI-ik	”	10
	összesen	135
I-ső elemi osztály		37
II-ik	”	39
III-ik	”	45
	összesen . .	121
A tanulók száma összesen		278

VI. Szászvárosi algymnasium.*Elöljáróság.*

Főgondnokok: Gr. Kun Kocsárd.
Barcsai László.
Zeyk József.

Algondnokok: Kakucsai Elek.
Dr. Lészai Dániel.
Nagy Ignác

Tiszteletb. tanárok: Pap István, helybeli első ref. pap.
Dáné István, helybeli másod ref pap.

Igazgató tanár: Szabó György.

Változó köztanítók: Váradi Elek.
Pap Ádám.
Jakab Mózes.
Nagy Sándor.
Jakab Albert.

Földes Zsigmond.
 Vitályos József.
 Ósz Salamon.

N é p e s s é g:

Az 1-ső elemi osztályban	38
A 2-dik " "	40
A 3-dik " "	40
A 4-dik " "	53
Az 1-ső gymn. " "	43
A 2-dik " "	31
A 3-dik " "	20
A 4-dik " "	11
Az 5-dik " "	13
Összesen	289

VII. A sepsi-szt.-györgyi algymnasium.

Főgondnokok: Gr. Mikó Imre ő exja.
 Székely Gergely.

Algondnokok: Zatureczky István.
 Lázár Mihály.
 Donáth József.

Igazgató tanár: Vajna Sándor.

Gymnasiumi tanítók: Kis Albert.
 Zajzon Farkas
 Vas Tamás.
 Demes József.

Az elemi tanodában. Gyárfás Sámuel.
 Magyar Károly.
 Szakács Károly.
 Orbán Antal.

Rajz- és szépirás tanító: Dancs Ferencz.

Pénztárnok: Antal Zsigmond.

Tanoda ügyvéde: Jánó Ferencz.

Tanulók száma.

1-ső elemi osztályban	27	
2-dik „ „	67	
3-dik „ „	69	
4-dik „ „	65	
		228
1-ső gymn. osztályban	54	
2-dik „ „	36	
3-dik „ „	28	
4-dik „ „	18	
		132
	Összesen	360.

Összesített kimutatás.

Egyházmegyék:	a z o k b a n			
	anya- egyh.	leány- egyh.	lelkék száma.	tanulók száma.
Vajda-hunyad és zarándi	26	75	5610	481
Károly-fejérvári	11	14	3200	250
Nagy-enyedi	32	42	20217	1623
Kolozsvári .	2	—	8190	509
Kolozs-kalotai .	39	19	21996	1886
Szilágy-szolnoki	69	11	47688	3281
Déézi	22	33	10411	607
Széki	51	38	20646	1553
Nagy-sajói káptalan	8	19	2253	134
Görgényi	34	23	17446	1840
Marosi	65	47	44469	2986
Küküllői .	36	57	16432	899
Nagy-szebeni	21	18	5698	550
Udvarhelyszéki	54	36	33668	2820
Erdővidéki	15	3	10734	978
Sepsi	37	4	21723	1761
Orbai .	11	6	11901	918
Kézdi	14	15	12461	947
Fogarasi .	1	—	869	121
Moldva- oláhországi	5	—	6000	165
Egész összeg	553	460	321612	24309

Ha a néposkolai tanulók számához 24309
 hozzá számítjuk a fő iskolákban és gymnasiumokban
 tanulók számát u. n.
 a nagy-enyedi főtanoda 926
 a Kolozsvári 634
 a m.-vásárhelyi 760
 a sz.-udvarhelyi 462
 a zilahi gymnasium 278
 a szászvárosi gymnasium 289
 a s.-szent-györgyi gymnasium 289
 teszen a tanulók összes száma

